Спас Ташев

МИГРАЦИОННИЯТ НАТИСК ВЪРХУ БЪЛГАРИЯ 2008 – 2017 г. ПРОЯВЛЕНИЕ И ПОСЛЕДИЦИ

Спас Ташев

МИГРАЦИОННИЯТ НАТИСК ВЪРХУ БЪЛГАРИЯ
2008 – 2017 г.
ПРОЯВЛЕНИЕ И ПОСЛЕДИЦИ

София • 2018

Spas Tashev

MIGRATION PRESSURE ON BULGARIA
2008 – 2017
MANIFESTATION AND CONSEQUENCES

Sofia • 2018

Спас Ташев

МИГРАЦИОННИЯТ НАТИСК ВЪРХУ БЪЛГАРИЯ 2008 – 2017 г. ПРОЯВЛЕНИЕ И ПОСЛЕДИЦИ

София • 2018

В изследването са проследени основните теории относно миграционния натиск, възникнали след началото на 90-те години на XX в. На базата на интердисциплинарния подход са предложени интегриран модел за изучаването му, типологизация и са разработени някои специфични коефициенти за измерване на натиска. Направен е анализ на демографските, икономическите, политическите, военните и климатичните детерминанти в четирите основни страни на произход: Афганистан, Сирия, Ирак и Пакистан, които са определили големината и посоката на изменение на миграционния натиск върху България през периода 2008 – 2017 г. Като се изхожда от съществуващите прогнози за населението в страните на произход и протичащите промени в структурата му, направени са прогностични разчети за очаквания потенциален миграционен натиск до 2050 г.

Проследено е развитието на европейската мигрантска криза през 2015-2016 г. и отражението ѝ върху България. Направени са критичен анализ на допусканите слабости в българската и европейската системи за предоставяне на убежище като неразделна част от миграционните им политики и преглед на основните предложения, насочени към тяхното усъвършенстване в контекста на намаляването на миграционния риск.

Рецензенти:
Проф. д. ик. н. Пенка Иванова Найденова
Проф. д. ик. н. Веселин Христов Цанков

Изд. Българско геополитическо дружество и Институт за балкански и европейски изследвания, София, 2018

ISBN 978-619-91061-0-5

СЪДЪРЖАНИЕ

CONTENT

ПРЕДГОВОР

Светът днес е една миграционна планета. Процесите са всеобхватни и значими. ООН подготвя глобален пакт за миграцията и за правата на бежанците в света. В световен мащаб ролята на Върховния комисар за бежанците на ООН и на Международната организация за миграция е съществена. Европейският съюз (ЕС) трескаво търси решения, защото значителна част от миграционните потоци се насочват към държави с по-висок жизнен стандарт. Съветът на Европа и други европейски организации също са част от общите усилия за търсене на решения на проблемите на имигрантите и бежанците. Особена роля имат политиките и практиките на ЕС, решенията на Европейския съд по правата на човека и на Съда на Европейския съюз. Миграционните движения не могат да бъдат спрени чрез законодателни актове и изграждане на стени. Възможни са политики и практически действия за насочване и регулиране на процесите, доколкото това е възможно в рамките на отделни държави и региони.

Миграционният натиск и сигурността са сред основните предизвикателства пред бъдещето на държавите в Европа, в частност и за Република България. Броят на лицата, оказващи миграционен натиск, е функция на комбинираното действие на различни фактори в държавите на произход: икономически, политически, климатични, военни, демографски и други. Миграционният натиск върху България, макар че се упражнява най-често от лица, основно придвижващи се транзитно по посока на западноевропейските държави, не е изолирано явление и има съществени последици (вътрешноправни и международни). Той не може да бъде разглеждан извън контекста на миграционния натиск върху ЕС.

Къде е Република България в тези процеси? Очевиден факт е протичането на сложни и нееднозначни процеси, изразяващи се в:

- Превръщането на Република България от „транзитна“ в „приемаща държава“;
- Български граждани напускат нашата държава, а на тяхно място идват други;

- Променя се етнокултурният баланс и националната идентичност и т.н.

Има ли адекватен отговор на всичко това?

Авторът на настоящия труд Спас Ташев работи в практиката и като изследовател по тези въпроси в продължение на години. Той определено е личност с гражданска позиция, която аргументирано и решително отстоява.

Обект на изследване в труда на д-р Спас Ташев е явлението миграционен натиск и неговото проявление в Република България. Основен акцент в представянето и анализа на материята са имигрантите, които се опитват да преминат нелегално държавната граница (illegal border-crossing) или нелегално влизат (illegally enter) и пребивават на територията на Република България съгласно възприетата терминология от Агенцията за гранична и брегова охрана на Европейския съюз. Авторът констатира, че „явлението все още не е добре проучено. Поради тази причина често пъти се търсят и предлагат политически решения, които невинаги са съобразени с концептуалната рамка за миграционния натиск“.

Появата на настоящия труд е в отговор на нуждата от попълването на липсващите у нас теоретични и практически знания и основаващите се на тях анализи и изводи за миграционния натиск. Основната му цел е чрез представяне и анализ на различните теории, данни и факти, да се разкрие същността на миграционния натиск и да се направи оценка на въздействието му върху България и ЕС. За да се постигне това са анализирани фактическите и статистическите данни, политиките, законодателството и практиката отнасящи се за нелегалните влизания на имигранти в България.

Д-р Спас Ташев приема, че „причината за формирането на миграционните потоци, оказващи натиск върху държавната граница, трябва да се търси в протичащите основни демографски, социално-икономически, политически и екологични процеси в страните на произход“. Въз основа на прогнозите за тези обуславящи фактори авторът прави оценка за потенциала на миграционния натиск, имайки предвид различни варианти за развитие.

Основните задачи на настоящия труд са изясняване на характера и силата на досегашния миграционен натиск върху България; прогнозиране размера на миграционния потенциал на държавите на произход като хипотетична горна граница на проявление на миграционния натиск; изследване нивото на обществено-икономическата и политическата стабилност и на екологичните процеси като обуславящи фактори при реализирането на миграционния потенциал на страните на произход.

На базата на съществуващите демографски и икономически прогнози за страните на произход д-р Спас Ташев прави прогноза за потенциала на развитие на миграционния натиск върху Република България и предлага проекти на решения, целящи трайното намаляване на миграционните рискове. В труда си той използва интердисциплинарния подход, като приема тезата, че „демографските, икономическите и политическите процеси са в основата на динамиката на лицата, формиращи групата на потенциалните имигранти, а чрез анализ на социално-икономическите, политическите и климатичните процеси авторът се опитва да даде отговор на въпроса защо въпросните лица имигрират".

Теоретичен принос представлява предложената дефиниция на миграционния натиск, моделът за оценка на степента на развитие на миграционните мрежи, разработването на концепцията за миграционния потенциал на страните на произход и свързаните с него коефициенти.

Развита е тезата, че факторите, влияещи върху транзитната миграция и транзитния миграционен натиск по своята същност представляват самостоятелна група, различна от привличащите и изтласкващите фактори, които от една страна подтикват хората да напускат страната на произход (като икономически, социални или политически проблеми) и факторите, които ги привличат в приемащите страни. Техният анализ обаче не само, че не е достатъчен, но може да доведе и до погрешни изводи в случаите, когато миграционният натиск е транзитен. Поради тази причина са проследени редица допълнителни фактори, оказващи влияние при придвижването на миграционните потоци по транзитните коридори по пътя към крайната им дестинация.

Получените данни за отделните миграционни фактори са анализирани чрез метода на създаване на единен регистър на факторите, влияещи върху риска, в случая върху миграционния риск. Чрез статистически анализ се установяват съществуващите зависимости, а натрупаната информация за влиянието на изменението на отделните миграционни детерминанти върху посоката на развитие на миграционния процес служи за оценка на ефективността на предприетите мерки за намаляване на миграционния натиск. Този подход позволява трудът да бъде една крачка напред към създаването на единна методологична база за проучвания на миграционния натиск върху България.

Като практико-приложен принос се откроява разработеният проект за известяване и оперативен контрол в реално време за възникване на миграционен риск в резултат на нелегална имиграция в България, който е оценен като значима за практиката разработка от редица институции.

Изразявам дълбоката си убеденост, че трудът на д-р Спас Ташев, като част от общите усилия и разработки в тази насока, ще допринесе съществено за по-доброто изучаване и анализиране на различните проявления на миграционния натиск и за по-адекватна реакция на заинтересуваните ведомства и институции.

Януари, 2018 г. проф. д.ик.н. Веселин Цанков

УВОД

Териториалната мобилност е неразделна част от развитието на човечеството, поради което в съвременните социални науки се отделя все по-голямо внимание на международните миграции. От началото на 90-те години на XX в. в Европа все по-широка публичност започва да придобива понятието миграционен натиск, като за 25 години това миграционно явление се превърна в един от най-големите проблеми на нашето съвремие. Терминът се използва от политици, експерти, журналисти и учени при опитите им да анализират и интерпретират този нов аспект на международните миграции. Независимо от разнопосочността в акцентите, актуалността на темата личи в налагащия се сред българските и европейските политици извод, че миграционният натиск и сигурността са двете основни предизвикателства пред бъдещето на Европа. В Националната отбранителна стратегия на България от 2016 г. е посочено, че състоянието на националната сигурност е повлияно от бежанският натиск, кризата в Украйна и нарастващата опасност от терористични атаки (Министерски съвет, 2016). Според Д. Аврамопулос, европейски комисар по миграция, вътрешни работи и гражданство, миграционната политика е от изключителна важност за Европа, като периодът за нейното ключово развитие се свързва именно с българското председателство на Съвета на Европейския съюз през първата половина на 2018 г. (Кросс, 2017).

От тази гледна точка интересът към проблематиката е напълно оправдан, особено с оглед на факта, че България не само посреща едно от най-големите предизвикателства пред Европа с отговорностите и тежестите по охраната на външните ѝ граници, а и поради прогнозите на някои учени и политици за бъдещо нарастване на миграционния натиск.

Изследванията през 90-те години на XX в. в Западна Европа и САЩ оформиха първоначалната теоретична рамка за изучаването на миграционния натиск, основаваща се най-вече на теорията за предлагането на труда. Със задълбочаването на политическата криза и нейното прерастване във въоръжени конфликти в основните страни на произход, напр. войната в Персийския залив (1990-1991 г.), войната в Ирак

(2003 г.), арабската пролет (2010-2012 г.), войната в Сирия (от 2011 г. до днес), настъплението на ИДИЛ и др. събития, се стига до изместването на фокуса на анализа от икономическите върху хуманитарните измерения на миграционния натиск. Този процес допълнително е повлиян от появата в Европа на миграционни потоци от субсахарска Африка, при чието формиране все по-голямо влияние оказват и климатичните изменения.

Тенденцията към промяна на миграционната политика в световен мащаб и създаването на бариери пред миграционните потоци, за чието преодоляване е необходимо въздействие или натиск от страна на мигрантите, е непроменяем постулат при анализа на миграционния натиск. В този аспект обект на настоящото изследване е явлението миграционен натиск, причиняван от миграционните потоци, формирани от лица, опитващи се да преодолеят изградените пред техния маршрут бариери. Предмет на изследването е разкриването и анализирането на конкретните закономерности при проявлението на миграционния натиск върху България и разкриването на произтичащи от него ключови индикатори, като се проследява развитието на явлението през периода 2008-2017 г. В анализа се взимат предвид единствено тези мигранти, които през разглеждания период са се опитали да преминат нелегално държавната граница (illegal border-crossing) или нелегално са влезли (illegally enter) в страната съгласно възприетата терминология от агенцията за гранична и брегова охрана на Европейския съюз Фронтекс. На това основание миграционният натиск е оприличаван и като натиск за нелегална имиграция (pressure of illegal immigration) (Frontex, 2017).

Нелегалният начин на влизане няма отношение към последващото категоризиране на тези мигранти на лица, които търсят закрила, на нелегални имигранти, на които им е отказано предоставянето на убежище или на легализирали престоя си. Тук се изхожда от разбирането, че съгласно чл. 279, ал. 5 от Наказателния кодекс, незаконното влизане на територията на страната съставлява наказуемо деяние, но в същото време националното законодателство декриминализира това деяние, ако извършителят е влязъл, за да се възползва от правото си да потърси убежище съгласно Конституцията. Поради същата причина

при анализа на миграционния натиск се изключват легално влезлите имигранти, тъй като те не упражняват натиск за преминаване на държавната граница.

Независимо, че на ниво ЕС, основните FRAN-индикатори, които към момента се използват при анализирането на миграционния натиск се изчисляват от 2008 г., в България изучаването на това ново миграционно явление закъснява, а търсенето на решения за справяне с него започва едва след неговите по-значими прояви. Усилията на страната да участва по-активно в общоевропейския дебат за намиране на решение на мигрантската криза стават по-забележими едва през 2014 г. и най-вече през 2015 г. През този период у нас се утвърждава практиката миграционният натиск да се отчита по броя на регистрираните случаи на нелегално влизане и пребиваване и това довежда до изпращането на погрешни послания през периодите, когато се наблюдаваше тяхното намаляване. Според Т. Щраубар, един от основоположниците на съвременната теория за миграционния натиск като последица от предлагането на излишния труд в страните на произход, изчисляването на натиска, основаващо се на съществуващите в даден момент миграционни потоци, е с малка практическа полза. Той дава сполучливото сравнение, според което измерването на миграционните потоци и направените въз основа на това заключения за силата на миграционния натиск е подобно на измерване на силата на водния поток, чрез което да се правят изводи за големината на водоизточника, игнорирайки факта, че големината на изходния отвор всъщност определя водния поток (Straubhaar, 1993).

Миграционният натиск оказва въздействие отвън върху държавната граница и няма как пряко да бъде измерен отвътре, на територията на приемащата държава. Броят на регистрираните нелегални влизания и пребивавания на мигранти при всички случаи е по-малък от общия брой мигранти от тази категория и по-скоро показва наличието на пропуски при регистриране и противодействие на миграционния натиск. Едва след посещението на българския премиер в Анкара през август 2016 г. и получената информация, че Турция няма да спира повече миграционните потоци, ако не получи финансова помощ и визови облекчения за своите граждани, на последвалата среща в Берлин с гер-

манския канцлер България съумява да представи пред европейските си партньори реалната сила на миграционния натиск. По този начин страната ни поне декларативно е приравнена към Гърция и Италия в усилията на ЕС по охраната на външните си граници и получава обещание за подкрепа, адекватна на оценката за силата на натиска.

От този пример става ясно, че държавните служители в България, ангажирани професионално в областта на миграционния натиск, изпитват известни затруднения, тъй като това явление все още не е добре познато и често се търсят и предлагат политически решения, които невинаги са съобразени с концептуалната рамка за миграционния натиск. Дълготрайното намаляване на натиска може да се случи не толкова чрез трайни промени в демографските структури на населението в държавите на произход, а най-вече чрез успешно обществено-икономическо развитие, създаващо поминък за тези лица, които навлизат в групата на населението в трудоспособна възраст. Поради тази причина отслабването на миграционния натиск няма как да бъде резултат от краткото действие на определени политически фактори, възпиращи преминаването на държавната граница на така или иначе съществуващите или имащите готовност да се формират нови миграционни потоци.

Появата на настоящият труд е в отговор на нуждата от попълването на липсващите у нас теоретични и практически знания и основаващите се на тях анализи и изводи за миграционния натиск. Основна цел е да се разкрие неговата същност и да се направи оценка на въздействието му върху България в контекста на нейното членство в ЕС.

За да се постигне това са анализирани наличните фактически и статистически данни, политиките, законодателството и практиката от началото на 2008 до края на 2017 г., отнасящи се за нелегалните влизания на мигранти в България. Причината за формирането на миграционните потоци, оказващи натиск върху държавната граница, се търси в протичащите в наши дни основни демографски, социално-икономически, политически и екологични процеси в страните на произход, а въз основа на прогнозите за тези детерминанти се прави оценка за потенциала на миграционния натиск съобразно възможните варианти за развитие.

Изследването на поставения проблем в тези пространствени и времеви параметри е съпътствано със значителен научен интерес, където се открояват имената на изследователи като Бруни, Вентурини, Бюнинг, Шефер, Щраубар, Бауер, Цимерман, Зайцева, Авато, Бордонадо Бермехо и др., като са проучени техните научни разработки и е проследено развитието на теориите за миграционния натиск.

При обобщаването на наличните данни могат да се формулират следните основни задачи на настоящия труд:

1. Изясняване на характера и силата на досегашния миграционен натиск върху България.
2. Изясняване размера на миграционния потенциал на страните на произход като хипотетична горна граница на проявление на миграционния натиск.
3. Изясняване нивото на обществено-икономическа и политическа стабилност и екологични процеси като детерминанти в изпращащите държави, въздействащи върху реализирането на техния миграционен потенциал.
4. На базата на съществуващите демографски и икономически прогнози за страните на произход да се направи прогноза за потенциала на развитие на миграционния натиск.
5. Да се разработят проекти на решения, целящи трайното намаляване на миграционните рискове.

Структурата на настоящия труд следва логически така очертаните задачи. За постигането им са анализирани различни статистически данни: демографски, социално-икономически, климатични и др., взети от източници като Националния статистически институт, Държавна агенция за бежанците при МС, Агенцията по заетостта, Главна дирекция „Гранична полиция“, Главна дирекция „Миграция“, Евростат, Фронтекс, ООН, Международната организация по миграция, Световната банка и др.

При представянето на актуални национални и международни прояви или позиции на официални лица, свързани с политиките относно миграционния натиск, са използвани бюлетините на различни информационни агенции като БТА, Фокус, БГНЕС, Медиапул и др., а

също така официалните сайтове на институциите, организирали или участвали в тези прояви.

В методологически план настоящият труд се основава на интердисциплинарния подход, като т.нар. „миграционна демография“ (migration demography), оформяща се като ново изследователско поле при анализите на международните миграции, е само част от него. Изхожда се от разбирането, че демографските процеси са в основата на динамиката на лицата, формиращи групата на потенциалните мигранти, а анализът на социално-икономическите, политическите и климатичните процеси се опитва да даде отговор на въпроса защо въпросните лица мигрират.

Приносни моменти представляват предложената дефиниция на миграционния натиск и разработването на концепцията за миграционния потенциал на страните на произход и свързаните с него коефициенти. При осъвременяването на концепцията за миграционния натиск с оглед на констатираните в началото на XXI в. по-ясно изразени стадии на неговото проявление, принос е и предложеното типологизиране на натиска на:

- Индиректен, проявяващ се в своите първи фази на възникване още в страните на произход, чиято горна граница се доближава до техния хипотетичен миграционен потенциал;
- Директен или непосредствено упражняван върху държавната граница, която миграционните потоци се опитват да преодолеят, чието отчитане става с помощта на част от разработените от Фронтекс FRAN-индикатори;
- Транзитен, упражняван върху държавната граница на страна, която играе ролята на преграда на миграционните потоци по пътя към крайната им дестинация;
- Краен, упражняван върху границите на държави, които са крайна цел за достигане от миграционните потоци.

В изследването е развита тезата, че факторите, влияещи върху транзитната миграция и транзитния миграционен натиск по своята същност представляват самостоятелна група, различна от привличащите и изтласкващите фактори (push-pull factors), които от една страна

подтикват хората да напускат страната на произход (като икономически, социални или политически проблеми) и факторите, които ги привличат в приемащите страни. Техният анализ обаче не само, че не е достатъчен, но може да доведе и до погрешни изводи в случаите, когато миграционният натиск е транзитен. Поради тази причина са проследени редица допълнителни, най-вече политически фактори, оказващи влияние при придвижването на миграционните потоци по транзитните коридори по пътя им към крайната дестинация. Подобен анализ по своята същност е макродемографски и макромиграционен. Такъв подход се оказва особено подходящ при разкриване на миграционните зависимости и закономерности между двата ясно обособени макрорегиона, каквито са Близкия Изток (където са разположени четирите основни страни на произход по отношение на миграционния натиск върху България) от една страна и Европа от друга, като се анализира мястото и ролята на България в свързващия ги Балкански миграционен маршрут.

Разкритите в изследването данни за отделните миграционни детерминанти се разглеждат в тяхната взаимна свързаност в единен регистър на факторите, влияещи върху риска, в случая върху миграционния риск. Чрез тяхното анализиране се установяват съществуващите зависимости, а натрупаната информация за влиянието на изменението на отделните миграционни детерминанти върху посоката на развитие на миграционния процес служи за оценка на ефективността на предприетите мерки за намаляване на миграционния натиск. Този подход позволява трудът да бъде една крачка напред към създаването на единна методологична база за проучвания на миграционния натиск върху България.

Като практико-приложен принос се откроява разработеният от автора проект за известяване и оперативен контрол в реално време за възникване на миграционен риск и на нелегална имиграция в България, който от Съвета по сигурността към МС е оценен като значима за практиката разработка. Проектът създава възможности за събирането и подаването на информация в реално време за предстоящо потенциално незаконно преминаване на държавната граница, а също така за прид-

вижването на отделни нелегално влезли мигранти или групи през територията на Р България.

Получените резултати и изводи в настоящото изследване са научно обосновани и управленски ориентирани, за да могат да играят ролята на отправна точка, с която да е съобразена стратегията на България на национално и европейско ниво за овладяване* на миграционния натиск и намаляване на миграционните рискове.

---

* В научните среди се води спор относно възможностите миграционният натиск да бъде овладян, тъй като независимо от прилаганите мерки за противодействие на оказваното от него въздействие за преминаване на държавните граници, натискът продължава да съществува. В настоящото изследване се използва понятието „овладяване“, тъй като това е терминът, използван в официалните документи на МВР, МО и други държавни институции, участващи в разработването и провеждането на политиките за ограничаване на непосредствения миграционен натиск върху България.

ПЪРВА ГЛАВА
СЪЩНОСТ И ЗНАЧЕНИЕ НА МИГРАЦИОННИЯ НАТИСК

1.1. Концептуални рамки и методологични подходи при изучаването на миграционния натиск, основаващи се на икономически и демографски теории

Миграциите са неразделна част от развитието на човечеството. Интересът към миграциите и техните ефекти върху населението може да бъде констатиран още в класическата демография, която се фокусира върху Средиземноморския басейн. С развитието на социалните науки са разработвани и различни миграционни теории: класически, неокласически, модернистични и др. Независимо, че те преливат една в друга, всяка една от тях се основава на залегнала в нея основополагаща концепция като напр. тази за новата икономика на трудовата миграция, концепцията за двойствения пазар на труда, за световната система, за международните миграционни системи и т.н. Въпреки дългогодишния опит при международните миграции и изучаването им, все още не е разработена единна обща теория за миграциите, с която да се даде обяснение за тяхното възникване и да се разработят научно отделните формални модели за изучаването им. Международните миграции трудно се типологизират, все по-често са от смесен тип и върху тях оказват влияние не само икономически, но и социални, политически, психологически, културно-цивилизационни и други фактори. Разнообразието в структурите на международните миграции, правят практически невъзможно тяхното цялостно обхващане и теоретичното им изясняване от един отделен клон на научното знание, поради което те все по-често се анализират с помощта на интердисциплинарни подходи.

Този интердисциплинарен аспект при изучаването на съвременните международни миграции е особено актуален при проявите на миграционния натиск. Всъщност класическите и неокласическите миграционни теории, основаващи се главно на икономически модели, свързани със свободното търсене и предлагане на работна сила, дори не са констатирали съществуването на явлението миграционен натиск,

въпреки че и тогава са съществували такива геодемографски предпоставки, изразяващи се в различното състояние на световните човешки ресурси от гледна точка на глобалното пространствено развитие и протичащите процеси на дефрагментация (регионализация) и глобализация. През периода на възникването на тези теории, е било налице сравнително свободно движение на работната сила и пред миграционните потоци не е имало трудно преодолими бариери.

Погледът назад във времето показва, че понятието „миграционен натиск“ е започнало да се употребява сравнително скоро - през 1948 г., когато китайският учен Чинг Чун Ли от Националния университет на Пекин в своя учебник „Въведение в популационната генетика“ отчита, че не само селективната миграция, но и миграционният натиск оказва влияние върху честотата на разпространение на определени гени (Li, 1948). От популационната генетика понятието навлиза в демографията и други социални науки, но опитите за дефинирането му са неуспешни най-вече поради практическите затруднения в неговото измерване.

Едва през 1968 г. Ч. Пийч в социо-географското си изследване „Миграцията от Западна Индия към Британия“ се опитва да измери миграционния натиск с броя на населението, което притежава паспорти и следователно може да напуска страната, т.е. това са потенциалните мигранти (Peach, 1968). Негов принос към онзи момент е схващането, че по-високите доходи на глава от населението водят до намаляване на миграционния натиск. Именно икономическият подход, основаващ се на теорията за предлагане на работна сила, но съчетан години по-късно с демографски анализ на структурите на населението в страните на произход, ще залегне в съвременните теории за миграционния натиск.

От 80-те години на XX в. започва да нараства лавинообразно употребата на понятието миграционен натиск в публикации в Западна Европа. В България през периода преди 1989 г., поради затворения характер на политическата система и изолацията на страната от помащабните международни миграции, понятието миграционен натиск не придобива гласност. След началото на демократичните промени обаче, още през 1991 г. в списание „Общество и право“ се помества

интервю с Пл. Богоев, който казва, че „рано или късно страните от Източна Европа ще бъдат подложени на нелек миграционен натиск“ (Богоев, 1991).

Нарастващата актуалност на проблематиката около миграционния натиск започва да привлича вниманието на все повече изследователи като Бруни и Вентурини (1991, 1995), Бюнинг, Шефер и Щраубар (1991), Бауер и Цимерман (1999), Зайцева (2006), Авато (2009), Бордонадо Бермехо (2010) и др. Въпреки увеличаването на броя на научните публикации, посветени на миграционния натиск, прави впечатление отсъствието на дефиниция. Това изоставане в науките, свързани с миграцията, намира отражение и при изработването на редица речници и справочници по миграция, например в двуезичния „Справочник за термини в областта на миграцията“ и в „Речник по миграция“, издания на Международната организация по миграция (IOM, 2011), миграционният натиск не е сред включените термини. В „Многоезичен речник за населението“, издаден от Информационната мрежа за населението при Отдела за население към Секретариата на ООН също отсъства това понятие (POPIN, 1993).

Очевидно е, че поради липсата на дефиниция на понятието миграционен натиск, в повечето публикации не са точно определени неговото място и роля в миграционния процес и се създават възможности за субективен подход при неговия анализ и оценка. Като последица от всичко това събираните и обработвани данни и предлаганите различни практически решения в отделните държави са трудно съпоставими, което ясно проличава и в европейската имиграционна криза през периода 2014-2016 г. Всичко това налага да бъде направен задълбочен анализ на явлението миграционен натиск, да се даде негова дефиниция и предложи теоретичен модел за неговото изучаване и практическо прилагане.

Сред изследователите с теоретичен принос към изучаването на миграционния натиск се открояват Бруни и Вентурини и Бюнинг, Шефер и Щраубар, които през 1991 г. правят опит да изградят теоретични модели за изучаването му. Техните трудове в областта на миграционния натиск са основополагащи и всички по-късни изследвания на проблематиката се опират отчасти или изцяло на теоретичните поста-

новки и изводи, залегнали в тях. Бруни и Вентурини работят в екип, а тяхното изследване „Натиск към мигриране и склонност към емигриране: Случаят на Средиземноморския басейн“ претърпява две издания (Bruni, Venturini, 1991, 1995). В същото време Бюнинг, Шефер и Щраубар по поръчка на Международната организация по труда, но независимо един от друг, представят своите разработки за миграционния натиск. Те са публикувани в сборника „Миграционен натиск: Какво е това? Какво може да се направи по въпроса?“ (Bohning, Schaeffer, Straubhaar, 1991). Две години по-късно в списание „Международна миграция“ Шефер публикува с известни промени своя анализ от сборника „Дефиниция на миграционния натиск, основаваща се на теорията за предлагане на работна сила“ (Schaeffer, 1993). В същия брой е публикувано и изследването на Щраубар под заглавието „Миграционен натиск“ (Straubhaar, 1993).

Независимо от някои методологични различия и петимата учени правят идентични анализи, изводи и заключения. Те констатират, че понятието миграционен натиск все по-често се използва в публикациите, посветени на международните миграции и най-вече в тези, ориентирани към разработването и провеждането на миграционна политика. Основен опорен пункт в тези разработки е, че с рязкото увеличаване на броя на потенциалните емигранти в държавите на произход, се налага ревизия на политиките за имигриране. Това е свързано с противоположните демографски тенденции в развитите и развиващите се страни, които според авторите обаче не водят до равновесие на населението, а тъкмо обратното. Акцентът вече е поставен върху нуждата от работни места и капацитета на икономиката да ги създаде. Въз основа на това могат да се предвидят бъдещи проблеми със заетостта и да се изработят политики, които да намерят решение или да ограничат последиците от наблюдавания демографски растеж в някои държави (в повечето случаи страни на произход) и влошаването на демографските показатели в други (обикновено такива са приемащите държави).

Като основополагащо се оформя разбирането, че за осмислянето на миграционния натиск трябва да се има предвид, че появата на какъвто и да е натиск върху дадена система винаги е следствие от наличието на определени препятствия. Ако те липсват, в случая е налице

свободно движение на хора и няма да се наблюдава миграционен натиск. От тази гледна точка неговият анализ трябва да бъде насочен както към факторите, които формират миграционните потоци, така и към различните препятствия, които стоят на техния път. Това съчетание определя специфичните характеристики и последици за мигрантите, които упражняват натиска.

През 80-те и 90-те години на XX в., когато се правят опитите за разработване на модел за изследване на миграционния натиск и неговото дефиниране, либералната миграционна политика, макар и подлагана все по-често на преосмисляне, не е променена. Въпреки, че Бруни, Вентурини, Бюнинг, Шефер и Щраубар говорят за бариера пред миграционните потоци, те не я схващат непременно като физическа граница, която трябва да се преодолее, а по-скоро като основаваща се на миграционното законодателство регулационна политика на приемащите държави. През този период политическата криза в Близкия Изток и Северна Африка все още не се е задълбочила и преминала във военна, поради което авторите изхождат главно от разбирането, че миграционният натиск е явление, което води до предлагане на излишъка от работна сила в страните на произход вследствие наличието на разлика в доходите на глава от населението с приемащите държави.

Подобен подход по същество е икономически. При него е отчетено, че ефектът от подобно миграционно въздействие между изпращащите и приемащите държави е на макрониво. При опитът изследванията да се насочват на микрониво, е поставена задачата да се търси отговор на въпроса защо при определени обстоятелства даден индивид емигрира, а при други не. Поради обективните затруднения за по-задълбочени изследвания на микрониво с оглед на спецификата в повечето страни на произход, анализите се насочват към миграционния потенциал (migration potential) MP, чието традиционно разбиране като излишък от работна сила спрямо предлаганите работни места в страните на произход е разширено и се разглежда като излишък от работна сила, който не може да се реализира поради невъзможността на икономиката на страната на произход да предложи адекватна работа.

Приема се, че ако е налице склонност към емигриране ε, миграционният потенциал се превръща в миграционен поток (migration flow)

MF, който упражнява миграционния натиск. Миграционният поток е функция на икономически и неикономически променливи като различия в заплащането, вероятността за намиране на работа, големината на определени групи в страните на произход, към които принадлежат мигрантите (семейни, родови, съсловни и др. структури и формата и размера на подкрепа между членовете им), икономическите връзки между изпращащите и приемащите страни, културните и религиозните предпочитания на мигрантите и др. В същото време подобна „склонност“ към мигриране не е съобразена с фактора принуда, т.е. част от потенциалните мигранти могат да бъдат принудени да мигрират поради неблагоприятни климатични промени или политически и военни конфликти, а именно тези фактори действат изолирано или комбинирано с икономическите и социалните променливи и също са от значение за формирането на миграционните потоци.

В своята методология, разработена през 1991 г. и доразвита на базата на нови данни през 1995 г., Бруни и Вентурини разглеждат миграционния натиск като „натиск към мигриране“, пряко свързан с миграционния потенциал MP, който те разглеждат като излишък на работна сила. По този начин акцентът върху миграционния анализ е поставен върху емиграционния процес в страните на произход. Авторите стигат до извода, че миграционният натиск се упражнява от миграционният поток MF, който от дадена изпращаща страна i е равен на миграционния потенциал на изпращащата страна i, умножен по коефициента за склонност към емигриране ε от изпращащата страна i.

$$MF_{(i)} = MP_{(i)}\ \varepsilon_{(i)}\ ,$$

където $MF_{(i)}$ е големината на миграционния поток, формиран в страната на произход, а ε(i) е склонността на населението към емигриране в същата страна на произход.

Склонността към емигриране ε представлява отношението на актуалната емиграция от страната i към нейния миграционен потенциал.

$$\varepsilon_{(i)} = EM_{(i)}\ /\ MP_{(i)}\ ,$$

където $EM_{(i)}$ е броя на актуалната емиграция от страната на произход, а $MP_{(i)}$ е нейния миграционен потенциал.

Склонността към емигриране ε показва размера на излишъка от предлагане на труд, надвишаващ местното търсене на работна ръка, който може да се поеме от други държави.

Ако ε=1, целият миграционен потенциал се поема и емиграцията осигурява равновесие на вътрешния пазар на труда в условията на смяна на поколенията. Ако ε<1, миграционният потенциал само частично се поема и в този случай в страната ще се наблюдава увеличаване на миграционния потенциал. Ако ε>1 се наблюдава обратната зависимост и миграционния потенциал намалява.

Трябва да се има предвид, че когато е разработван методът на Бруни и Вентурини за изчисляване големината на миграционният поток, светът започва да навлиза в нов миграционен период и политиката на „отворени врати“ започва все повече да се измества от прилагането на ограничителни мерки към безконтролната имиграция. Това е и периода на поява на явлението миграционен натиск, изразяващо се в опитите за преодоляване от страна на миграционния поток на въведените по пътя му ограничения. Непосредствената времева близост с периода на свободната имиграция е давало основание при изчисляването на коефициента за склонност към емигриране да се взима предвид актуалната емиграция. В перспектива обаче този метод трябва да се разглежда с все по-голяма условност поради две основни причини. От една страна въвеждането на ограничителни мерки води до фактическо намаляване на броя на новите имигранти от съответната страна на произход, но това не означава, че миграционният натиск намалява. Подобен методологичен подход противоречи на разбирането, че миграционният натиск се упражнява отвън върху държавната граница отвън, поради което извеждането на коефициента за склонност към емигриране на базата на броя на имигрантите от страната на произход, които се намират вътре в територията на приемащата държава, не трябва да се абсолютизира. В същото време наличието на дадена имигрантска група и нейната големина безспорно говори за наличието на миграционен интерес, поради което показателят за броя на емиграцията/имиграцията при всички случаи трябва да се взима предвид. От друга страна така

структуриран, коефициентът за склонност към емигриране не отчита ролята на фактори като политически и военни конфликти и други форми на насилие при формирането на миграционните потоци.

С цел по-задълбочено изучаване на миграционния натиск, Бруни и Вентурини разработват два теоретико-приложни модела, които по своята същност са икономико-демографски.

Първият от тях е моделът на поколенческата подмяна на пазара на труда. При него трудово заетите и работната сила се разглеждат от демографска гледна точка като две отделни, макар и близки по своята същност групи на населението в трудоспособна възраст (working age population, WAP), съответно това са групите на работещото население в трудоспособна възраст и населението в трудоспособна възраст, което или работи, или търси работа, т.е. това е работната сила. За всеки даден интервал от време в двете групи се регистрират влизащите и излизащите потоци. Навлизанията в групата на заетите (entries in employment) е ограничено и трябва да бъде равно на алгебричната сума от промените в броя на наличните работни места (могат да бъдат положителни, отрицателни или нулеви) и окончателните отпадания от групата на заетостта (exits from employment).

$$Ee = Ex + \Delta I ,$$

където Ee е броят на навлизанията в групата на заетите, Ex е броят на окончателно излезлите от групата на заетите, а ΔI е алгебричната сума от промените в броя на наличните работни места.

Влизащите и излизащите потоци са функция на два различни компонента: поколенчески и времеви. По-конкретно, общият брой включвания в групата са сумата от броя на поколението, навлизащо в трудоспособна възраст, в това число навлизането на хора, които никога не са работили преди и повторното включване на хора, които вече са били безработни. Общото напускане на групата е сумата на временно отпадащите от същата група и поколенческите или окончателните напускания (например от трудоспособна в пенсионна възраст, трайно инвалидизиране с нетрудоспособност и др.), т.е. това са излизания,

които в по-голямата си част в бъдеще няма да могат повторно да се включат в групата на работещите.

От тук следва, че

$$Ee = Ee1 + Ee2 = Ex1 + Ex2 + \Delta I ,$$

където Ee1е броят на навлизането на лица в групата на работещото население, които никога не са били трудово заети преди, Ee2 е броят на повторните включвания на хора, които вече са били безработни, Ex1 е броят на излизанията, които в бъдеще няма да могат повторно да се включат в групата на работещите, а Ex2 е броят на временно отпадащите от групата на работещите.

Този модел е създаден за анализ на последиците от смяната на поколенията и по своята същност се опитва да оцени вероятността за намиране на работа от младите хора, които вече са завършили подготвителната фазата в живота си и акцентът е поставен върху изследването на тези лица, които за първи път попадат в групата на трудовата заетост, т.е. в Ee1.

$$Ee1 = \Delta I + Ex1 + (Ex2 – Ee2)$$

Това означава, че за всеки определен интервал от време, броят на лицата, които намират работа, се определя от следните фактори:

- Броят на лицата, които напускат групата на работещите и никога повече няма да започнат работа Ex1.
- Броят на допълнителните работни места ΔI, създадени по време на определен времеви интервал.
- Разликата между временните напускания и временните повторни включвания в групата на работещите Ex2 – Ee2. Някои автори като Бруни и Франчози (Bruni, Franciosi, 1984) наричат тази разлика временен баланс (temporary balance).

Създаването на допълнителен брой работни места ΔI през времевия период често пъти се разглежда и като допълнително търсене (additional demand). С него е свързано и понятието заместващо търсене

(replacement demand), което се определя от броя на окончателно напусналите групата на работещите Ex1. Търсенето на работа по време на подмяната на поколенията (flow demand) на практика се определя от влизащите за първи път в групата на работещите Ee1. По този начин по-горната формула може да бъде представена и по следния начин:

FD = AD + RD + TB ,

където FD е търсенето на работа по време на подмяната на поколенията, AD е допълнително търсене на работа, RD е заместващо търсене, а TB е временният баланс (разликата между временните напускания и временните повторни включвания в групата на работещите, т.е. Ex2 – Ee2).

Въз основа на този анализ Бруни и Вентурини правят следните изводи:

- Нивото на допълнителното търсене се определя от степента на нарастване на производството (PIL) и от степента на технологичния прогрес (technological progress). Тяхната стойност обаче може да представлява често силни колебания от един интервал до друг в зависимост от фазите на икономическия цикъл.
- Заместващото търсене представлява много по-стабилен компонент на търсенето на работна ръка и стойността му се променя по-бавно, с предвидимо темпо, което е лесно да се прогнозира. В същото време има много фактори, които определят заместващото търсене: например, промени в пенсионната възраст и в законите за пенсиониране и процедурите; промени в характера на заболяванията и медицински открития, съдействащи за повишаване на средната продължителност на живота; природни и човешки събития, които променят възрастовата структура на населението в трудоспособна възраст; вариации в раждаемостта, вследствие на което се променя размера на най-старите възрастови групи сред заетото население.
- Преходният баланс, представляващ разликата между временни (преходни) напускания и повторни влизания в групата, е елемент, чиято стойност в много голяма степен се повлиява от

дължината на разглеждания интервал. Неговото значение е обратно пропорционално на времевия хоризонт на модела. По този начин, преходният баланс и неговите детерминанти играят важна роля в разпределението на безработицата между търсещите за първи път работа, безработните и другите лица, които търсят работа, и между различните социално-икономически групи. В дългосрочен план обаче, ролята на преходния баланс е минимална. Тази променлива може да се пропусне, като това няма да се отрази съществено на точността на анализа.

Чрез прилагането на същия подход към работната сила, която за първи път е потърсила трудова заетост, предлагането на работна сила може да бъде идентифицирано по време на подмяната на поколенията (FS) с влизащите за първи път в групата на работната сила. Бруни и Вентурини твърдят, че ако се вземат предвид институционалните и процедурни правила, които съществуват във всяка страна (institutional rules), основните определящи фактори на тази променлива са демографската структура на населението и по-специално, навлизанията за първи път в групата на населението в трудоспособна възраст и вероятността за намиране на работа от страна на поколението, което започва работната фаза на живота. В така предложения модел, тази променлива е по-удобно да бъде измервана чрез нивото на търсене на работни места, проявило се при тази поколенческа подмяна.

$$FD = AD(PIL, TP) + RD(t) ,$$

където PIL е степента на ръст в производството, TP е степента на технологичен прогрес, а t е наблюдавания времеви период.

От тук следва, че

$$FS = FS(WAPe, FD; IR) ,$$

където FS е предлагането на работна сила, WAPe е броят влизания в групата на населението в трудоспособна възраст, а IR изразява инсти-

туционалните и процедурни правила, които съществуват във всяка страна.

За всеки даден интервал, затвореният пазар на труда представлява състоянието на равновесие при подмяната на поколенията, ако броят на влизащите за първи път в групата на трудоспособна възраст е равен на броя на влизащите за първи път в групата, предлагаща работната си сила на пазара на труда.

$FS^{*} = FD$,

където FS^{*} е броят на влизащите за първи път в групата на трудоспособна възраст.

Като се има предвид естеството на търсенето при подмяната на поколенията и на навлизанията в групата на населението в трудоспособна възраст при затворен пазар на труда, необходимо условие за проявата на равновесие при смяната на поколенията е създаването на редица допълнителни работни места, равни на разликата между навлизанията за първи път в групата на населението в трудоспособна възраст и окончателни напускания на същата група.

$AD^{*} = FS^{*} - RD$

Бруни и Вентурини разработват и поточния модел на миграционния потенциал. При него за всеки даден интервал от време, миграционният потенциал MP е равен на разликата между потенциалните влизания под формата на поток в групата на населението в трудоспособна възраст, в т.ч. и броят на лицата, които биха желали да се включат в групата, предлагаща труд за първи път FS^{*}, и тези, които са успели да си осигурят заетост за първи път.

$MP = FS^{*} - FD = FS^{*} - (AD + RD)$

По този начин миграционният потенциал съвпада с потенциалния излишък от предлагана работна сила през определен период от време при затворена икономика и така се оформя миграционния поток.

Ако има различия в отделните потоци, миграционният потенциал, възникващ в резултат на тяхното въздействие (migration potential in terms of stock, MPS), може да бъде положителен или отрицателен.

Бруни и Вентурини смятат, че концепцията за миграционния потенциал е от голямо значение, ако стойностите му достигат значителни нива за дадена страна или област. За тях това, което е определящо в този контекст, не са временните различия между търсенето и предлагането на труд, а структурните различия, които произтичат от демографските процеси в отделни групи от населението и състоянието на икономиката.

На базата на разработените теоретични модели за изучаване на миграционния натиск, Бруни и Вентурини правят практически анализ на миграционните процеси в Средиземноморския басейн, като съсредоточават вниманието си върху Турция, Тунис и Мароко, чието население представлява 50% от населението на развиващите се държави в региона. Ролята на Средиземноморието в случая наистина е важна, защото то буквално играе ролята на скачен съд, по който протича взаимодействието между населението от северното и югоизточното му крайбрежие и от тази гледна точка може да се говори за вече изградила се и утвърдена Средиземноморска миграционна система. Нейното функциониране до голяма степен се вписва в разработената в началото на 90-те години на XX в. от Криц, Лим и Злотник концепция за миграционните системи. Тя се основава на прилагането на системния подход при изследване на причините за международните миграции и се определя като наличие на мащабни и устойчиви миграционни връзки и закономерности между свързани по между си група страни или региони, които се явяват резултат от действието на исторически, културни, икономически, демографски и политически фактори, определящи посоката и устойчивостта на миграционните потоци, като в резултат на тази териториална мобилност и преразпределение на населението се стига до трансформации в демографските структури в страните на произход и прием на мигранти (Kritz, Lim, Zlotnik, 1992).

При опитите да приложат практически своя теоретичен модел, Бруни и Вентурини се сблъскват с липсата на по-детайлни демографски и икономически данни за по-прецизен анализ. На практика изслед-

ването им се основава на разбирането им за миграционния потенциал като се изхожда от извода, че през изминалите 50 години в тези държави се наблюдава безпрецедентен прираст на населението. Това е основният демографски разграничителен белег от двата бряга на Средиземно море, съответстващ най-общо на демографските различия Север – Юг. Средногодишният темп на нарастване на общото население в държавите по южния бряг на Средиземно море е 2.6% за периода 1950 – 1980 г. и около 2.3% за периода до 1990 г. За държавите по северния бряг на Средиземно море тези показатели са съответно 0.8% и 0.4%. На практика, за периода 1950 – 1980 г. на всеки нов жител по северния бряг се падат 3.25 жители по южния бряг, а през 90-те години на XX в. това съотношение е 1 : 5.75 души.

Демографският растеж на страните по южния бряг се дължи на формирането в първата фаза от живота на все по-големи кохорти, които с времето, постепенно определят населението в другите фази. Между 50-те и 90-те години на XX в., населението в ученическа възраст се удвоява, като годишният поток нараства от 2.4 млн. на 5.4 млн. Тези данни много ясно показват с какви проблеми се сблъсква образователната система в държавите по южното крайбрежие, но също така показва увеличаването на броя на младите хора, които навлизат в трудовата фаза на живота си. Между 1950 и 1990 г. навлизанията в групата на населението в трудоспособна възраст са се увеличили със 138%, от средната 1.5 млн. на 3.8 млн. и достигат средна стойност от 4.6 млн. в началото на XXI в.

В държавите по северното крайбрежие на Средиземно море, годишните навлизания в групата на населението в ученическа възраст остават малко под 3 млн. до 1970 г., след което започват да намаляват и понастоящем са по-малко, отколкото са регистрирани в началото на 50-те години на XX в. По-важното е, че в момента общият брой нови навлизания в образователната система на държавите по северното крайбрежие е половината от общия брой нови навлизания в аналогичната система в държавите по южното крайбрежие.

Ситуацията с пазара на труда по южното крайбрежие на Средиземно море се влошава и от много ниското ниво на излизания от групата на населението в трудоспособна възраст WAP, която през 90-те го-

дини на XX в. е 0.28, докато съответната стойност за държавите от северния бряг е 0.94.

Теоретичните модели на Бруни и Вентурини за изследване на миграционния натиск са насочени главно върху икономическите процеси в държавите на произход, т.е. върху емиграционния натиск и поради тази причина той се изследва в една плоскост с миграционния потенциал и тенденцията за емигриране. Въпреки, че констатират необходимостта от миграционен анализ на микрониво, практическото изследване на Бруни и Вентурини се ограничава само в изучаването на демографските и икономическите процеси на макрониво. Подобен изследователски подход е оправдан поради недостатъчното качество на статистиката в държавите по произход, която не разполага с точна информация за икономическите процеси сред населението с традиционен поминък, където организацията на труда е на семейни или родови начала. Поради спецификите на обществото в страните на произход, изследванията на микрониво са изключително затруднени или практически неосъществими (напр. изучаването на миграционните нагласи на жените, при които решението за мигриране често пъти не се взима индивидуално и т.н.). Практиката от 90-те години на XX в. и началото на XXI в. показва, че рязкото увеличаване на миграционните потоци от Северна Африка и Близкия Изток се дължи на политическите процеси в държавите в региона, в т.ч. и на очертаващите се като трайни политически и военни конфликти, което също трябва да се има предвид при миграционния анализ.

С цел по-дълбокото проучване на връзката между изпращащите и приемащите държави, Бюнинг, Шефер и Щраубар доразвиват теоретичната рамка за миграционния натиск на Бруни и Вентурини. Щраубар смята, че при миграционния натиск има два ясно разграничими процеса: емиграционен натиск (миграционните процеси в страните на произход) и имиграционен натиск (миграционните процеси в приемащите държави). Авторът подчертава, че миграционният натиск не трябва да се бърка със склонността към миграция, което е обективна оценка на вероятността, че дадено лице, взето случайно от група с определени характеристики, ще мигрира. Двете понятия разбира се са

свързани, защото ако склонността към миграция е нула, няма да е налице и миграционен натиск.

За Щраубар емиграционният натиск в дадена страна i се изразява в търсенето на възможности от представители на нейното население да емигрират в друга страна за продължителен период от време. Търсенето на подобна възможност или натискът се изразява с броя на лицата и се отнася за период от време с дължина.

$ЕН_{(i)}$ = Брой лица, изявили желание да напуснат страната (i) / Δt ,

където $ЕН_{(i)}$ е емиграционния натиск в страната на произход i, а Δt е период от време с определена дължина, за който е направено проучването.

Емиграционният натиск, отнесен към общото население на страната, дава относителният емиграционен натиск.

$$ОЕН_{(i)} = ЕН_{(i)} / P_{(i)} ,$$

където $ОЕН_{(i)}$ е относителния емиграционен натиск в страната на произход i, а $P_{(i)}$ е нейното общо население през същия период.

Имиграционният натиск за дадена страна изразява търсенето на възможности за навлизане в нея на тази част от емигрантите от страната на произход, които желаят да се установят в приемащата страна за продължителен период от време.

$$ИН_{(i)} = E_{(i \to j)} ,$$

където $ИН_{(j)}$ е имиграционния натиск, упражняван върху дадена приемаща страна j, а $E_{(i \to j)}$ е броят на емигрантите от страната на произход i, които търсят възможности да се установят в приемащата страна j.

Относителният имиграционен натиск за дадена приемаща държава представлява отношението на имиграционния натиск върху нея към нейния общ брой население.

$$ОИН_{(j)} = ИН_{(j)} / P_{(j)} ,$$

където $ОИН_{(j)}$ е относителния имиграционен натиск, упражняван върху приемащата държава j, $ИН_{(j)}$ е имиграционният натиск, упражняван върху нея, а $P_{(j)}$ е нейния общ брой население.

Общият (нетен) миграционен натиск за дадена страна представлява разликата между нейния емиграционен натиск и имиграционен натиск, т.е. общият миграционен натиск се разглежда като баланс на миграционния натиск.

$$НМН_{(j)} = ЕН_{(j)} – ИН_{(j)} ,$$

където $НМН_{(j)}$ е общия (нетен) миграционен натиск, упражняван върху дадена приемаща държава j, $ЕН_{(j)}$ е броя на тази част от нейното население, което желае да емигрира, а $ИН_{(j)}$ е броят на тези лица, които упражняват имиграционен натиск върху нея.

Относителният общ (нетен) миграционен натиск за дадена страна представлява отношението на общият (нетен) миграционен натиск върху нея и общият брой на нейното население.

$$ОНМН_{(j)} = НМН_{(j)} / P_{(j)} ,$$

където $ОНМН_{(j)}$ е относителния общ (нетен) миграционен натиск върху приемащата държава j.

Излишъкът от миграционния натиск представлява разликата между миграционния натиск върху нея и реалното търсене на имигранти в нея. Според Щраубар това именно е популярното разбиране за миграционния натиск, явяващ се като разлика между потенциалната миграция в страните на произход и реалното търсене на имигранти (migration demand) в приемащите държави.

$$MH = PM – MD$$

където MH е броят на лицата, оказващи миграционен натиск, PM е броят на потенциалните мигранти в страните на произход, а MD е реалното търсене на имигранти в приемащите държави.

Щраубар изрично подчертава, че реалното търсене на имигранти MD е израз и на желанието за прием, още повече, че именно търсенето и имиграционното законодателство са решаващият фактор, който определя дали и каква част от миграционния потенциал на страните на произход би се реализирал като ефективен. Поради тази причина докато миграционният потенциал е необходимото условие за съществуването на миграционния натиск, решаващо за силата му е търсенето на имигранти в приемащите страни. Този извод на Щраубар в известен смисъл е изпълнен с вътрешно противоречие, защото търсенето на имигранти в приемащите страни до голяма степен определя посоката на миграционния процес, но силата на миграционния натиск не се ограничава единствено от този фактор, а зависи също така от състоянието на социалните системи в приемащите държави, степента на развитие на миграционните мрежи и др. Самата идея за „търсене на имигранти“ в приемащите страни прави имиграцията желана и противоречи на разбирането за необходимостта от преграда по пътя на миграционния поток като условие за проявление на натиска.

Щраубар смята, че независимо от предложените модели за изчисляване на миграционния натиск, самото понятие „натиск“ предполага известна доза субективно възприятие, още повече, че не всички имигранти могат да бъдат поставяни под общ знаменател. При развиващите се икономики някои категории имигранти не само, че може да са добре дошли, но и да се провежда политика за привличане на определен тип чуждестранни работници. Редица държави гледат благоприятно на завръщащата се миграция на свои граждани и по този критерий те се различават от останалите категории имигранти.

Щраубар прави и два много важни обобщаващи извода:

Първо – миграционният натиск не е само последица от потенциалната миграция на страните на произход. Именно преградите пред придвижването на миграционния поток създават миграционния натиск, защото когато отсъстват бариери или те са предварително преодолени, не може да се говори за натиск.

Второ – миграционният натиск не се измерва със съществуващите миграционни потоци. Миграционният натиск е сила на въздействие, която все още не се е реализирала, т.е. не е станала ефективна и

изчисляването му, основаващо се на съществуващите в даден момент или период миграционни потоци е с малка практическа полза.

Трябва да се има предвид, че употребяваното от Бюнинг, Шефер и Щраубар понятие „брой лица, изявили желание да напуснат страната“ до голяма степен съвпада с понятието потенциална миграция. Макар и да звучат близко, понятията потенциална миграция и миграционен потенциал са различни. Потенциалната миграция изразява броя на лицата, които са решили да мигрират. Тя обхваща по-малък брой лица, отколкото възприетото от Бруни и Вентурини разбиране за миграционния потенциал като излишък от работна сила, който не може да се реализира поради невъзможността на икономиката на страната на произход да предложи адекватна работа на тези лица, които за първи път навлизат в групата на населението в трудоспособна възраст, тъй като не всички от последната група са склонни да емигрират. От тази гледна точка миграционният потенциал зависи най-вече от структурните различия, които произтичат от демографските процеси в отделни групи от населението и състоянието на икономиката, поради което той е демографски определен и показва броя на лицата, които потенциално биха могли да мигрират при възникването на определени обстоятелства. За разлика от него потенциалната миграция показва лицата, изявили желание да напуснат страната и те са част от миграционния потенциал, която вече е преминала първата фаза на събиране на информация и фактически е предприела или смята да предприеме действия за напускане на страната, като нейните представители се намират във фазите решение, подготовка или организация на самата емиграция. Двете понятия са свързани с различни аспекти на миграционния натиск. Миграционният потенциал показва потенциалния размер на силата на въздействие, а потенциалната миграция изразява вече оформилото се намерение на лицата да мигрират. В първият случай силата на въздействие все още не се е реализирала, т.е. не е станала ефективна. Във втория силата на въздействие е в процес на реализация, но докато натискът все още не се упражнява върху държавната граница на транзитната или приемащата страна, той все още не е непосредствен. Трябва да се има предвид и факта, че една част от изявилите желание да емигрират,

остават на фазата на проучване и подготовка, но не достигат до фазата на реалното мигриране.

С началото на демократичните процеси в Централна и Източна Европа през 1989 г., ЕС започва разширяване на изток, но този процес е свързан с появата на нова имиграционна вълна. Вниманието на учените е насочено към нейното изучаване с цел оценка на потенциалната миграция и разработването на съответно адекватни имиграционни политики. В нарасналия брой публикации и емпирични изследвания се наблюдава все по-широка употреба на понятието миграционен натиск, като в някои от тях има известно, макар и само временно отстъпление от концепцията, че наличието на натиск е функция на въздействието на миграционния поток върху определена бариера, стояща пред неговия път. Това е период, през който се наблюдава известен застой в разработването и развитието на теориите за миграционния натиск.

Пробив на защитно гранично съоръжение. Миграционният натиск не се измерва с броя на преминалите мигранти, а с броя на тези, които се опитват да преминат държавната граница.
Снимка на Бела Санделски (2015).

Израз на подобна тенденция е появилото се през 1999 г. изследване „Оценка на евентуалния миграционен натиск и неговото влияние върху пазара на труда в резултат на разширяването на ЕС към Централна и Източна Европа“ на Т. Бауер и К. Цимерман по поръчка на Департамента за образование и трудова заетост на Великобритания (Bauer, Zimmermann, 1999). Основна цел на техния подробен анализ е да изяснят дали има реални основания за безпокойство от страна на старите държави членки на ЕС, като това трябва да стане чрез оценка на обема и структурата на бъдещите миграционни потоци от Централна и Източна Европа, въз основа на икономически теории и емпирични изследвания и резултати.

При разработването на така поставената цел, Бауер и Цимерман допускат отстъпления от теоретичните достижения при изследването на миграционния натиск. В анализа си те говорят за „оценки на бъдещия миграционен натиск от изток“, като имат предвид Централна и Източна Европа. Авторите не взимат предвид, че с разширяването на ЕС, границите на тази част на Европа ще бъдат отворени, т.е. ще е налице свободно движение на хора, а при отсъствието на препятствия не може да се говори за „натиск“. Друга допусната грешка е, че като отправна точка в тяхното изследване заляга оценката на размера и структурата на текущите миграционни потоци от Централна и Източна Европа към тогавашните страни, членки на ЕС, без да се отчита факта, че миграционният натиск не може да се измерва само с тях, а трябва да се изследва и миграционния потенциал.

Във връзка с поредното разширяване на ЕС, този път с България и Румъния, през 2003 г. А. Зайцева представя своя анализ „Оценка на потенциалния миграционен натиск в разширена Европа“ (Zaiceva, 2003). Изследователката работи по вече изградения модел на Бауер и Цимерман, поради което допуска същите методологични слабости. Независимо от това, неин принос е опитът да създаде методика за изчисляване на миграционния натиск, обвързвайки го с отделните показатели за брутен вътрешен продукт, нивото на безработица в изпращащите и приемащите държави, наличието на устойчиви във времето условия в приемащите страни като добра инфраструктура, достъп до социална сигурност, удобства, климат и т.н., които повлияват при взима-

нето на решение за миграция. Предложеният модел обаче е по-скоро за прогнозиране на обема на легалните миграционни потоци от новите страни членки на ЕС към старите, а не за определяне на миграционния натиск. Не е ясно например при реален миграционен натиск и наличието на препятствие пред миграционния поток как да се изчисли стойността на предложения от нея коефициент за свободно движение? Наличието на прегради ограничава възможността за свободно придвижване, снижават се стойностите на този коефициент, но това в никакъв случай не означава намаляване на обема на формиращия се миграционен поток в страните на произход.

През 2006 г. Зайцева доразвива предложения от нея модел в изследването „Съгласуване на оценките на потенциалната миграция в разширения Европейски съюз“ (Zaiceva, 2006). Прави впечатление, че тя се отказва от понятието „потенциален миграционен натиск“ и го заменя с „потенциална миграция“, което от теоретична гледна точка е правилно, тъй като е съобразено с разбирането, че при отсъствието на миграционна преграда не може да се говори за миграционен натиск.

Независимо, че предложеният от Зайцева модел се отнася за оценка на потенциалната имиграция в условията на относително свободно движение (свободно придвижване без право на трудова заетост), той е ценен при измерването на обема на миграционния поток и безспорно негови елементи могат да бъдат използвани при изучаването на миграционния натиск.

Прегледът на съществуващите предимно икономически и демографски теории за миграционния натиск и изградените от тях концептуални рамки и методологични подходи за изучаването му показват, че те далеч не са всеобхватни, поради което не могат да обяснят всички причини, които го пораждат. Общото при тях е, че те го извеждат от миграционния потенциал или от потенциалната миграция, а не от съществуващите миграционни потоци. Това позволява на изследователи като Бордонадо Бермехо да обобщят в крайна сметка, че миграционният натиск е равен на миграционния потенциал, който е функция на ситуация, в която икономиката на дадена страна не може да поеме определен брой население, което определя възникването на миграци-

онни потоци към региони, които могат да приемат това население, аналогично на теорията за скачените съдове (Bordonado Bermejo, 2010).

Разгледаните до тук по хронологията на разработването им демографски и икономически концепции за миграционния натиск, въпреки че представляват теоретично надграждане и развитие, съдържат известни вътрешни противоречия. Например разбирането на Щраубар за общия (нетен) миграционен натиск като разлика между емиграционния натиск в приемащата държава и имиграционния натиск върху нея, не отчита факта, че в редица случаи приемащите държави са с добре развити икономики и функциониращи демократични системи, поради което не съществуват пречки за напускане на тази част от населението, която желае да направи това, т.е. при тях не може да се говори за емиграционен натиск. Моделът на Бруни, Вентурини и най-вече на Щраубар е по-точен в условията на затворени системи (икономики). Независимо, че икономиките на страните в Централна и Източна Европа и най-вече на тези, които са членове на ЕС, са отворени, след европейската мигрантска криза през 2015 г., с цел регулиране на имиграционните потоци, започват да се въвеждат все повече бариери, които трябва да бъдат преодолявани от желаещите да влязат в приемащата страна чужди граждани. В същото време обаче емиграционните и имиграционните потоци юридически не са равнопоставени и употребата на понятието „баланс на миграционния натиск“ по аналогия на миграционния баланс за такъв тип приемащи страни трябва да се приема с известна доза критичност.

Независимо от правилния извод на Щраубар за малката практическа полза при изчисляването на миграционния натиск на базата на съществуващите в даден момент или период миграционни потоци, изучаването на фактическата имиграция е от важно значение, защото нейното наличие показва интереса към имиграция, а от разликата между нея и миграционния натиск могат да се правят изводи за степента на неговото овладяване, съответно за ефикасността на прилаганите мерки като бариера пред миграционните потоци.

Най-голямата слабост в разработените методи е, че концептуалния център на теоретичната рамка за изучаване на миграционния натиск е пазара на труда. Статистико-демографският и икономическият

анализ на данните и направените изводи за миграционния натиск на практика представляват акумулиране на потенциална миграционност в резултат на взаимодействието между демографските процеси и пазара на труда. Ако подобни модели достоверно разкриват миграционния натиск и демографските процеси в изследваните от авторите им страни на произход се развиват плавно, същата закономерност би следвало да се констатира и при формирането на миграционните потоци, упражняващи миграционния натиск.

При тестването на тази хипотеза може да се изходи от възприетото от Бруни и Вентурини разбиране, че поради силните колебания от един интервал до друг в зависимост от фазите на икономическия цикъл, допълнителното търсене на работна сила може да се игнорира и акцентът да се постави върху заместващото търсене като много по-стабилен компонент на търсенето и предлагането на работна ръка с характерното за него по-бавно и предвидимо темпо на изменение на стойността му. Подобна информация за структурните възрастови различия се съдържа в един от основните коефициенти в демографската статистика, изразяващ отношението на населението в детска възраст (най-често във възрастовата група 0-14 години) към населението в трудоспособна възраст (най-често във възрастовата група 15-64 години), известен в англоезичната литература като Child dependency ratio. Разбира се, този коефициент, както и всички подобни на него коефициенти за демографска зависимост, не отчита влиянието на такива фактори като технологичен напредък, производителност на труда, изменения в пенсионната възраст и др., поради което техните стойности трябва да се анализират предпазливо и винаги в цялостния контекст на социално-икономическата действителност. Независимо от тази слабост, в конкретния случай с Child dependency ratio се оформя макро рамката на нуждите от конкретни образователни, здравни, социални и други политики, ориентирани към населението в подготвителната фаза на своя живот, на което предстои да излезе за първи път на пазара на труда.

От практическа гледна точка с помощта на този коефициент може да се установи броят на населението, което през следващите 15 години за първи път ще се влее в групата на населението в трудоспособна възраст, т.е. това е възрастовата група 0-14 години, която ще

окаже демографски натиск върху пазара на труда. Тази информация сама по себе си обаче не е достатъчна, защото в този си вид коефициентът няма отношение към напускащите окончателно групата на населението в трудоспособна възраст.

Child dependency ratio установява определена демографска зависимост във възрастовата граница 0-64 години. Ако това население се анализира през концепцията за навлизащите за първи път и окончателно напускащите групата на трудоспособното население, пряко свързани с появата на миграционния натиск, може да се обособи в три ясно разграничени възрастови групи:

- 0-14 години – долна (входяща) периферия;
- 15-49 години – ядро на групата на пазара на труда;
- 50-64 години – горна (изходяща) периферия.

Различните отношения между тези отделни групи дават много по-детайлна информация за протичащите демографски процеси и тяхното отражение върху процесите на предлагане на работна сила.

С оглед на поставянето на акцента на изследванията върху групите, които за първи път навлизат и окончателно напускат групата на населението в трудоспособна възраст, от разликата между долната (входяща) периферия и горната (изходяща) периферия може да се установи например средно-годишната потребност от създаването на редица допълнителни работни места, равни на разликата между навлизанията за първи път в групата на населението в трудоспособна възраст и окончателни напускания на същата група. Тези допълнителни работни места трябва да се разглеждат като условни, тъй като по-скоро изразяват зависимостта между необходимостта икономиката на съответната страна на произход да предложи адекватен поминък и конкретния брой население, с което се е увеличила групата на населението в трудоспособна възраст.

Тъй като не цялото население във възрастовата група 0-14 години навлиза в групата 15+, в случаите, когато не са известни коефициентите за детска смъртност и емиграция, особено при държавите, които са в обществено-политическа криза, в такива случаи може да се използват групировките за населението във възрастови групи с петгодишни

интервали. Изчисленията с помощта на възрастовите групи 10-14 и 60-64 години са особено подходящи като се има предвид, че с оглед на традиционния характер на голяма част от икономиката в страните на произход, може да се наблюдава трудова заетост и в горните подрастващи възрасти. Предлагаме миграционният потенциал за една година да се изчислява като от средногодишната разлика между двете възрастови групи се изважда сумата на създадените за същата година нови работни места и закритите работни места. Формулата за миграционния потенциал има следния вид:

$$MP = \frac{P_{10-14} - P_{60-64}}{5} - N\Delta I + C\Delta I ,$$

където NΔI е броя на създадените за една година нови работни места, а CΔI е броя на закритите през същата година работни места. Когато стойностите на NΔI + CΔI са нулеви или отрицателни, те могат да се игнорират, тъй като в този случай MP е равен или дори хипотетично по-голям от средногодишна потребност от допълнителни работни места.

Трябва да се направи уговорката, че броят на лицата, формиращи миграционния потенциал, изчислен на годишна база, в една или друга степен ще бъде условен, което по принцип е характерно не само за метода на Бруни и Вентурини, но и за всички методи, опитващи се да изчислят силата на миграционния натиск. Практическото значение на модела е, че той разкрива броя на населението със специфични възрастови характеристики, което би могло да мигрира под действието на различни фактори и по този начин то или част от него се превръща в потенциална миграция. Миграционният потенциал разкрива хипотетичната горна граница на възрастово специфична група от населението, сред чиито представители би могло да възникне склонност към емигриране и по този начин да се упражни миграционен натиск от миграционни потоци, тръгващи основно от изпаднали в криза на държавността страни на произход.

1.2. Роля на социално-политическите, климатичните и други фактори в страните на произход при формирането на миграционния натиск

Освен демографските и икономическите фактори, върху миграционния натиск оказват влияние и други причини като политически, екологични, културни и др. Някои от тях действат комбинирано. С избухването на т.н. арабска пролет през периода 2010-2012 г., се поставя началото на непрекъснато нарастващ миграционен натиск от Северна Африка и Близкия Изток към Европа. Този процес за пореден път насочва погледите на европейските миграциолози към отсрещния бряг на Средиземно море.

На базата на анализа на статистическите данни категорично може да се направи извод, че емиграционният натиск (т.е. натискът за напускане на страните на произход) в Северна Африка и Близкия Изток непрекъснато се увеличава през втората половина на XX в. През периода 1990-2010 г. населението в трудоспособна възраст се е увеличавало средногодишно с 6.41 млн. души, като пикът е достигнат през 2005 г., когато на пазара на труда за една година излизат 6.83 млн. нови участници. Тъй като икономиката на страните в региона очевидно не е успяла да предложи адекватен поминък, това довежда до натрупването на младо население и натиск към емиграция, който обаче е потискан от съществуващите към онзи период авторитарни режими. Така например още с идването на власт на правителството на Насър в Египет, емиграцията започва да се разглежда като застрашаваща националното развитие поради „изтичането на мозъци“. С изключение на политиките за насърчаване на образованието на студенти в чужбина, през 1960 г. египетската държава започва да ограничава трудовата емиграция чрез въведеното изискване за „изходна виза“ (Choucri, 1977; Sell, 1988). Подобна политика се налага и в други държави в Северна Африка и Близкия Изток. Бързото нарастване на броя на младото население и забавените темпове на икономическо развитие, особено в навечерието на световната икономическа криза, се превръща в една от основните причини за избухването на арабската пролет, пряка последица от което е премахването на местните бариери пред формиращите се миграционни

потоци, а възникналите впоследствие военни конфликти в двата региона дават само допълнителен тласък на миграцията.

Така миграцията придобива смесен тип, а съществуващите до този момент демографски и икономически теории не взимат предвид насилственото отстраняване от държавната територия на дадено население. В същото време такъв тип мигранти, например бежанците, също участват при формирането на миграционния натиск и така възникна необходимостта от доразвитие на неговата теоретична рамка, съобразена с новите реалности. Включването на бежанците към общият миграционен поток е рационално и поради факта, че независимо от различните причини за емиграционния натиск в изпращащите държави, ефектите от имиграционния натиск за приемащите държави са едни и същи. Още повече, че една голяма част от лицата, взели веднъж решение или принудени да мигрират, се отправят към възможно по-привлекателни приемащи държави, а не на всяка цена към първата сигурна страна в съседство на възникналия конфликт.

Поради нарастването на фактора насилие при упражняването на миграционния натиск, вниманието на редица изследователи започна да се насочва към установяването на взаимовръзка между демографските процеси, политическите и военните конфликти. Независимо, че тази проблематика е разглеждана още в класическото малтусианство и последвалите го вариации, сред съвременните анализатори се открояват Я. Тир и П. Дил, автори на задълбоченото изследване „Демографски натиск и междудържавен конфликт: Връзката между ръста на населението и интензивността на въоръжените спорове и войни. 1930-1989“ (Tir, Diehl, 1998).

В този важен труд се анализира влиянието на нарастването на броя и гъстотата на населението върху възникването и ескалацията на международните въоръжени конфликти през периода 1930-1989 г. Като цяло авторите стигат до извода, че демографският натиск има влияние върху вероятността дадена държава да се включи във военен конфликт. Реализацията на тази вероятност, т.е. демографският натиск да доведе до реален военен конфликт обаче, зависи от наличието на значителен военен потенциал, съчетан с по-ниска степен на технологично развитие. Те са категорични, че по-високото технологично развитие

ограничава негативните ефекти от ръста на населението. Влиянието на демографския натиск върху междудържавните военни конфликти се намалява и от наличието на съществуващите механизми за регулиране на междудържавните отношения. Изследването на Тир и Дил обхваща единствено междудържавните конфликти, поради което те не успяват да анализират ролята на демографския натиск във вътрешно-държавните конфликти, а точно такъв тип изследване е необходимо, защото в наши дни по-голямата част от бежанците произлизат от вътрешно-държавни, а не от междудържавни стълкновения.

Съществен принос при изучаването на ролята на насилието при възникването на миграционния натиск имат Т. Хатън и Дж. Уилямсън в своето проучване „Демографски и икономически натиск за емигриране от Африка“ (Hatton, Williamson, 2003). В своя анализ те използват различни променливи, характеризиращи процесите на политическо насилие и правят опити да обяснят настъпващите промени в обема на бежанските потоци от определена страна в края на дадена година, като използват оценките на Комитета за бежанците на САЩ. Съгласно възприетият от тях модел, те въвеждат коефициенти, указващи броя на бежанците на хиляда души население на страната на произход, в която е възникнало събитие на насилие. За целта в 40 африкански държави са изследвани миграционните последици от военни преврати, правителствени кризи, партизански войни, граждански войни и военни репресии и убийства по време на граждански войни. Изчислените от Хатън и Уилямсън коефициенти показват, че държавните преврати обикновено пораждат 38 ‰ бежанци, докато този коефициент при правителствените кризи е 19 ‰, при партизанските войни е 22 ‰, а при гражданските е 36 ‰. Също така установяват, че всяко убийство по време на гражданска война поражда допълнително 35 бежанци.

Приносен момент на Хатън и Уилямсън е направената от тях констатация, че броят на бежанците не зависи само от променливите, свързани с различни видове на насилие, но също така от някои демографски и икономически променливи като общ брой и гъстота на населението, разлики в доходите между изпращащата и приемащата страна и др. Авторите стигат до извода, че двата най-важни фактора, влияещи върху нетната миграция, са съотношението между местната заплата и

тази в приемащите държави и делът на населението на възраст 15-29 години. Наличието на съществени разлики в доходите и големия брой население във възрастовата група 15-29 години в страните на произход обяснява големия брой мигранти към Европа. В това изследване прави впечатление смесването и взаимното преливане на понятията бежанци и мигранти, което е израз на все по-смесения характер на миграционните потоци. Основните изводи на Хатън и Уилямсън съвпадат с концептуалната рамка на Бруни и Вентурини и Бюнинг, Шефер и Щраубар за миграционния натиск, а именно, че демографската структура на населението и най-вече увеличаването на заместващото предлагане на работна сила и състоянието на икономиката са основните определящи, а военните конфликти и други социални и политически кризи могат само допълнително да ускорят този процес, особено когато става въпрос за миграции към крайни дестинации на далечни разстояния и маршрути, преминаващи през сигурни транзитни държави.

Трябва да се има предвид, че една голяма част от съвременните въоръжени конфликти, например в Африка, все по-често се обясняват и с въздействието на климата и климатичните промени. В специализираните анализи започва да се налага извода, че глобалното затопляне и засушаването ще оказват все по-голямо влияние върху миграциите. Според Американската академия на науките, когато в дадени региони на света се отбелязват високи температури – вероятността от избухване на въоръжени сблъсъци нараства. Именно в горещите години голяма част от населението започва да изпитва сериозни трудности с прехраната, което води до миграционни процеси. Държавните граници се оказват недостатъчни, за да спрат мигрантите, в резултат на което избухват конфликти, които допълнително утежняват ситуацията. Климатичните фактори, по мнението на Американската академия на науките, лежат в основата на няколко от големите конфликтни точки в Африка. Като пример може да се посочат въоръжените действия в суданската провинция Дарфур, където загиват повече от 200 хил. души, а 2 млн. местни жители са принудени да напуснат родните си места и да станат бежанци. Конкретните данни и съпоставката между цифрите за периода между 1981 и 2002 г. показват, че има пряка връзка между температурите и количеството на жертвите. В годините с по-високи темпера-

тури броят на жертвите нараства значително. Прогнозите на анализаторите са, че в следващите 20 години конфликтите в Африка и други засушаващи се региони на света ще се случват два пъти по-често, което ще доведе до намаляване на сигурността и увеличаването на миграционния натиск. Очевидно е, че се оформя взаимно зависимата връзка между климатичните промени, конфликтите и миграциите и според Уорник, Тензлър и Волмър досегашните приемащи държави ще бъдат под още по-ясно изразен миграционен натиск (Warnecke, Tänzler и Vollmer, 2010).

С цел подобряване на методологията за изучаване на съвременните миграции с оглед на влиянието върху тях на промените в климата, Международната организация по миграция възлага на Д. Найтън, К. Шмид-Вэркърк, К. Шмит и Р. Блек да разработят подход, който да е съобразен и с тези тенденции. През 2008 г. е публикуван техният колективен труд „Изменение на климата и миграцията: усъвършенстване на методологията за оценка на потоците“ (Kniveton, Schmidt-Verkerk, Smith, Black, 2008). Авторите изхождат от разбирането, че последиците от изменението на климата, включително промени в честотата и силата на екстремни метеорологични явления и променящото се количество на валежите се очаква да имат значително въздействие върху поминъка на хората, особено в бедните и уязвими селски общества. Въпреки нарастващото осъзнаване на връзката между изменението на климата и миграцията, тази зависимост дълго време не е изследвана емпирично, поради което към този период не се разполага с обобщаващи резултати и изводи. В тази насока изследователският екип си поставя за задача да очертае основните елементи на естественото и предизвиканото от човешка намеса изменение на климата и да изясни потенциалните последици за миграцията. Целта им е била да се разработят подходи, които независимо от несигурното прогнозиране на бъдещите климатични процеси и промени, да подпомогнат предвиждането на тяхното влияние върху миграцията.

При анализирането на климатичните процеси през последния век се установява, че предизвиканите от човешка дейност изменения се изразяват предимно в промяна на атмосферните концентрации на парникови газове от изгарянето на изкопаеми горива или са последица от

промяна на предназначението на земята. Сред естествените процеси, които са повлияли за изменението на климата през същия период са вулканичните изригвания и вариациите в слънчевата активност.

При изучаването на взаимната връзка между промените в климата и миграцията трябва да се има предвид, че промяната на миграционното поведение може да бъде само един от възможните отговори на физическото лице, домакинството или общността на климатичните изменения. Екологичните промени са само един от факторите, влияещи върху решенията за миграция, така че е необходимо да се разбере до каква степен изменението им е важен фактор в процеса на вземане на решения. Изясняването на връзката между изменението на климата и миграцията включва използването на количествени методи за статистически регресионен анализ и имитационно, известно още като агентно-базирано моделиране, в което се интегрират множеството променливи, влияещи върху миграцията, и варирането на техните стойности с цел симулации на бъдещи миграционни модели.

Същността на агентно-базираното моделиране се основава на разбирането, че резултатът от въздействието на една поредица от изолирани (децентрализирани) една от друга величини (агенти) може да бъде различен от сумарното въздействие на взаимно свързаните отделни компоненти. Агентно-базираното моделиране е ефективно при анализ на отделните единици, т.е. на микрониво и посоката му е от основата към върха. Точността на статистическа регресия се определя от силата на връзката между отделните променливи (например изменение в обема на миграционните потоци и промени в климата). Най-важния извод, до който достига авторският колектив на базата на емпиричните изследвания е, че зависимостта между измененията в климата и миграцията не е линеарна именно поради влиянието на много други фактори.

При имитационното моделиране, както и при всички разгледани дотук методи за изучаване и прогнозиране на миграционния натиск, най-сериозното затруднение е липсата на точни статистически данни за миграционния поток и за климатичните изменения в държавите на произход през даден период t, които да послужат като основа при изучаването или прогнозирането на миграцията през последвалия период от време t+1. Оценките на последиците за миграцията от неблагопри-

ятното изменение на климата трябва да бъдат съобразени и с наличието или не на предприети мерки за противодействие на тези изменения, например един и същ климатичен фактор като засушаването, в една страна на произход, където не са предприети мерки за противодействие, може да доведе до увеличаване на миграционния натиск, докато в друга, в която са предприети мерки като строителството на водохранилища или въвеждането на модерни форми на земеделие, да доведе до намаляването на същия. Поради тази причина само количественото измерване и отчитането на измененията в отделните фактори не е достатъчно, а анализът трябва да бъде и дескриптивен, като се обръща особено внимание на мерките на противодействие и тяхното влияние върху крайния резултат.

Изхождайки от подобни съображения, през 2012 г. Международната организация по миграция заявява, че миграцията вследствие на измененията на околната среда е с многостранни измерения: тя може да бъде вътрешна, регионална или международна, временна или постоянна, принудителна, доброволна или комбинация от тези характеристики, поради което е много трудно да се направи разграничение между принудителната и доброволната миграция. Налага се изводът, че „миграцията вследствие на изменения на околната среда, както и всички останали видове миграция, е феномен, който се дължи на множество причини. Няма проста причинно-следствена връзка между измененията на околната среда и миграцията“ (IOM, 2012).

С оглед най-вече на нуждата от практическо прогнозиране, анализите започват да се основават главно на безспорно констатираните общи тенденции в климатичните промени. Европейската комисия в свой доклад до Европейския съвет, озаглавен „Изменение на климата и международната сигурност“ заявява, че „опустиняването би могло да предизвика порочен кръг от упадък, миграция и конфликти за територия и граници, което е заплаха за политическата стабилност на страни и региони“ (Европейска комисия, 2008). В документа се застъпва позицията, че изменението на климата може значително да увеличи нестабилността в слабите държави и държавите с неуспешно управление, като окаже прекомерен натиск върху и без това ограничените способности на правителствата да се справят ефикасно с проблемите, пред

които са изправени. Неспособността на дадено правителство да откликне на нуждите на населението като цяло или да осигури защита от трудности, предизвикани от изменението на климата, би могло да породи чувство на неудовлетвореност, да доведе до напрежение между различни етнически и религиозни групи в рамките на страните, да предизвика политическо радикализиране и да дестабилизира страни и цели региони.

От миграционна гледна точка е важна констатацията, че „тези части от населението, които вече страдат от лоши здравни условия, безработица или социално изключване, стават по-уязвими за ефектите от изменението на климата, което би могло да увеличи или предизвика миграция в рамките на една държава или между държавите. ООН допуска, че до 2020 г. ще има милиони „екологични“ мигранти, като изменението на климата ще е една от основните движещи сили на това явление. Някои страни, които са изключително уязвими за изменението на климата, вече призовават за международно признаване на тази дължаща се на околната среда миграция. Миграция от този род може да увеличи конфликтите в зоните на транзит и на местоназначение. Европа трябва да се готви за значително увеличаване на миграционния натиск“ (Европейска комисия, 2008).

Това е основната предпоставка при съвременните теоретични изследвания върху миграционния натиск, особено когато анализите се правят от гледна точка на приемащата държава, който е определящ при формирането на имиграционната политика, да се използва все повече интегрирания интердисциплинарен подход. Това виждане съвпада и с практическата констатация, че невъзможността за точен статистически анализ на редица взаимосвързани фактори, имащи отношение към миграцията, като например структурата на традиционния поминък или състоянието на инфраструктурата и въобще на механизма на функциониране на държавите на произход, до голяма степен обезсмисля прекаленото теоретизиране на миграционния натиск. Традиционният начин на живот или незадоволителното състояние на човешките права в редица страни на произход прави невъзможни миграционните проучвания на микрониво, поради което някои от съществуващите модели,

изградени въз основа на модерните миграционни теории, са неизползваеми.

Нуждата от такъв интегриран подход е отбелязана през 2012 г. от С. Шмид в нейното изследване „Миграционен потенциал от Северна Африка“. Тя констатира, че върху реализирането на миграционния потенциал влияят основно регионалните различия в търсенето на шансове за по-добър живот, а също така социо-демографски, икономически, политически и екологични фактори. Този извод сам по себе си не е нов, но рационалната идея е последиците в миграционно отношение да бъдат проследявани с наличието и степента на развитие на миграционните мрежи (Schmid, 2012). Тъй като те представляват междуличностни връзки, свързващи семейства, приятели, членове на общността и институции както в страните на произход, така и в приемащите държави, чрез тяхното изследване може да се получи ценна информация, имаща отношение към формирането на миграционните потоци в страните на произход или за тяхното поведение и придвижване по миграционните маршрути през транзитните държави. Значението на миграционните мрежи нараства още повече и поради констатацията, че икономическите теории не могат да обхванат цялата миграционна динамика, защото в наши дни миграцията има способността да се генерира от само себе си, чрез социални канали. Като последица от това тя става все по-независима от икономическите фактори, които първоначално са я предизвикали, а изградените социални структури допълнително увеличават вероятността за последваща миграция (Massey, 1994).

През последните години все повече изследователи на политическите и екологичните фактори, влияещи върху миграциите, стигат до извода, че конфликтите и бежанската криза като цяло оказват и икономическо въздействие при формирането на миграционните потоци. В тази насока се откроява задълбоченото изследване на Б. Родър, Г. Пиър, Д. Ломбардо, Р. Херала, П. Тафано, Е. Руус, Г. Оуклер и К. Менаса „Икономическото въздействие на конфликтите и бежанската криза в Близкия Изток и Северна Африка“, изготвено по поръчка на Международния валутен фонд. Като анализират задълбочаването на кризата в икономиките и социалните системи на страните с политически и военни конфликти, те разкриват тяхната роля за задълбочаване на ре-

цесията, повишаване на инфлацията, влошаване на данъчната система и финансови позиции и разрушаване на институциите. В резултат на това, „тези страни са изправени пред голям брой бежанци, слабо доверие и сигурност, както и намаляване на социалното сближаване, което подкопава качеството на институциите и тяхната способност да извършат така необходимите икономически реформи“ (Rother, Pierre, Lombardo, Herrala, Toffano, Roos, Auclair, Manasseh, 2016). В случая става въпрос не просто за комбинирано въздействие и взаимно влияние на различни фактори, предизвикващи миграция, а за тяхното преливане от един в друг, поради което изследователският екип проследява развитието във времето на демографските, политическите, военните и икономическите фактори, без да прави опит да ги изследва с някои от разгледаните до тук методи за комплексен миграционен анализ.

От теоретико-приложен аспект интерес представлява методологията за оценка на миграционния риск, разработена от създадената през 2004 г. с цел охрана на външните граници на ЕС Европейска агенция за управление на оперативното сътрудничество по външните граници на държавите членки на Европейския съюз (Фронтекс), чийто член е и България. През 2011 г., поради наблюдаваният засилен миграционен натиск по южните граници на ЕС вследствие на Арабската пролет и влошаващата се ситуация по външната граница на Гърция са направени изменения в мандата на Фронтекс, така че европейската агенция да може да посрещне новите предизвикателства и да изпълни очакванията на Европейската Комисия, Съвета на Европа и Европейския парламент (Европейска комисия, 2012).

За да може успешно да планира дейността си, Фронтекс започва да анализира и оценява рисковете за сигурността на границите на ЕС, изготвя картина на моделите и тенденциите в незаконната миграция и трансграничната престъпна дейност по външните граници, включително трафика на хора. На целенасочен мониторинг са подложени глобалната и регионална сигурност и по специално политическите, икономическите, социалните, технологичните, правните и климатичните фактори, които могат да повлияят върху нея, т.е. разглежда се средата за сигурност по отношение на незаконната миграция.

Агенцията всяка година разработва годишни и тримесечни доклади с анализ на риска на базата на специално разработена за целта методология. Тя се основава на статистически анализ на тримесечни вариации на данни за осем FRAN-индикатора (FRAN – мрежа на Фронтекс за анализ на риска, Frontex Risk Analysis Network), характеризиращи нелегалната миграция и един индикатор, имащ отношение към анализа на бежанските потоци (Frontex, 2014). Всеки месец между страните, членки на FRAN се обменят данни за следните индикатори:

1А – регистрирани случаи на незаконно преминаване на граница извън ГКПП.

1В – регистрирани случаи на незаконно преминаване на границата през ГКПП.

2 – разкриване на заподозрени организатори на канали за незаконно преминаване на границата.

3 – разкрити случаи на нелегален престой в страната.

4 – откази за допускане на влизане в страната.

5 – брой на подадени молби за убежище.

6 – разкрити документни измами във връзка с анализа на риска.

7А – брой на решенията за връщане на незаконно пребиваващи граждани на трети страни.

7В – реализирани връщания на незаконно пребиваващи граждани на трети страни.

Използваната от Фронтекс терминология като нелегално преминаване на държавната граница (illegal border-crossing) или нелегално влизане (illegally enter) е официално възприета в ЕС и тя няма отношение към статута, който са придобили или биха придобили въпросните мигранти. При анализирането на понятието „нелегално влизане“ трябва да се има предвид, че всеки мигрант от страна, в която е застрашен неговия живот, на практика има правото на законно влизане през всеки граничен контролно-пропускателен пункт на външна граница на ЕС, като се представи пред граничните власти и заяви, че желае да подаде молба за убежище. По този начин той получава правото да бъде настанен в приемни бежански центрове в съответната приемаща държава до взимането на решение по неговия случай от компетентните национал-

ни органи. Поради тази причина под „нелегално влизане“ се имат предвид случаите на мигранти, които независимо от тази законова възможност, са влезли в ЕС не по предвидения от закона ред през ГКПП, а някои са направили опити да се укрият от граничните власти и на самите пунктове, за да избегнат по този начин регистрацията им в нежелана от тях транзитна държава. Тези нелегални влизания са свързани с упражняването на определено въздействие върху държавната граница, която се явява основна бариера пред миграционните потоци, оказващи миграционен натиск, който според терминологията на Фронтекс се оприличава като натиск за нелегална имиграция (pressure of illegal immigration).

При FRAN индикаторите от 1 до 3 акцентът е поставен върху големината на нелегално преминаващите миграционни потоци. Техните стойности са тясно свързани с миграционния натиск, защото въпросните мигранти вече са упражнили натиск, при това успешен, за преодоляване на държавната граница. От тази гледна точка наличието на високи стойности при FRAN индикатори 1-3 по-скоро показва затруднения при овладяването на миграционния натиск. Освен това те имат и отношение към степента на изграждане и оценката на функциониране на миграционните мрежи.

Индикатор FRAN 4 е пряко свързан с непосредствения миграционен натиск и показва броя мигранти, които са влезли в досег с държавната граница, но не се успели да я преминат.

Индикатор FRAN 5 показва какъв е броят на лицата, които са се възползвали от правото си да подадат молби за убежище. При тази категория трябва да се има предвид, че има мигранти, които не желаят да бъдат регистрирани в дадена страна, тъй като тя не е тяхна крайна дестинация, поради което не подават молби и биват връщани или продължават да се опитват да преминават нелегално следващите държавни граници по маршрута към своята крайна дестинация.

Индикатор FRAN 6 показва разкритите документни измами, послужили като опит за преодоляване на бариерата пред миграционните потоци, упражняващи миграционен натиск.

Вариациите на отделните FRAN-индикатори служат основно при анализа на оценка на риска от миграция, но също така и на ефек-

тивността на вече предприети действия за овладяването на миграционния натиск.

Очевидно е обаче, че посочените FRAN-индикатори не обхващат всички причини за миграция, което е съществен недостатък при оценката на миграционния риск. Това е особено валидно за отсъствието на индикатори за демографските процеси в страните на произход, а също така за политическите и климатичните процеси в изпращащите държави, които са в основата на миграционния натиск. Всичко това отдалечава използваната от Фронтекс методология за анализ на миграционния риск от разбирането за всеобхватността на комплексния подход и този извод може да залегне в основата на нейно евентуално бъдещо усъвършенстване.

1.3. Дефиниране на миграционния натиск и изграждането на модел за комплексен анализ на риска от миграция

Първият опит за създаване на дефиниция на понятието миграционен натиск е направен от Бруни и Вентурини. Тъй като техният анализ е съсредоточен върху емиграционните процеси в страните на произход, то и тяхната дефиниция не надхвърля това ограничение. След тях съществен принос в доразвиването на икономическите и демографските теории за миграционния натиск са разработките на Бюнинг, Шефер и Щраубар. Техният опит да формулират определение на понятието води до предлагането не на една, а на няколко дефиниции: за относителния и общ емиграционен, имиграционен и миграционен натиск съобразно изработените от тях формули. Авторите правят уговорката, че предложените от тях дефиниции биха могли да имат широко, но не и неограничено приложение. Това ограничение произтича главно от разбирането, че икономическите и демографските теории за миграционния натиск се основават на принципа за предлагане на труда от излезли по своя собствена воля участници на пазара. Още тогава (1991 и 1993 г.) е отчетено, че насилственото отстраняване на население от държавната територия не може да бъде обхванато от така предложените дефиниции.

В същото време ефектът от действието на редица международни актове и документи, регламентиращи предоставянето на хуманитарен или бежански статут на лицата, търсещи закрила, в известна степен се доближава до това, което Щраубар нарича реално търсене на имигранти (MD), защото получилите бежански или хуманитарен статут имат правото свободно да излязат на пазара на труда в приемащата държава и по този начин придобиват права, с които се изравняват с легалните трудови имигранти. При разработването на съвременни подходи за изучаване на миграционния натиск, съществуващите методи трябва да се доразвиват с въвеждането и на индикатори, които отразяват нивото на икономическото развитие, политическата стабилност и социалните процеси в изпращащите държави. Задачата става още по-сложна при опита за оценка на въздействието на неблагоприятните климатични промени и ефектите от това за появата на „екологични" мигранти и упражняваният от тях миграционен натиск.

От друга страна затрудненията при изработването на дефиниция произтичат и от взаимната свързаност на пазарите с възможности за реализиране на мигрантите, поради което промените в една страна впоследствие засягат и останалите. Търсенето на възможности за реализиране на мигрантите зависи от разходите за осъществяване на миграцията, характеристиките на приемащата страна и очакваното от мигрантите икономическо, правно и социално положение там в сравнение с това в страната на произход. Ако една приемаща държава се затваря за нови имигранти или поради други причини променя своите правила за прием, други потенциални приемащи страни ще почувстват този ефект под формата на по-голям брой имигранти или на имигрантска кохорта с характеристики, различни от тези на по-ранни имигрантски кохорти, т.е. подобен миграционен натиск няма как да е бил предварително прогнозиран. Тези временни изменения в миграционния маршрут обаче не са израз на промяна в силата на миграционния натиск, а в различните опити за неговото овладяване. Това обяснява нуждата от относителна хомогенност на провежданите политики за имиграционен контрол в страни, намиращи се при еднакви условия и целящи постигането на еднакви цели. Този факт също така разкрива причините защо промените в имиграционния контрол в една страна, в повечето случаи

бързо са последвани от подобни промени в други съседни и със сходни показатели приемащи страни. Тази динамика на миграционния процес обаче също затруднява изучаването на миграционния натиск и създаването на негова дефиниция.

С цел проследяване на явлението миграционен натиск, тук е разработена схема (фиг. 1.1), която е валидна за всички типове миграции и нагледно показва мястото на натиска в цялостния миграционен процес.

Фигура 1.1
Място на миграционния натиск в миграционния процес.

Предложената схема предлага проследяването и проучването на всички фази в миграционния процес, започващ с оформянето на мнение и взимането на решение за мигриране до осъществяването на фактическата миграция. Той възниква като емиграционен и през различните етапи на миграционния маршрут се превръща в имиграционен. В крайните фази на миграционния процес като адаптация и интеграция не може да се говори за миграционен натиск в неговия тесен смисъл, тъй като мигрантите се намират на територията на приемащата страна

и вече не упражняват натиск върху държавната граница за нейното преминаване.

В зависимост от възможностите, тези отделни фази се проследяват както на микрониво (отделният индивид или отделното семейство като мигрираща единица) и макрониво (общество или съобщества от мигранти), така и в междинното мезониво (преходно ниво, възникващо като резултат от прегрупирането на отделните индивиди). На тази схема е посочено мястото на явлението миграционен натиск и чрез неговото проследяване и изучаване във всичките фази от възникването му до практическия опит за преминаване на държавната граница могат да се разработват и различни механизми за овладяването му във всеки негов отделен стадий.

Трябва да се има предвид, че част от мигрантите от миграционния поток, който формира миграционния натиск, все пак успяват по различни канали да преминат държавната граница под формата на нелегални имигранти. По този начин различните степени на неовладяване на миграционния натиск разширяват действието му и върху територията на приемащата страна. В този случай може да се приеме и едно по-широко разбиране за миграционния натиск, изразяващо се в допълнителен натиск върху социалната система във връзка с приема, интеграцията и социализацията или връщането по силата на Дъблинския регламент на този тип имигранти. Това разширено разбиране обаче няма отношение при определянето на силата на въздействие на миграционните потоци върху държавната граница, тъй като подобно въздействие вече е било упражнено.

Точната дефиниция на миграционния натиск и нейното практическо приложение е основна предпоставка за разработването на методология за събиране на достоверни данни, обективното им изучаване и получаването на резултати, които биха подпомогнали овладяването на миграционния натиск като елемент от управлението на миграционния процес.

На базата на разгледаните по-горе теоретични модели и методи за анализ, а също така и натрупания практически опит, предлагаме следната работна дефиниция за миграционния натиск:

Миграционният натиск изразява въздействието на миграционните потоци върху държавната граница на транзитната или приемащата държава чрез търсенето на възможност за нейното преминаване. Той е резултат от една започнала в страните на произход, но все още незавършила в приемащите държави международна миграция, породена от изолираното или комбинираното въздействие на демографски, икономически, социални, политически или екологични причини. Мигрантите, упражняващи миграционния натиск, са част от потенциалната миграция на страните на произход, на която не е позволено да се реализира вследствие на ограниченията, въведени от транзитната или приемащата държава. Броят на мигрантите, упражняващи миграционния натиск, показва степента на развитие на миграционния процес и неговия потенциал, ако не бъде овладян.

Така предложената дефиниция, без да отхвърля значението и ролята на теорията за предлагането на труда, обвързва миграционния натиск и със социалните, екологичните, политическите, в т.ч. и военните фактори, които влияят при формирането на миграционните потоци.

Съобразно тази дефиниция, в теоретичен, а и в приложен аспект, известна трудност представлява изясняването на точната категория мигранти, за които се отнасят ограниченията, въвеждани от държавите с цел възпрепятстване реализацията на миграционния натиск. Подобно затруднение например е констатирано от екипа на Международната организация по миграция, съставил „Речник по миграция": „сложен момент при съставянето на този речник представляваха множеството термини, използвани за описание на едно и също или подобни явления. Например, съществуват известни различия между термините „незаконна миграция" (illegal migration), „тайна/скрита миграция" (clandestine migration), „недокументирана миграция" (undocumented migration), „нередовна миграция" (irregular migration)" (IOM, 2011). Поради тази причина в настоящия труд като непосредствен обект на изследване са тези мигранти, които се опитват да осъществят незаконно влизане в страната. Това понятие е регламентирано в чл. 3(b) на Протокола против незаконното влизане на мигранти по суша, море и въздух, допълващ Конвенцията на ООН против транснационалната

организирана престъпност (2000 г.): „Пресичане на границата без спазване на необходимите изисквания за законно влизане в приемащата държава“.

От тази гледна точка миграцията на лица, опитващи се да осъществят незаконно влизане и съответно упражняващи миграционен натиск, представлява придвижване, осъществяващо се извън регулиращите норми на транзитните или приемащите страни. От гледна точка на тези страни, незаконна например може да бъде миграцията, когато мигрантът пресича международната граница без валиден паспорт или друг разрешителен документ, с което не спазва административните изисквания за влизане в страната. Тъй като не съществува точно и общоприето определение за нелегалната/незаконната миграция, през последните години се наблюдава тенденция към ограничаване на неговото използване главно в случаите, когато става въпрос за незаконно влизане и най-вече за трафик на хора, което е само част от миграционния натиск (IOM, 2011).

Съобразно възприетата концепция за миграционния натиск, той възниква още в страната на произход във фазата на взимането на решение за мигриране, когато мигрантът започва да събира сведения и се подготвя за бъдещето придвижване по маршрута и преминаване на държавните граници на транзитните и приемащата държава. В този начален стадий, миграционният натиск е индиректен (потенциален), тъй като мигрантът все още не е влязъл в досег с преградата, която трябва да преодолее. При самия опит за преминаване на границата, миграционният натиск се превръща в директен (непосредствен).

Практическото измерване на индиректния и директния миграционен натиск се сблъсква с известни затруднения. Така например в резултат на запитване от ООН, Конференцията на европейските статистици към Европейската икономическа комисия, след дълго обсъждане в работната група по статистика на миграцията на населението през 2012 г. приема документ озаглавен „Измерване на групите мигранти, трудно поддаващи се на отчет: важност, определения и категории“. В него сред категориите мигранти, трудно поддаващи се на отчет, които в една или друга степен влияят на силата на миграционния натиск, са посочени:

- Участващите в нерегулярните и транзитните миграции;
- Станалите обект на търговия с хора;
- Лицата, търсещи убежище и бежанците.

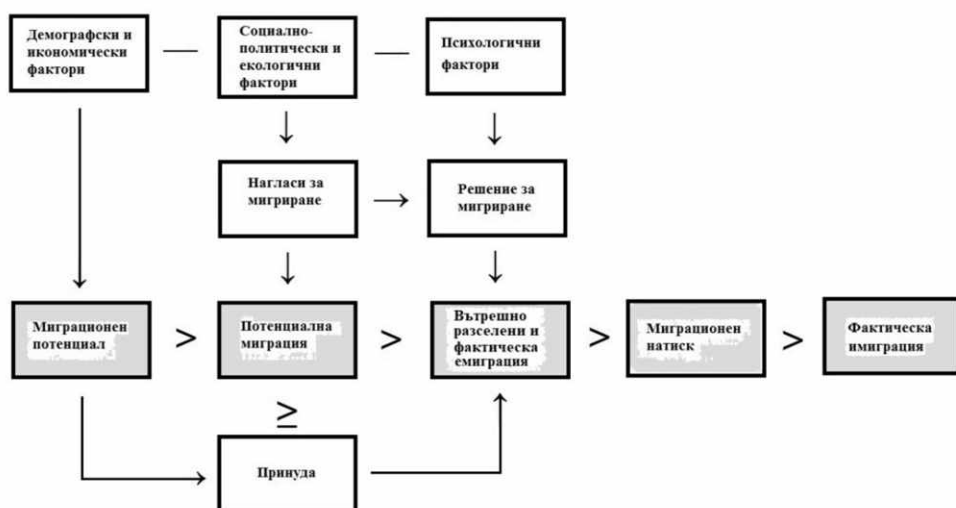
При анализирането на възможностите за посочване на източници на данни за съответните категории мигранти, при нерегулярните миграции и търговията с хора от възможни 22, са посочени едва 6, като те не дават обобщена информация за всички мигранти от съответната категория, а при транзитните миграции не е посочен нито един надежден източник (Европейская экономическая комиссия, 2012).

За да се елиминира отчасти това затруднение, в настоящото изследване, когато липсват данни за проведени проучвания на потенциалната миграция, която е най-близко до индиректния миграционен натиск, той се разглежда в тясна връзка с миграционния потенциал на страните на произход.

Непосредственият миграционен натиск най-често се измерва с FRAN-индикатори 1, 3 и 4, като в същото време се има предвид, че специализираните институции не успяват да регистрират всички мигранти. Като възможност за събиране на частични данни за нерегистрираната транзитна миграция е използвана информацията за регистрираните мигранти на входа на следващата държава по трасето на миграционния маршрут. В крайна сметка може да се приеме, че броят на мигрантите, упражняващи директния миграционен натиск, е динамично променящ се под влиянието на редица фактори като сезонност, възможности за транспорт, политическа конюнктура, пропускливост на миграционните маршрути и др. и е по-малък от броя на мигрантите, формиращи потенциалния (индиректния) миграционен натиск, който е относително устойчив и не се променя под въздействието на кратковременни фактори.

С цел разработването на интегриран подход, който да направи възможна комплексната оценка на миграционния натиск като сложно многокомпонентно явление, съществуващите методи на Бруни, Вентурини, Щраубар и други изследователи, дали своя принос за изучаването и анализа на миграционния натиск, трябва да бъдат доразвити или комбинирани с други методи за анализ на миграционния риск, особено

с такива, които да дават възможност за вземане на адекватни на ситуацията управленски решения. Независимо, че част от тези методи като експертният анализ, анализът чрез генериране на потенциалните възможности, анализът чрез ефективността на мерките за снижаване на риска или създаването на регистър на миграционните рискове в една или друга степен съдържат доза субективизъм, неговият ефект може да се минимизира чрез въвеждането на допълнителни детерминанти като коефициенти за икономическо развитие, обществено-политическа стабилност и обективни оценки на екологичните изменения на базата на редовни измервания. Смятаме, че създаването на интегриран модел за изследване на миграционния натиск би следвало да бъде съобразено с детерминантите и тяхното въздействие съгласно разработената за целта схема (фиг. 1.2).

Фигура 1.2

Интегриран модел за изследване на миграционния натиск

С оглед на направения преглед на съществуващите теории за миграционния натиск и необходимостта от създаването на практически модел, който да отчита миграционния натиск чрез комбинираното въздействие на всички фактори, водещи до появата му, предложената от Бруни и Вентурини формула за големината на миграционния поток не

е достатъчна. Силата на миграционния натиск зависи най-много от демографските структурни различия на населението в изпращащите и приемащите държави, състоянието на икономиките и разликите в жизненото им равнище, при разработването на един интегриран подход за изследването му трябва да се вземе предвид анализът на демографския натиск върху пазара на труда и участващата в него работна сила. За целта особено подходящо е използването на разработената в т. 1.1 формула за изчисляване на миграционния потенциал (MP).

Получените резултати за излишъкът от работна сила, който може да се разглежда и като необходимост от създаването на адекватен поминък за населението, което за първи път излиза на пазара на труда, не трябва да се абсолютизират. Смятаме, че с много по-голяма аналитична стойност би била информацията, ако миграционният потенциал се отнесе към общия брой на населението или към населението в трудоспособна възраст. За целта в първия случай предлагаме въвеждането на коефициент на миграционен потенциал (coefficient of migration potential, CMP), а във втория - на специфичен коефициент на миграционния потенциал (specific coefficient of migration potential, SCMP). Такъв коефициент има следния вид:

$$\mathrm{SCMP} = \frac{\dfrac{\mathrm{P}_{10-14} - \mathrm{P}_{60-64}}{5} - \mathrm{N\Delta I} + \mathrm{C\Delta I}}{\mathrm{P}_{15-64}}\, 100$$

Специфичният коефициент на миграционния потенциал SCMP е важен показател, защото разкрива какво е годишното отношение в проценти на миграционния потенциал към общия брой на населението в трудоспособна възраст. Практически той показва какъв трябва да бъде ръста на наличните работни места, за да е налице нулев миграционен натиск.

При това положение коефициентът за склонността към емигриране ε за дадена страна на произход i може да се изчисли като отношение на нейната актуална емиграция към миграционният ѝ потенциал.

$$\varepsilon = \frac{EM}{\frac{P_{10-14} - P_{60-64}}{5} - N\Delta I + C\Delta I}$$

С оглед на възприетата дефиниция за миграционен натиск, в редица случаи при изчисляването на големината на миграционния поток, който упражнява миграционния натиск, освен актуалната миграция от изпращащата страна i в приемащата държава j трябва да се вземат предвид и преминалите през територията на страната j транзитни мигранти, когато същата страна j не е тяхна крайна дестинация, а само междинен етап от маршрута им. Това е така, защото въпросните транзитни мигранти също упражняват натиск за преминаване на държавната граница, макар че в някои случаи тяхната бройка не се отчита от статистиката на транзитната държава.

По своята същност това е транзитен миграционен натиск и той трябва да бъде разграничен от крайния натиск. Транзитният миграционен натиск е ново миграционно явление, наблюдавано в ЕС след неговото разширяване. Той е резултат от все още съществуващите значими социални различия между „старите“ и „новите“ страни членки, което прави последните значително по-малко привлекателни за имиграция. Част от тези по-малко привлекателни в миграционно отношение държави се явяват външна граница на ЕС, която често пъти играе ролята на основна бариера пред пътя на миграционния поток към неговата крайна дестинация и именно тук се упражнява миграционният натиск с цел нейното преодоляване.

Независимо от факта, че транзитният миграционен натиск се наблюдава най-вече върху новите страни членки на ЕС, подобно явление е налице и сред старите страни членки с висок жизнен стандарт, които по принцип се приемат за крайна дестинация на миграционните потоци. Така например до края на 2016 г. в Германия са подадени 745 545 заявления за убежище, 50 хиляди от тези лица впоследствие са в неизвестност. Те или са продължили пътя си към други европейски държави, или са се върнали в страните си на произход, или са предпочели да останат като нелегални имигранти.

Транзитният миграционен натиск не може да бъде изчислен чрез предложения от Бруни и Вентурини коефициент за склонност към емигриране ɛ от изпращащата страна i в дадена приемаща държава j, когато последната е външна граница и играе основно транзитна роля по отношение на крайната дестинация на миграционния поток. Транзитният натиск сам по себе си няма отношение към броя на актуалната имиграция в държавата, през която миграционният поток само транзитно преминава. В същото време той е свързан с броя на транзитно преминалите през предходни периоди мигранти и най-вече с натрупания от тях практически миграционен опит, който сегашните транзитни мигранти се опитват да възпроизведат и развият най-вече чрез миграционните мрежи.

От теоретико-практична гледна точка трябва да се има предвид, че факторите, влияещи върху транзитната миграция и транзитния миграционен натиск по своята същност представляват самостоятелна група, различна от привличащите и изтласкващите фактори (push-pull factors), които от една страна подтикват хората да напускат страната на произход (като икономически, социални, политически или др. проблеми), а от друга ги привличат в приемащите страни (икономическо развитие, социална и политическа стабилност и др.) и които залягат в основата на аналитичния миграционен „изтласкващо-привличащ модел“ (IOM, 2011).

Факторите, влияещи върху транзитната миграция са главно регулиращи по отношение на пропускливостта на маршрутите, по които се придвижват миграционните потоци. При наличието на транзитен миграционен натиск, транзитиращата държава се стреми или да не допусне на своя територия транзитния миграционен поток, или ако той вече е проникнал, да го улесни да я напусне по-бързо в посока крайната му дестинация.

Практическото значение на транзитния миграционен натиск може да нарасне в случаите на създаване на допълнителни прегради през транзитните миграционни маршрути, в резултат на което миграционните потоци не се отказват да достигнат до крайната си цел, но или търсят алтернативни (обиколни) пътища, или пък са принудени да останат по-дълго време в тази транзитна държава. В такива случаи

транзитният натиск се превръща в краен и това ще доведе до формалната поява на съществени изменения в показателите на миграционните потоци само защото в предишни периоди транзитиращата държава не е имала интерес надлежно да регистрира такъв тип мигранти. Практическото значение на този проблем например личи в доклада с прогнозите на американската частна разузнавателна и аналитична агенция „Стратфор“ за периода 2015-2025 г.: „Джихадистката заплаха ще засилва ислямофобията на Запад и ще ускори раздробяването на Европа. Граничният контрол и изискванията за запазване на националната идентичност ще отслабят европейския принцип за свободно придвижване на хора. Затварянето на границите ще доведе до там, че Западните Балкани ще станат „тясното гърло на бутилката“ за мигрантите, макар че там и без това е пълно с етнически и религиозни противоречия… Европа ще се отнася с бежанците по съвсем друг начин. Ще бъде засилен граничният контрол, а страните разположени по така наречения „Балкански маршрут“, ще се отнасят с по-голяма нетърпимост към мигрантите, пресичащи границите им. Или свободното придвижване на хора ще бъде частично ограничено или броят на страните-участнички в Шенгенското споразумение ще бъде намален.

В резултат на всичко това за търсещите убежище ще става по-трудно да стигат до Северна Европа. Някои ще потърсят други маршрути, а други ще останат в Западните Балкани. Вероятността от насилие ще се увеличи, доколкото някои от мигрантите против волята си ще станат имигранти в страни, които и без това страдат от висока безработица и етническо напрежение“ (Stratfor, 2015).

От разглеждането на транзитния миграционен натиск като ново миграционно явление за ЕС произтича и важният извод, че имиграционните процеси в неговата югоизточна периферия, в т.ч. и през България, вече не зависят само от изтласкващите и привличащите фактори по отношение на миграционните потоци, но са в зависимост и от променящата се общоевропейска имиграционна ситуация, която се явява регулатор на условията в транзитиращите маршрути. В случаите на наличие на значим транзитен миграционен натиск, освен общият брой мигранти от изпращащата страна i в приемащата държава j, трябва да се вземе предвид и общият брой транзитни мигранти от изпращащата

страна i, преминали през транзитната държава j към крайната си дестинация. На практика това е броят на актуалната имиграция в крайната приемаща държава, преминала транзитно през държавата j, за която се прави изследването.

Тук също така трябва да се има предвид, че при изчисляването на склонността към емигриране на базата на актуалната миграция, част от нея пребивава в приемащите държави като нерегистрирана транзитна или временна и постоянна нелегална имиграция, която е трудно да бъде отчетена статистически точно. Практиката показва, че не са малко случаите на лица, подали молби за закрила, но след това напуснали страната или лица, получили бежански или хуманитарен статут, но след това напуснали държава, която им го е предоставила. Често пъти подобна информация е обект на експертен анализ, но не намира отражение в окончателните статистически данни тъй като не попада в нито една от обособените групи. Може да се наблюдава и обратната тенденция, когато лица, които по принцип са транзитни мигранти, при възникването на труднопреодолими препятствия към крайната им дестинация могат да бъдат принудени да останат против волята си в транзитната държава и тогава попадат в групата на имигрантите.

Затова в такива случаи коефициентът за склонност към мигриране от изпращащата страна i в приемащата държава j е желателно да бъде коригиран с допълнителен коефициент за корекция на базата на експертни оценки съгласно констатираната практика в приемащата държава през изследвания или предходни периоди. В някои случаи коефициентът за корекция не е задължителен при изчисляването на миграционния натиск, напр. при лицата, които са регистрирани като бежанци или имигранти, а впоследствие са напуснали приемащата страна и са отишли в друга, с което са станали транзитни мигранти или обратното, тъй като и в двата случая участват във формирането на миграционния натиск. Значението на коефициента за корекция обаче може да бъде голямо при изясняване на социо-демографските последици от различните варианти на миграционен натиск.

Когато липсват възможности за определяне на емиграционния натиск (ЕН(i)) чрез детайлно проучване на броя на лицата, изявили желание да напуснат страната на произход i и особено когато този натиск

трябва да се изчисли за определена приемаща страна j, предлагаме в такива случаи големината на хипотетичния миграционен поток да се определя чрез коефициента за склонност към мигриране от страната на произход i в приемаща страна j, т.е. $\varepsilon(i\rightarrow j)$. За целта разработената от Бруни и Вентурини формула е доразвита по следния начин:

$$\varepsilon_{(i\rightarrow j)} = \frac{IM_{(i\rightarrow j)} + TM_{(i\rightarrow j)} + k}{\frac{P_{10-14} - P_{60-64}}{5} - N\Delta I + C\Delta I},$$

където $IM(i\rightarrow j)$ е общия брой мигранти от изпращащата страна i в приемащата държава j, $TM(i\rightarrow j)$ е общия брой транзитни мигранти от изпращащата страна i, преминали през транзитната държава j към крайната си дестинация, а k е коефициент за корекция.

От тук следва, че големината на хипотетичния миграционен поток, който тръгва от страната на произход и оказва потенциален миграционен натиск върху приемащата или транзитна страна, би имал следния вид:

$$MF(i\rightarrow j) = MP(i)\ \varepsilon(i\rightarrow j),$$

където $MF(i\rightarrow j)$ е хипотетичния миграционен поток от страната на произход i, придвижващ се към приемащата или транзитна страна j.

Възникващият в страните на произход потенциален миграционен натиск е устойчив и бавно променящ се във времето, като измененията му следват главно промените в демографските и икономическите процеси. Дори и да настъпи промяна в условията в транзитните държави, това може да доведе до промяна в използвания транзитен маршрут, но по отношение на крайната дестинация миграционният натиск остава непроменен.

По-различна е ситуацията с транзитния миграционен натиск. При него при настъпила промяна в условията в транзитния маршрут, миграционният поток започва да търси други варианти за придвижване и в крайна сметка намира нов. Тази динамика в поведението на миграционните потоци, изчислените стойности на коефициента за склонност към миграция ε въз основа на данните от периода преди настъпване на

промяната в транзитния маршрут не са актуални за последвалия период след промяната. Поради тази причина при променени условия в транзитните коридори, трябва да се направи нова оценка за силата на транзитния натиск.

Красноречив пример за устойчивостта на миграционния натиск по отношение на крайната дестинация и за сравнително бързо променящата се сила на транзитния натиск са миграционните потоци към ЕС преди и след 2016 г. До пролетта на 2016 г. съществува сравнително лесен достъп до ЕС, като основният вход се осъществява през Балканския миграционен маршрут. С неговото затваряне обаче, преминаващият миграционен поток през Балканите рязко намалява, с което намалява и силата на транзитния миграционен натиск. Този факт сам по себе си не води до автоматично намаляване на потенциалния миграционен натиск по отношение на крайните дестинации, тъй като не настъпва съществена промяна в демографските, социално-икономическите и политическите процеси в страните на произход. Единствено намалява непосредственият миграционен натиск по конкретния миграционен маршрут и това е по-скоро показател за овладяване на миграционния процес и миграционния риск. В същото време съществуващите миграционни потоци започват да търсят алтернативни маршрути, като се пренасочват основно по Централно-Средиземноморския и Западно-Средиземноморския миграционни маршрути към Италия и Испания. В момента ЕС се опитва да засили контрола по централното Средиземноморие, което обаче води до търсенето на нова входна точка, която ще бъде поредното разкрито от мигрантите най-слабо звено в системата за охрана на външните граници на ЕС.

С оглед на тази динамика в поведението на миграционните потоци, по-целесъобразно е транзитният миграционен натиск да се изчислява не за една, а за група съседни държави, през които преминава даден миграционен маршрут, и да се анализира различната степен на неговото използване през отделните периоди. За целта е уместно да се въведе индекс на годишна натовареност на миграционния маршрут, като броят на мигрантите, преминали по миграционния маршрут за една година, се отнесе към общия брой мигранти, преминали по всички миграционни маршрути за същия период.

ИГНММ = Ммм / М общо х 100 (t) ,

където ИГНММ е индекс на годишна натовареност на даден миграционен маршрут, а Ммм е броя на мигрантите, преминали по същия миграционен маршрут.

Независимо от известната условност при оценката на миграционния натиск чрез миграционния потенциал и модифицирания вариант на коефициента за склонност към миграция, такъв подход не е чужд на демографията, където съществува практиката да се прилагат различни хипотези, за да се даде отговор на предварително поставени теоретични въпроси. В случая с изчисляването на големината на миграционния потенциал и на хипотетичния миграционен поток се установява влиянието на състоянието на икономиката и структурните различия, произтичащи от демографските процеси в отделните групи от населението и последиците от това за работната сила и формиращите се миграционни потоци. Предложеният подход елиминира временните различия между търсенето и предлагането на труд, което е характерно за методите на Бруни и Вентурини и е напълно оправдано особено в случаите с голям дял на традиционния поминък в страните на произход, където заетостта е не само индивидуална, но и семейна. Значението на метода нараства още повече при наблюдаваната днес криза на държавността в страните на произход и произтичащата от това липса на допълнителни статистически данни.

Различната степен на условност в отделните миграционни изследвания е причина при разработването на един интегриран подход, освен демографските, да се отчита и анализира и целият комплекс от останалите икономически, социални, политически и екологични фактори, влияещи върху миграционния процес. По света съществуват различни специализирани национални и международни институции, които събират и анализират подобен вид данни, отразени в техните годишни доклади и други издания.

Така например информация за брутния вътрешен продукт (Gross domestic product, GDP), който измерва стойността на всички стоки и услуги, произведени на територията на дадена страна и е важен индикатор за нейното икономическо развитие, може да бъде взета от

статистическия институт на съответната държава, Евростат, ООН или други международни организации. За целите на настоящото изследване се използва изчисляваният от Световната банка на базата на изградената програма за международно сравняване на данни индикатор за брутен вътрешен продукт на глава от населението, преизчислен в международни долари по паритет на покупателната способност (GDP per capita, PPP). Единната методология на изчисляване на брутния вътрешен продукт по паритет на покупателната способност позволява неговото съпоставяне между страните на произход i и приемащите държави j. Разликите между стойностите на този показател за страната на произход i и приемащата държава j позволява да се изследва икономическата привлекателност на последната, което е от особено важно значение при икономическите миграции.

Световната банка подържа и база данни за редица екологични показатели за отделните държави като средномесечни температури и средномесечно количество на валежите и др. Това са детерминанти, които влияят върху миграцията, тъй като имат отношение към условията на живот и възможностите за изхранване на населението, особено в страните с по-голям дял на селското стопанство в икономиката. При анализа на климатичните детерминанти в страните на произход, за нуждите на настоящото изследване средномесечните данни са преизчислени в средногодишни и се проследява тяхното изменение през определен интервал от време.

Съществуват и различни начини за оценки на състоянието на свобода и сигурност в отделните държави по света, в т.ч. и изпращащите. Така например американската неправителствена организация Фрийдъм Хаус е разработила няколко важни показателя като индекса за свобода (Freedom in the World), индекса за свободата на медиите (Freedom of the Press), индекса на свободата в интернет (Freedom on the Net), въз основа на които се установява степента (скалата) за демокрация.

Като особено подходящ за оценка на нивото на конфликтите, тероризмът и политическата нестабилност в отделните държави и региони се очертава глобалният индекс на мира (Global Peace Index, GPI). Той се измерва от международния Институт за икономика и мир по

методика, разработена след продължително обсъждане от институти, аналитични центрове и международна група от експерти, като се използват данни, събрани главно чрез икономическо разузнаване. Глобалният индекс на мира започва да се изследва от 2007 г. като страните по света се класират според тяхното спокойствие и сигурност, а актуализации се правят всяка година. Чрез разликите в стойностите на глобалният индекс на мира на страната на произход i и приемащата държава j може да се анализира привлекателността на фактора на мира.

За създаването на един усъвършенстван модел за анализ на миграционния натиск е необходимо да се установи появата, степента на развитие и динамиката на изменение на миграционните мрежи (migration networks, MN). Такъв мрежови анализ и получената при него информация има огромно значение при изследването както на актуалната емиграция (EM) от всяка конкретна страна на произход, така и на нейния миграционен потенциал (MP), което в крайна сметка определя коефициента за склонност към емигриране ε. Това е особено необходимо в случаите на нужда за по-детайлно изясняване на ненадеждни или липсващи важни статистико-демографски данни за страни на произход, изпаднали в криза на държавността. Тъй като чрез изградените връзки миграционните мрежи функционират както в страните на произход, така и в транзитните или приемащите държави, подобен подход позволява да се събира информация за ранните и междинните фази на миграционния процес, а това е особено важно при разработването и превантивното прилагане на методи, целящи овладяване на бъдещ миграционен натиск.

Предлаганият тук модел за оценка на степента на развитие на миграционната мрежа $MN_{(i \to j)}$ се основава както на анализирането на данни, които се намират в статистическите масиви на НОИ (брой и статут на осигуряващи се чужденци), НЗОК (брой и гражданство на здравно осигурени чужденци), Дирекция „Миграция“ на МВР (брой и вид на издадени разрешения за престой), Агенция по заетостта (брой регистрирани чужденци, имащи право на трудова дейност) и др., така и на статистическия и анкетния метод за събиране на данни от мигрантите, участващи в изграждането и функционирането на миграционните мрежи в приемащите страни. Чрез включването на специфични въпро-

си може да се установява и допълнителна информация за степента на развитие на миграционния процес в страните на произход, каквато не се предлага в стандартните статистически източници и от тук да се извежда допълнителна аргументация за миграционния потенциал и оказван миграционен натиск. В случая се изхожда от факта, че част от мигрантите от миграционния поток, който формира миграционния натиск, все пак успяват по различни канали да преминат държавната граница под формата на нелегални имигранти. По този начин проникналите мигранти са носители на придобит опит и ценна в миграционно отношение информация за процесите в страните на произход и транзитиране. Когато такива мигранти бъдат регистрирани от компетентните органи на приемащата държава, носената от тях миграционна информация може да бъде извлечена при събеседване или анкетиране в рамките на процедурата по регистрация, а след нейният анализ и обобщаване да се направят важни изводи за степента на развитие на миграционния процес и неговия потенциал.

С оглед на особеностите на миграционните потоци, оказващи миграционен натиск, това е един от малкото приложими в случая методи, който не само позволява да се обхванат и анализират останалите фактори и механизми, които определят миграционните процеси на макрониво, но и чрез разработването на система от допълнителни индикатори могат да се разкрият поведенческите нагласи на отделния индивид, т.е. на микрониво. Тяхното взаимно влияние може да бъде установено чрез събирането на данни за специфични аспекти на актуалното социално-икономическо състояние на страните на произход или за наличие на регионални различия, провокиращи формирането на миграционни потоци. Мрежовият анализ позволява да бъде разкрит и семейният модел на миграциите, ценностната основа при взимането на миграционното решение и очакваната взаимопомощ в имигрантската общност. Така се конкретизират обективните условия на живот, които заобикалят потенциалния мигрант и оказват влияние на неговата мобилност. Особено важно е изясняването на материалните разходи, свързани с миграцията (цена на миграцията) и показатели за дела на нелегалните мигранти в миграционните потоци от настоящата, а по възможност и от предишни години. Потвърждаването на едни и същи

данни от възможно по-голям брой източници (анкетирани лица) само ще засилва обективността на миграционното проучване и в крайна сметка ще имаме оценка, максимално близка до реалния обем на миграционния потенциал и съответно по-достоверни изводи за силата на миграционния натиск.

В зависимост от нуждите за оценка на миграционните нагласи и конкретизиране на миграционния потенциал, в анкетното проучване могат да залегнат някои от следните показатели:

1) Устойчива нагласа за мигриране:
- наличието на миграционни нагласи;
- миграционни ориентири;
- миграционни очаквания.

2) Миграционна мотивация:
- икономически мотиви;
- социални мотиви;
- професионални мотиви;
- политически мотиви;
- етнически и религиозни мотиви;
- екологична миграция;
- насилствена миграция.

3) Миграционен опит и неговата интензивност:
- наличие на предишен миграционен опит и неговата интензивност;
- наличие на миграционен опит при роднини и приятели;
- наличие на информационни канали за предаване на миграционния опит;
- наличие на вече изградени миграционни структури.

4) Субективни оценки за условията на живот и работа в региона.

Мрежовият анализ е изключително важен, защото появата на определена миграционна мрежа може да се разглежда като преломен етап в миграционния процес. Преди нейната поява в дадена приемаща държава може и да са съществували привличащи имиграцията факто-

ри, но информацията за такава възможна крайна дестинация не е достигнала до потенциалните мигранти в страните на произход. Именно появата на първата група имигранти от изпращащата страна i в приемащата държава j поставя началото на формирането на миграционната мрежа MN(i→j). За нуждите на настоящото изследване е разработена петобална система за оценка на развитието на миграционните мрежи, основаваща се на анализа на С. Шмид за наличието, степента на развитие и начинът на функциониране на миграционните мрежи (табл. 1):

Таблица 1

Степен на развитие на миграционните мрежи и оценка

Степен на развитие на миграционната мрежа MN(i→j).	Оценка
Появата на уседнала група имигранти от изпращащата страна i в приемащата държава j.	1
Поява на имигрантски бизнес сред първата уседнала група имигранти от изпращащата страна i в приемащата държава j.	2
Натрупване на опит и предаване на информация за условията и възможностите за имигриране в приемащата държава j от изпращащата страна i.	3
Поява на нови групи трайно уседнали имигранти от изпращащата страна i в приемащата държава j, разчитащи на съдействието на имигрантската общност и включването им в имигрантския бизнес. Поява на жени и деца имигранти. Годишни коефициенти на нарастване на M(i→j).	4
Увеличаване на броя на неквалифицираните и нискоквалифицираните имигранти от изпращащата страна i в приемащата държава j и тяхното трудово ангажиране единствено в имигрантския бизнес. Изграждане на формални и неформални имигрантски структури и все по-често разрешаване на личностни проблеми единствено в рамките на имигрантската общност. Ендогенни бракове. Капсулиране на имигрантската общност.	5

При мрежовият анализ трябва да се има предвид, че миграционните мрежи не просто съдействат за формирането на миграционните

потоци, но се явяват фактор за тяхната устойчивост. Поради тази причина наличието на миграционни мрежи само по себе си може да поддържа протичането на миграционния процес дори и в случаите, когато условията за миграция са станали неблагоприятни, напр. при прилагане на мерки, основаващи се на ограничителна миграционна политика или поради намаляване на икономическата привлекателност на приемащите държави в условията на икономическа криза.

Комплексният анализ на получаваните данни за демографския натиск върху пазара на труда и работната сила, за големината на условния миграционен поток в страните на произход, както и показателите за икономическо развитие, политическа стабилност, екологични изменения и степен на развитие на миграционните мрежи позволява в много по-голяма степен да се изясни и прогнозира миграционния риск, като това бъде отправната точка при разработването на управленско ниво на различни варианти на противодействие на очаквания миграционен натиск. В случаите, когато става въпрос за анализ на миграционните потоци между изпращаща и приемаща страна, могат да се използват някои от описаните методи за комплексен анализ, като в тях се включват повече детерминанти.

Когато обаче миграционният натиск е резултат от транзитна миграция, анализирането на привличащите фактори в държавата – крайна дестинация, е от малка практическа полза за транзитната държава. В тези случаи е по-удачно да се разработи система за анализ на миграционния риск. Подобна система използва Фронтекс и тя се основава на анализ на разгледаните шест ключови FRAN-индикатори. Методологията на Фронтекс включва и събирането на допълнителни данни от открити източници на информация, доклади на държавни агенции, институции на ЕС и международни и неправителствени организации, в т.ч. и от мрежата за анализ на риска Турция – Фронтекс (TU-RAN).

За аналитичните нужди на Фронтекс за 2017 г., тази система е доразвита чрез разработването и прилагането на Общ интегриран модел за анализ на риска (Common Integrated Risk Analysis Model – CIRAM). В нея понятието „риск“ е разгледано в три важни аспекта:

- Заплаха – това е силата или действащия натиск върху външните граници и се характеризира с големина и вероятност;
- Уязвимост – определя се като капацитет на системата за намаляване на заплахата;
- Въздействие – отразява потенциалните последствия от заплахата.

По този начин се прави структурирана и систематизирана разбивка на риска, след което той се представя в годишната оценка на риска (Frontex, 2017).

За да бъде по-резултатен подобен анализ, към регистъра на риска и най-вече неговия първи аспект – заплахата, трябва да се определят и включат всички детерминанти, които водят до възникване на миграционен риск. При този метод, използван главно на висши управленски нива, рискът се оценява според неговия произход в зависимост от сигурността или несигурността на системата от детерминанти, несигурността на параметрите и т.н. Допълнително може да се класифицира и като специфичен риск (пряка последица от протичането на дадени процеси или явления) или остатъчен риск (вторичен, проявяващ се като допълнителен от основния ефект).

За провеждането на по-задълбочен анализ основните FRAN-индикатори не са достатъчни, а към регистъра на риска трябва да се включват и допълнителни детерминанти, характеризиращи както страните на произход, като демографски, икономически, политически и екологични, така и процесите и условията в страните, през които преминават транзитните миграционни маршрути. Детайлността на събираните данни за тези миграционни детерминанти и изясняването на тренда в изменението им може да направи много по-достоверни оценките за състоянието на миграционния процес и неговия потенциал на развитие, а в перспектива да се изработят прогнози за бъдещия миграционен натиск. Подобна информация е от изключителна полза при взимането на решения, насочени към овладяването и в последствие намаляването на миграционния натиск.

Конкретно за България е желателно да бъдат включени два важни показателя: фактическата имиграция $IM_{(i \to j)}$ в държави, които се

явяват крайна дестинация на миграционните потоци, но преминала транзитно през територията на страната TM(i→j) и оценка за пропускливостта на миграционния маршрут и провежданата миграционна политика в страните, намиращи се преди и след България по неговото протежение към крайната дестинация. Тук е особено важна информацията за наличието и ефективността на защитните гранични съоръжения или други системи за миграционен контрол.

Включените в единния регистър рискови детерминанти по своя характер са относително постоянни, без резки колебания. Дори и фактическата имиграция, която при въвеждането на ограничителна миграционна политика може рязко да намалее за периода след възникването на препятствия, с оглед на нейното акумулативно въздействие от предходни периоди, също сравнително бавно променя общите си стойности непосредствено след подобна промяна. Именно трайното действие на включените в подобен модел детерминанти определя сравнително високата степен на надеждност на миграционните анализи на макрониво.

Анализът на миграционния натиск чрез регистър на риска до голяма степен е ситуационен и описателен (дескриптивен). Подобен подход е оправдан например с оглед на съществуващите затруднения в иконометрията на изпадналите в дълбока криза страни на произход, защото въздействието на различните конфликти на икономическите резултати е изключително трудно да се прецени чрез теоретични анализи и емпирични доказателства, особено в по-дългосрочен план. По този начин, без да се изчислява коефициента на корелация, се изяснява посоката, а в някои случаи и силата на връзката между отделните детерминанти и миграцията.

Постоянно действащите рискови детерминанти са свързани с появата на традиционни миграции, основаващи се главно на икономически, демографски, социални, политически и други причини. Единствено при влошаването на показателите на глобалния индекс на мира в страните на произход, нараства вероятността от проявление на фактора внезапност, свързан с възникването на екстремни ситуации, напр. военни преврати, изостряне на военно-политическите конфликти и др. Именно в тази насока трябва да се разглеждат бомбардировките над град Алепо в Сирия или офанзивата за превземането на град Мосул в

Ирак през есента на 2016 г, които доведоха до рязко увеличаване на броя на бежанците от тези два района. Факторите внезапност и принуда в рамките на миграционния процес може да се разглеждат като променлив миграционен риск и причина за ексцес, тъй като водят до отклонения от емпиричното разпределение на мигрантите, изразяващо се във върхна източеност в резултат на тяхното проявление.

Разгледаните миграционни детерминанти в техния чист вид водят до образуването на различни по своя характер миграционни потоци. Комбинираното влияние на детерминантите и все по-смесения характер на съвременните миграционни потоци показва, че става въпрос за сложни многомерни понятия, при които изучаването на миграционната мобилност на населението се определя от комплексното влияние на демографски, икономически, социални, политически и екологични причини, като едни и същи детерминанти имат различно проявление не само в отделните страни на произход или дори техни отделни обособени в социално или географско отношение райони, но и при отделните транзитни или приемащи държави. В тази сложна система от взаимодействия се намесват и някои извънредни фактори, функция на появата на непредвидени обстоятелства – най-вече прояви на внезапност и принуда в страните на произход или на създадени препятствия при придвижването на миграционните потоци през маршрутите в транзитните държави. Независимо от тези затруднения, установяването на измененията в стойностите на показателите при отделните миграционни детерминанти за определен период позволява да се изяснят взаимните връзки и зависимости, а трендът на тяхното изменение позволява да се правят различни прогнози.

В крайна сметка решението за мигриране зависи както от социалния и професионалния статус, гражданството и образованието, а също и от влиянието на личностните нагласи и предпочитания на потенциалните мигранти, т.е. от особеностите на всяка отделна личност, от нейната субективна ценностна система, интереси и потребности. Само така можем да обясним защо при едни и същи условия на околната среда, отделните индивиди взимат различни решения по отношение на целесъобразността на миграцията, т.е. миграционното решение е резултат от взаимодействието на личността с околната среда, като тук

ролята на посредник се поема от съществуващите миграционни механизми, предлагащи различни възможности на базата на наличната информация за отделните приемащи държави и условията на живот в тях.

ВТОРА ГЛАВА
МИГРАЦИОННИЯТ НАТИСК ВЪРХУ БЪЛГАРИЯ

2.1. Актуални аспекти на миграционния натиск върху България

Миграционният натиск върху България се появява след началото на политическия преход през 1989 г. Явлението е ново за страната и в началото на този период липсва единна методика и критерии за регистриране на мигрантите, упражняващи миграционен натиск. Данните са непълни и несъпоставими не само с европейската, но и с националната статистика от по-късен период. Едва след започването на преговорите за членство в ЕС и протичащият успоредно с това процес на хармонизация на българското законодателство с европейското, се изгражда и въвежда единна методика. През 2009 г. е даден нов тласък на този процес, след като Фронтекс започва централизирано да събира данни за броя на регистрираните нелегални влизания и престой в ЕС.

Миграционният натиск върху България не е изолирано явление. Неговият анализ може да бъде успешен единствено в контекста на цялостния миграционен натиск върху ЕС и най-вече на миграционните потоци, използващи за придвижването си минаващите през и покрай България миграционни маршрути. На базата на обобщената статистика по отделните FRAN-индикатори може да се приеме, че общо през периода 2008-2017 г. прекият миграционен натиск върху външните граници на ЕС се изразява в 9 181 131 регистрирани случая на мигранти, които са се опитали да влязат или са влезли нелегално (Приложения, табл. 1).

При анализирането на тези данни трябва да се има предвид, че натовареността на отделните миграционни маршрути, по които се придвижват мигрантите към ЕС, не е еднаква. Също така се наблюдават големи вариации в броя на регистрираните нелегални влизания на мигранти, преминали по даден маршрут през отделните години (Приложения, табл. 2).

Общо през периода 2009-2017 г. в ЕС са регистрирани 3 509 509 нелегални влизания на имигранти извън ГКПП, като тези случаи представляват 99.65% от всички нелегални влизания. Най-голяма е натова-

реността на Източно-Средиземноморския, Западно-Балканския и Централно-Средиземноморския миграционни маршрути, като първите два преминават през или в съседство на България. Началото на тези маршрути започва в Близкия Изток и Северна Африка, по тях се придвижват мигранти, чиито страни на произход се намират в тези два региона и в намиращите се зад тях части на Азия и Африка.

Малкият относителен дял от 0.35% на нелегалните влизания през източните граници на ЕС потвърждава теорията на Бруни, Вентурини и Щраубар, че именно демографските структурни различия между изпращащите и приемащите държави и най-вече броят на навлизанията за първи път и окончателното напускане на групата на населението в трудоспособна възраст са от решаващо значение за възникването на миграционен натиск. Трябва да се подчертае, че по-голямата част от мигрантите по този маршрут са граждани на Афганистан, Виетнам и Сирия, които само са използвали Украйна, Беларус или Русия за транзитен коридор, т.е. маршрутът през източните граници се използва като обходен, през който основно се придвижват мигранти от Близкия Изток и Северна Африка.

Особеност на миграционната статистика на Фронтекс е, че при нея регистрираната единица е констатиран случай, т.е. възможно е едно и също лице, особено ако използва различни самоличности, да бъде регистрирано няколко пъти. Значимостта на проблема е видна от факта, че мигрантите по Източно-Средиземноморския миграционен маршрут за първи път биват регистрирани в Гърция, след което напускат територията на ЕС, през Р Македония продължават по Западно-Балканския миграционен маршрут и през Унгария или Хърватия отново влизат в ЕС, като повторно биват регистрирани.[*] Може да се прие-

[*] През по-голямата част от изследвания период извършваната регистрация в Гърция и държавите от Западните Балкани не е съгласно изискванията на Дъблинския регламент. През ноември 2015 г., в опит да управляват и намалят миграционните потоци, правителствата на Р Македония и Сърбия приеха законодателство, което позволява на мигрантите да се регистрират с „намерение да търсят убежище“ при влизането. С него получават 72-часово временно разрешение да пребиваване в страната. В същото време някои мигранти съзнателно използват различни самоличности. Подобна практика е неизбежна с оглед на позволеното допускане на територията на ЕС на мигранти без документи за самоличност и съществуващите затруднения при снемането и

ме, че в по-голямата си част мигрантите са едни и същи, поради което става въпрос за двойно регистриране. В случая подобна двойна регистрация е оправдана, тъй като става въпрос за упражняван миграционен натиск на различни външни граници на ЕС, макар и от едни и същи лица. В началото на 2018 г. Фронтекс прави заключението, че „потокът от мигранти през Западните Балкани продължи да отразява в известна степен притока по Източно-Средиземноморския маршрут“ (Фронтекс, 2018).

Въпреки тази особеност при регистрирането на случаите на нелегални влизания по Източно-Средиземноморския и Западно-Балканския миграционен маршрут, не трябва да се очаква пълна идентичност на мигрантите при сравняването на данните между двата. Липсата на пълно съвпадение не се дължи само на различните подходи при регистрация или отказ от такава, но също така и поради факта, че не всички мигранти по Източно-Средиземноморския маршрут в рамките на една календарна година успяват да преминат и през Западно-Балканския. Освен това основно на територията на Сърбия се влива и транзитния миграционен поток, идващ от Турция и преминаващ през България.

След затварянето на Западно-Балканския миграционен маршрут през пролетта на 2016 г., съществуващата към края на същата година разлика от 52 016 регистрирани случая спрямо Източно-Средиземноморския миграционен маршрут е израз на ефекта на миграционния буфер, породен от факта, че Балканите се превръщат в зона на вход, но със затруднен изход за транзитните миграционни потоци

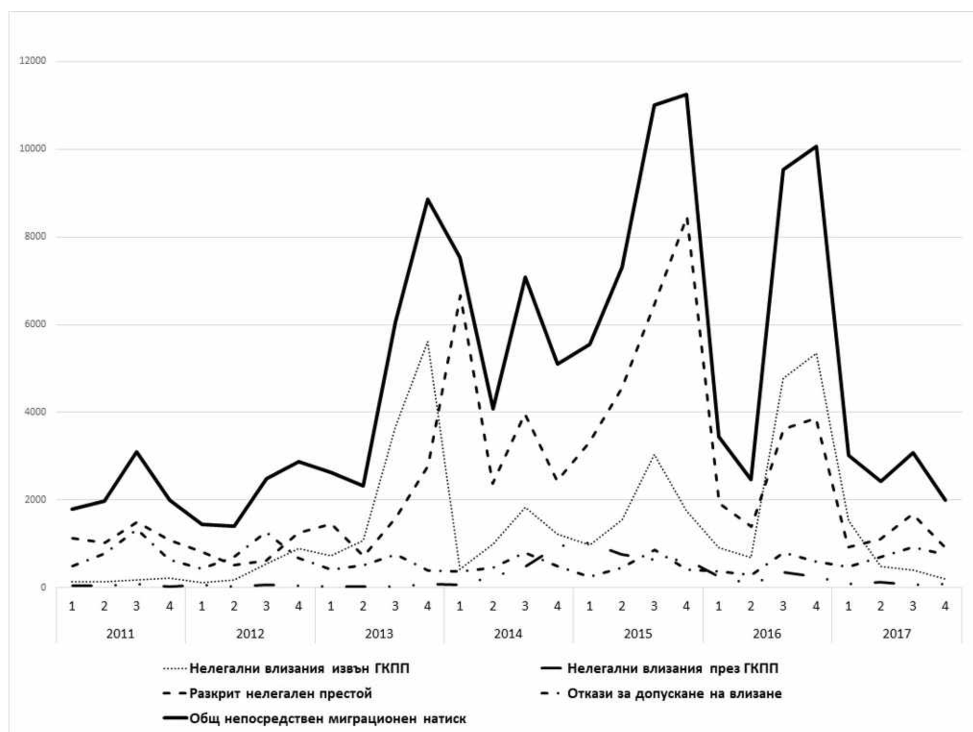
бавния обмен на биометрични данни. Така например в края на 2016 г. специална комисия от германската полиция в Брауншвайг, федерална провинция Долна Саксония, разследва над 300 случая на измами със социални ползи от страна на лица от Судан, търсещи убежище, които са се регистрирали в няколко първични приемни центрове с различни имена, като един от кандидатите за убежище има 12 самоличности (DPA, цитат по БНТ, 2017). Към края на 2016 г., след като германската миграционна служба успява да обхване, регистрира и отстрани проблема с двойните самоличности сред всички новодошли, се констатира, че през 2015 г. имигрантите не са 1.1 млн., както първоначално се смята, а 890 хил., а през 2016 г. техният брой е 280 хил.

по пътя към крайната им дестинация. В резултат на това по-голямата част от тези мигранти биват принудени да останат по-дълго време в Гърция, България и Сърбия. Подобно явление се наблюдава и през 2017 г. От влезлите 42 305 души, 12 178 са регистрирани най-вече като напуснали Гърция, придвижвайки се към крайната им дестинация през Западно-Балканския маршрут. Разликата от 30 127 души изразява ефекта на миграционния буфер. Една част от тези мигранти и към края на 2017 г. се намират на територията на Гърция, а други я напускат, без да бъдат регистрирани.

Независимо от разгледаните по-горе особености на миграционната статистика на Фронтекс, данните недвусмислено говорят, че през разглеждания период най-висока е натовареността на Източно-Средиземноморския миграционен маршрут, а Западно-Балканския е негово продължение, поради което и двата са основни за ЕС, а България и Гърция играят ролята на входни врати (Приложения, табл. 3). Общо за периода 2009-2017 г. по Източно-Средиземноморския миграционен път са регистрирани 1 375 513 преминали нелегално границата мигранти или 41.05% от всички нелегални влизания в ЕС. По Балканския миграционен маршрут са регистрирани 986 294 нелегални влизания или 29.43%, което го поставя на второ място по значимост като входна врата. На трето място се нарежда Централно-Средиземноморският маршрут с 765 234 регистрирани нелегални влизания или 22.84%.

За да се проследи непосредствения миграционен натиск върху България, най-подходящо е да се използват FRAN-индикаторите за България за периода 2009-2017 г. (Приложения, табл. 4). Трябва да се има предвид, че за периода 2008-2010 г. данните за България са липсващи или по-непълни, отколкото за ЕС като цяло за същия период. Това означава известно забавяне при въвеждането на единната европейска система за контрол и отчитане на нелегално влизащите мигранти и е пречка за по-задълбоченото изучаване на миграционния натиск през този период. През последвалия период обаче от 2011 до 2017 г. данните са събирани и обработвани съгласно единната методика на Фронтекс и с основание може да се направи извода за непрекъснато увели-

чаване на непосредствения миграционен натиск върху България до 2016 г., след което той е овладян.

Фигура 2.1

Непосредствен миграционен натиск върху България през периода 2011-2017 г.

***Източник:* Административна справка на ГД „Гранична полиция“ (2018).**

На фиг. 2.1 е представен непосредствения миграционен натиск върху България по години и тримесечия. На фигурата ясно личат сезонните колебания на непосредствения общ миграционен натиск. В повечето случаи той е най-ясно изразен през или към края на 3-тото тримесечие (летния период и ранната есен), след което започва да намалява, докато достигне най-ниските си стойности през 1-вото и 2-рото тримесечие (зима и ранна пролет). При отделните негови компоненти обаче има известни различия. Така например най-голям е делът на разкрития нелегален престой през 4-тото и 1-вото тримесечие. Най-

вероятно това означава, че мигрантите са влезли на територията на България през пролетта или лятото, но поради настъпването на застудяването не са могли да продължат по своя маршрут и са били принудени да останат временно, като през този период са разкрити и регистрирани от миграционните служби.

След навлизането на територията на България, пред нелегалните имигранти има три основни възможности:

- Да се опитат да преминат сръбско-българската граница и да продължат по Западно-Балканския миграционен път към Централна и Западна Европа;
- Да поискат убежище, като в повечето случаи това става при разкриването им от българските власти;
- Ако не поискат убежище или им бъде отказано такова, на базата на подписаните реадмисионни спогодби да бъдат върнати.

По отношение на данните за FRAN-индикатор 7A (брой на издадените решения за връщане на незаконно пребиваващи граждани на трети страни) и FRAN-индикатор 7B (брой реализирани връщания на незаконно пребиваващи граждани на трети страни), трябва да се има предвид, че България издава заповеди за връщане (депортация, „отвеждане до границата“ или „експулсиране“ по Закона за чужденците в Република България) на всички лица от следните три категории:

- Не може да се установи, че са влезли законно в страната;
- Не притежават документи, с които да удостоверят право на престой;
- Не са в процедура за предоставяне на бежански статут.

Механизмите за наблюдение върху връщанията се осъществяват на базата на официално споразумение между ГД „Гранична полиция“ и Българския хелзинкски комитет от 2004 г., което предвижда координация и сътрудничество при спазването на принципа за non-refoulement, т.е. никой не може да бъде връщан обратно през границата, ако там са заплашени неговият живот или безопасност. През април 2010 г. това споразумение е разширено в Тристранен меморандум за сътрудничест-

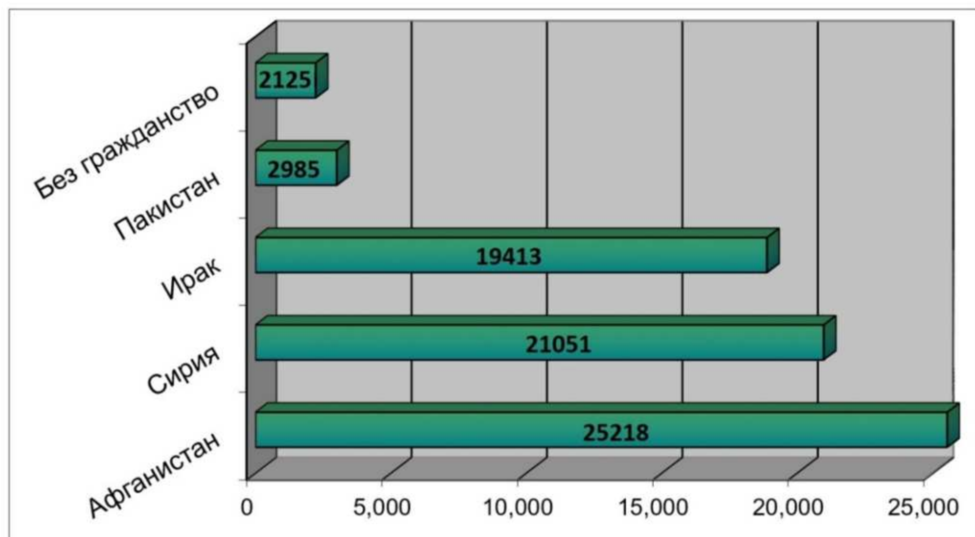
во, подписан от Главна дирекция „Гранична полиция“ към МВР, Българския хелзинкски комитет и службата на Върховния комисариат за бежанците на ООН (ВКБООН).

От гледна точка на изясняването на реалния демографски ефект от миграционния натиск върху България, значение има групата на лицата, поискали убежище, тъй като съгласно закона, те трябва да се установят на територията на страната (Приложения, табл. 5). Съгласно тези данни, от 83 001 души, поискали закрила в България през периода 1993-2017 г., прекратено е производството на 44 093 души или 53.12%. В по-голямата си част това са лица, които не изчакват приключването на процедурата по разглеждане на молбата им за предоставяне на убежище и се опитват да напуснат България на път към Западна Европа, или се връщат назад. Чл. 279(1) на Българския наказателен кодекс, криминализира нерегламентираното прекосяване на границата, но в същото време това деяние се декриминализира, ако нарушителят е влязъл в страната и е поискал убежище. Когато обаче мигранти бъдат заловени при опит да напуснат незаконно страната или бъдат задържани и върнати от граничната полиция на съседни страни, деянието е наказуемо и чл. 16(1)13 от Закона за убежища и бежанците дава право на Държавната агенция за бежанците да прекрати процедурата по осигуряване на убежище на лица, които „са направили опит да напуснат страната, прекосявайки границата без разрешение“.

През същия период са удовлетворени молбите на 24 426 души или 29.43% от всички кандидати, а 12 719 лица или 15.32% са получили откази на молбите си за предоставяне на убежище в България.

Ако се съпоставят данните през периода 2011-2017 г. на лицата, получили откази на молбите си за убежище и на реализираните връщания на незаконно пребиваващи граждани на трети страни (FRAN-индикатор 7B), ще се види, че броят им е приблизително еднакъв - лицата в първата група са 7 068, а във втората 7 289 души. В същото време броят на издадените решения за връщане на незаконно пребиваващи граждани на трети страни (FRAN-индикатор 7A) е 67 323. Ефективният брой връщания е на лицата, които са получили отказ на молбите за убежище в страната или не са потърсили такова.

Разпределението по петте основни държави на произход на подалите заявление за закрила през периода 1993-2017 г. е отразено на фиг. 2.2. Броят им следва основната структурата на миграционния поток, преминаващ през България. На първо място са лицата от Афганистан – 25 218 души (30.38%) , следвани от лицата, родени в Сирия – 21 051 (25.36%), от Ирак – 19 413 души (23.39%), Пакистан – 2 985 (3.6%) и от 2 125 души (2.56%), които са лица без гражданство.

Фигура 2.2

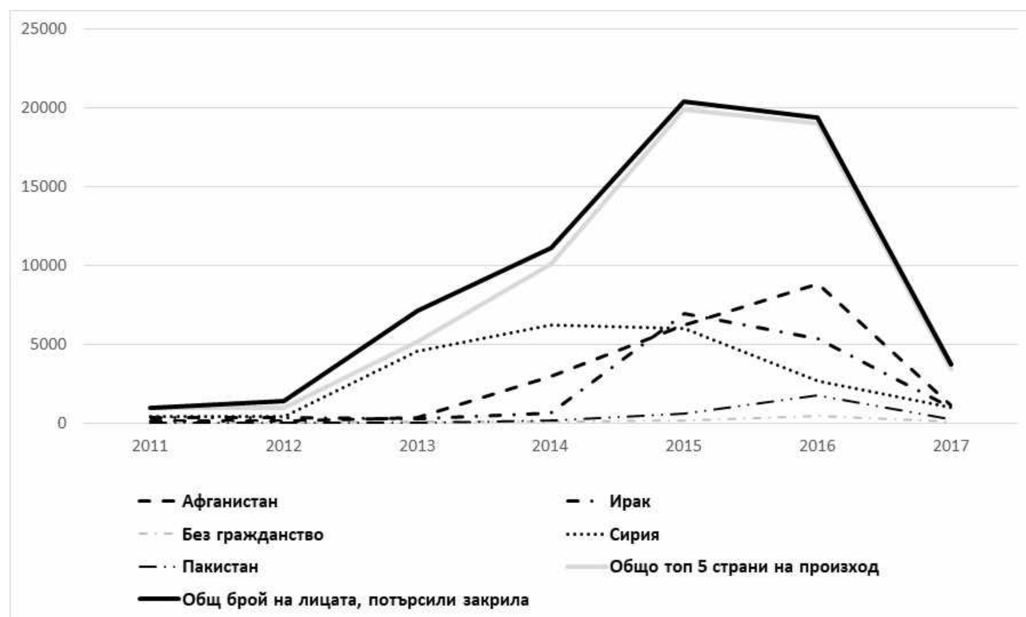
Брой на лицата от петте основни на страни на произход на потърсилите закрила в България през периода 1993-2017 г.

Източник: **Административна справка на ДАБ при МС (2018).**

За да се изясни по-подробно упражняването на миграционния натиск върху България, трябва да се разгледа структурата на миграционните потоци по календарни години през периода 2011 – 2017 г., когато това явление се отчита статистически (фиг. 2.3).

От графиката е видно, че от общия брой на лицата, потърсили закрила в България през периода 2011-2017 г., 92.91% са от петте основни страни на произход. Търсещите закрила от Сирия са 33.18%, следвани от гражданите на Афганистан с 30.63%, на Ирак с 23.18% и Пакистан с 4.43%. Останалите 7.09% от общия брой на лицата, потър-

сили убежище в България, произхождат от Северна Африка, Субсахарска Африка, Средния Изток, Югоизточна Азия и дори от Латинска Америка.

Фигура 2.3

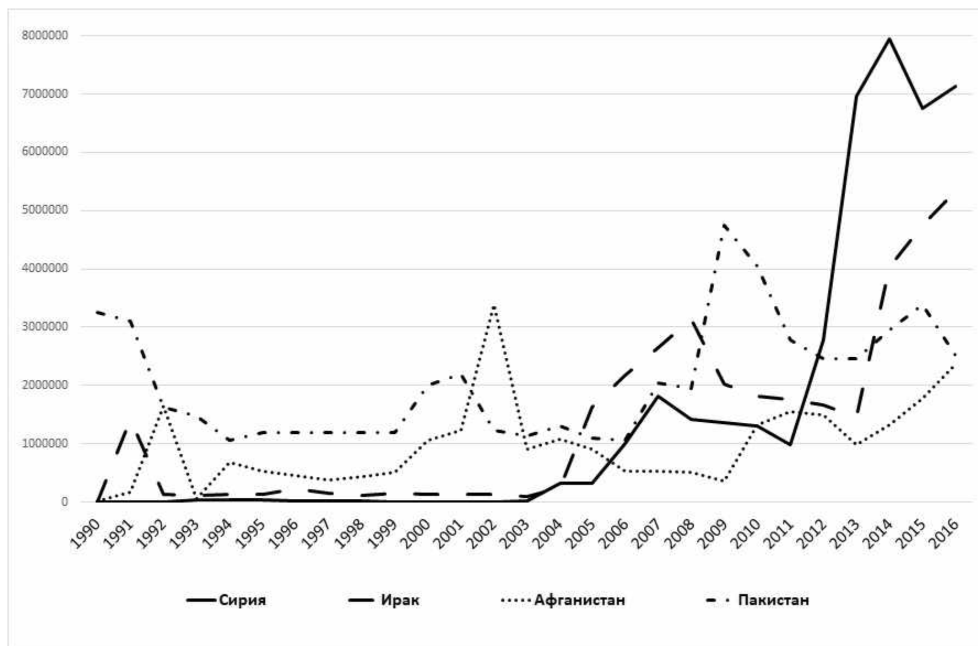
Разпределение по календарни години на потърсилите закрила в България през периода 2011-2017 г. по общ брой и от петте основни страни на произход.

***Източник:* Административна справка на ДАБ при МС (2018).**

Данните за миграционния натиск върху България трябва да бъдат анализирани на фона на миграционните процеси в страните на произход. На фиг. 2.4 са представени данните на Върховния комисариат за бежанците при ООН (ВКБООН) за общия брой бежанци по години за периода 1990-2016 г. от четирите основни държави на произход, от които се оказва миграционен натиск върху България. Тук не са налични данни за лицата без гражданство, но тази група е малобройна, поради което тази липса не се отразява съществено на анализа.

През последните години най-ясно се забелязва тенденцията за нарастване на броя на лицата от Сирия, търсещи закрила. Най-висок е

техния брой през 2014 г. – 7.95 млн. Въпреки, че през последвалия период конфликтът в Сирия продължава да се задълбочава, наблюдава се спад в броя на тази категория, като през 2016 г. той е 7.13 млн. или 38.69% от населението на страната. Според изследователския център Пю, броят на лицата от Сирия, потърсили убежище в ЕС към края на 2016 г. е 650 хил. души, като 420 хил. от тях са в Германия (Pew Research Center, 2017).

Фигура 2.4

Годишен брой на лицата, търсещи закрила от четирите основни държави на произход, от които се оказва миграционен натиск върху България, за периода 1990-2016 г.

Източник: **Върховен комисариат за бежанците при ООН (2017).**

В Афганистан също се наблюдава тенденция към увеличаване на броя на лицата, търсещи закрила. Техният брой през 2016 г. е 2.36 млн. или 6.81% от общия брой на населението на страната. Най-голям обаче е бил броят на лицата търсещи закрила от Афганистан през 2002 г. – 3.38 млн. или 15.38% от тогавашния общ брой на населението. Данните на изследователския център Пю показват, че броят на лицата

от Афганистан, потърсили убежище в ЕС към края на 2016 г. е 310 хил. души, като 155 хил. от тях са в Германия.

При търсещите закрила от Ирак се наблюдава рязко увеличаване на броят им през 2008 г., след което настъпва спад до 2013 г., но започва нов период на увеличение и през 2016 г. техния брой достига рекордните за страната 5.33 млн. души, от тях 215 хил. са потърсили убежище в ЕС, от които 120 хил. в Германия.

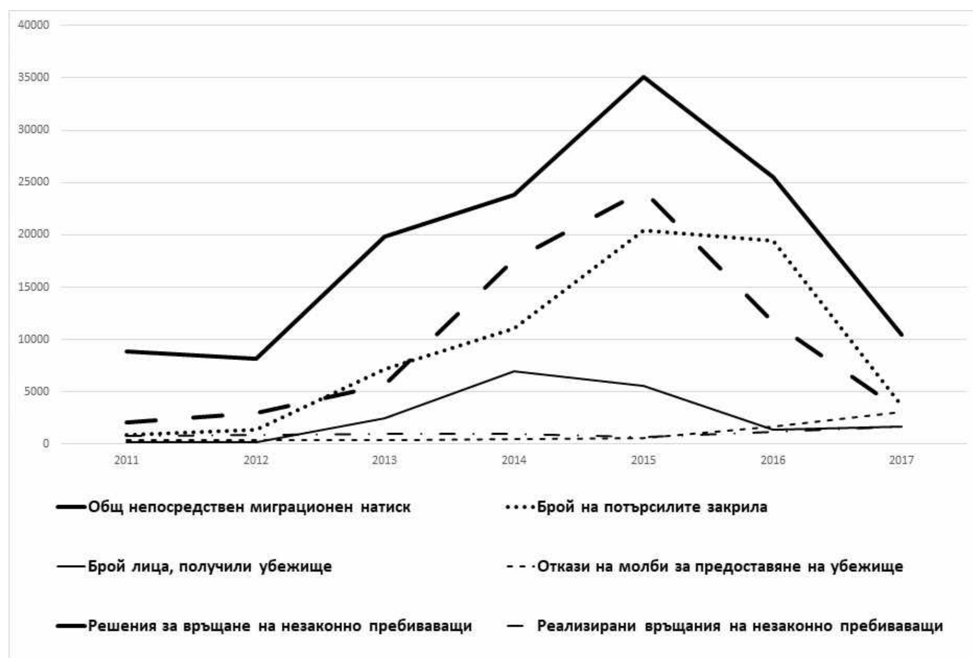
В Пакистан най-висок е броят на търсещите закрила през 2009 г. – 4.74 млн. От тогава броят им намалява, като през 2016 г. той е 2.51 млн., от тях 70 хил. са потърсили закрила в ЕС.

За да се изясни връзката между непосредствения миграционен натиск върху България и движението на преписките по подадените молби за закрила, на фиг. 2.5 са отразени данните за периода 2011-2017 г.

От графиката е видно, че през целия период от 2011 до 2017 г. е налице ясно изразена зависимост между силата на непосредствения миграционен натиск върху България, броят на лицата, потърсили закрила и броят на издадените решения за връщане на незаконно влезли мигранти. Подобна зависимост, но до 2014 г., се наблюдава и по отношение на броя на лицата, получили закрила. През последвалия период 2014-2015 г. обаче, докато силата на непосредствения миграционен натиск и съответно броят на лицата, подали молби за закрила нараства, то през същия период броят на удовлетворените молби намалява. Това означава, че съгласно преценката на Държавната агенция за бежанците, все по-голям брой нелегално влезли мигранти не отговарят на критериите за предоставяне на убежище. През периода 2015-2016 г. посоката на двата процеса е към намаляване, след което до 2017 г., независимо, че непосредственият миграционен натиск е овладян, броят на лицата получили закрила се увеличава.

В повечето случаи мотивите за откази се основават на чл. 13, ал.1, т.13 от Закона за убежището и бежанците, в който се казва, че „молбата на чужденец за предоставяне статут на бежанец или хуманитарен статут се отхвърля като явно неоснователна, когато… чужденецът… идва от сигурна държава по произход или от трета сигурна държава, включена в минималния общ списък, приет от Съвета на Евро-

пейския съюз, или в националните списъци, приети от Министерския съвет“. През периода 2011-2017 г. 18 483 души или 28.87% от подалите молби за закрила в България получават положителен отговор.

Фигура 2.5

Общ непосредствен миграционен натиск върху България и движение по преписките за подадените молби за закрила през периода 2011-2017 г.

Източник: **Административни справки на ГД „Гранична полиция“ и ДАБ при МС (2018). Изчисления на автора.**

През целия период от 2011 до 2017 г. броят на отказите на подадените молби за убежище и реализираните връщания на незаконно пребиваващи лица остава сравнително постоянен и нисък на фона на увеличаващия се миграционен натиск. Тази констатация потвърждава извода, че повечето мигранти не дочакват края на процедурата по разглеждането на молбите им за убежище и по различни канали напускат България.

За да се изясни реалната сила на миграционния натиск върху България, би трябвало да се вземе предвид и броя на транзитните мигранти. Тъй като техният стремеж е да преминат транзитно през българска територия, без да бъдат регистрирани, за българските миграционни служби техният брой е неизвестен. Косвена информация може да бъде получена от броя на нелегалните влизания, които сръбските миграционни власти са регистрирали при успешното преминаване на българо-сръбската граница. През 2011 г. Фронтекс изнася информацията за първия регистриран случай на незаконно преминаване на българо-сръбската граница. От тогава до 2015 г. се наблюдава непрекъснато увеличаване на регистрираните случаи на незаконно преминаване на българо-сръбската граница от мигранти (Приложения, табл. 6).

На базата на наличните данни няма как да се установи каква част от преминалите в Сърбия мигранти са били регистрирани в България и каква част са успели да преминат без какъвто и да е досег с българските миграционни власти. Съществуващите слабости по разкриването и регистрацията на нелегално влизащите мигранти най-ясно личат при съпоставянето на данните за 2015 г. Според статистиката на Главна дирекция „Гранична полиция“, през тази календарна година са регистрирани 33 161 случая на незаконно влезли и незаконно пребиваващи мигранти. През същия период сръбските миграционни власти регистрират 48 495 случая на незаконни влизания на мигранти от България в Сърбия. Това означава, че най-малко 15 334 мигранти са преминали транзитно през България през 2015 г., без да бъдат разкрити от българските миграционни служби.

Независимо от факта, че при част от тези случаи става въпрос за двойна регистрация на едни и същи лица първо в България, а след това в Сърбия, на базата на установената от Фронтекс практика да се регистрират случаите, а не лицата, на които често пъти не може да бъде снета самоличността, а също така като се има предвид, че става въпрос за опити и преминаване на различни граници, то в такъв случай може да се приеме, че непосредственият миграционен натиск върху България през периода 2011-2017 г. се е изразявал в 193 490 регистрирани случая на опити и незаконно преминаване на границата на България.

Мигранти от Афганистан се редят на опашка за регистрация в Димитровград (Цариброд), след като са преминали нелегално българо-сръбската граница.
Източник: **в. „Южне вести“ (3. 10. 2015).**

Въз основа на изнесените данни може да се направи извода, че миграционният натиск по своя характер е транзитен. Подобен извод може да бъде намерен и в редица правителствени документи. Така например в приетата от правителството Стратегия за интегрирано гранично управление на Република България (2014-2017 г.), която се основава на Европейската концепция за интегрирано управление на границите и е разработена в съответствие с Наръчника на ЕК за интегрирано управление на границите от 2009 г., се констатира, че „страната ни (е) потенциална цел за мигрантите, макар и предимно като транзитен пункт от маршрута им за движение към определени държави от ЕС“.

Транзитният характер на миграционните потоци, оказващи натиск върху България или съседните ѝ държави, личи и в направеното проучване на Международната организация по миграция за нагласите на мигрантите, преминали през Балканския миграционен маршрут. През 2016 г. 65% от всички мигранти на Балканите декларират, че желаят да продължат пътя си и да се установят в Германия. През 2017 г. Германия като крайна дестинация не е толкова привлекателна и към нея насочват стремежа си 30% от бежанците. Останалите желаят да заминат за Франция (12%), Италия (11%) и Швеция (7%) (IOM, 2017).

Изводът за транзитния характер на миграционния натиск върху България се потвърждава и от статистическите данни на ГД „Гранична полиция“ и ДАБ при МС. В периода 2011-2017 г., през който статистически се наблюдава непосредствения миграционен натиск върху България, от 193 490 регистрирани случая на опити и незаконно преминаване на границата на България, при 129 379 случая или 66.87% става въпрос за транзитно преминаване през България или пък при разкриване от миграционните служби въпросните лица не са пожелали да подадат молба за убежище. Едва 64 111 души или 33.13% са поискали закрила у нас, но от тях на 37 225 души или 19.24% е прекратено производството, тъй като сред по-голямата част от тази категория е установено, че в момента на разглеждане на молбите им вече са напуснали територията на страната. Броят на лицата, чиито молби за убежище са получили откази е твърде малък – 7 068 души или 3.65%, а на 18 483 души или 9.55% молбите са удовлетворени.

Подобен извод за главно транзитната роля на България се потвърждава и от сравнително слабия интерес на получилите закрила у нас за участие в пазара на труда. Според информация, предоставена от експерти от Агенцията по заетостта, през 2012 г. са регистрирани общо 18 лица, получили закрила в България. Към 30 септември 2013 г. в дирекциите на Бюрата по труда са регистрирани 16 бежанци и лица с хуманитарен статут, като на територията на София са регистрирани 15 от лицата, основно в ДБТ Люлин, Сердика, Изток и Възраждане, по едно в Дирекция „Регионална служба по заетостта“ (ДРСЗ) в Бургас и Нова Загора. Те са от 7 държави – 6 от Ирак, 2 от Иран, 2 от Нигерия, 2 от Етиопия, 2 от Армения, 1 от Мали и 1 от Афганистан (Ванкова, 2013).

Най-добри резултати са постигнати през 2014 г., когато със съдействието на Агенцията по заетостта, 72 бежанци и лица с хуманитарен статут са използвали посреднически услуги, 21 са били трудово заети и 6 са включени в специализирани курсове за обучение. По данни на Агенцията по заетостта, през 2015 г. 61 лица, получили закрила в България, са се възползвали от правото си на трудово посредничество, 11 са наети на свободния пазар на труда, а само 5 са включени в програми за обучение с възможност за последващо субсидиране при наемане на работа (European Commission, 2016). Още тогава като проблеми се очертават много слабите или липсващи познания по български език, което пречи на добрата комуникация с работодателите. Освен това за регистрация в Бюрата по труда се изисква наличието на постоянен или настоящ адрес, което също често затруднява лицата от трети страни. Повечето не разполагат с документи, доказващи тяхното образование, професионална квалификация, трудов и осигурителен стаж и трудно могат да кандидатстват за намиране на работа по специалността си (Агенция по заетостта, 2014).

При направена проверка от БНТ през април 2017 г. се установява, че броят на бежанците, които търсят работа в България, е незначителен. В Бюрата по труда са регистрирани 12 бежанци, а 13 получават социални помощи.

Транзитният характер на потоците, оказващи миграционен натиск, проличава и от информацията за опитите за преразпределение (релокация) на бежанци, намиращи се в Гърция и Италия. При обявени от България 1 302 места за бежанци (831 от Гърция и 471 от Италия) през 2016 г., от Италия не е дошъл нито един бежанец, макар 140 да са заявили желание. Показателен е случаят с подготовката на група от 47 души, които от Гърция трябва да бъдат настанени в България в рамките на квотното преразпределение. От тях 36 отказват да дойдат у нас, а други 7 избягват. През същата година в България общо са приети едва 29 преразпределени бежанци. Към края на 2017 г. техният брой достига 50 души от Гърция и 10 от Италия. Този резултат не е изненада, тъй като подобни затруднения се наблюдават във всички останали държави, членки на ЕС (Приложения, табл. 7).

Данните показват, че от предвидените през септември 2015 г. за релокация 160 хил. бежанци, намиращи се в Гърция и Италия, към септември 2017 г. са презаселени едва 27 645 души или 17.28%. Още през октомври 2015 г. на заседание на Европейския съвет в Брюксел, премиерът Б. Борисов представя българската позиция, според която „релокацията и презаселването представляват само временни мерки, но те не могат и няма да доведат до трайно решение. Механизмът за релокация, който не отчита желанието на бежанците да се заселят в дадена страна, няма да бъде ефективен и ще доведе до вторични движения. Ние все още не разполагаме с механизъм, който да спре тези движения. Това от своя страна ще затрудни справедливото разпределение на бежанците между държавите-членки“. До подобен извод достигат и някои български изследователи като К. Владимирова, която констатира, че „миграционното движение на населението има управляеми, но много повече са неуправляемите директно процеси, които трябва да се отчитат в много други приемани и прилагани стратегии, планове, програми, политики и други конкретни решения“ (Владимирова, 2016). При анализа на европейската система за релокация трябва да се има предвид, че дори и страните членки на ЕС, които я одобряват, не я спазват стриктно. Така например през декември 2017 г. гръцките миграционни власти констатират, че „германското правителство не е изпълнило ангажиментите си към Гърция във връзка с релокацията на бежанци. До средата на декември Германия е приела 5 332 бежанци от Гърция, докато според решението на Европейския съвет от 2015 г., тя е поела ангажимент за приемането на 17 209 души“ (Фокус, 2017). Официалната германска позиция за тази разлика е, че голяма част от търсещите закрила не са имали реални основания за получаването на бежански или хуманитарен статут. Съгласно европейската програма от 2015 г. за релокация, подлежат на презаселване само онези кандидати, чиито шансове за убежище превишават 75% (Die Welt, 2018). Подобен подход означава, че дори и програмата за релокация да се е реализирала в пълния си обем, голяма част от тежестта остава върху държавите входни врати, тъй като те предварително не могат да знаят кои кандидати за убежище имат 75% шанс да получат такова. Това е още един факт, разкриващ несъвършенствата в системата за презаселване в този ѝ вид. В

началото на декември 2017 г. в Германия – страната, отстоявала последователно тази система, е направен извода, че „приетата от ЕС преди две години система за квотно разпределение се провали“ (Дойче Веле, 2017). Тази констатация е направена независимо от факта, че в европейската система за релокация, ръководейки се от принципа за солидарност, впоследствие се включват и държави, които не са членове на ЕС или пък държави негови членки, които не са били включени в същата система.

Транзитният характер на упражняваният върху България миграционен натиск личи и от данните на намиращия се в САЩ изследователски център Пю. Според него през 2015 г. в България са пребивавали по-малко от 1 000 души от Афганистан, по-малко от 1 000 души от Ирак, по-малко от 1 000 души от Пакистан и по-малко от 10 хил. души от Сирия (Pew Research Center, 2017). Много по-точни за същата година са данните на Международната организация по миграция. Според нея в страната пребивават 322 лица от Афганистан, 1 365 от Сирия, 86 от Пакистан и 868 от Ирак или общо 2 641 души от четирите основни страни на произход, от които се оказва миграционен натиск върху България (IOM, 2017). Това е броят на лицата, намиращи се през споменатия период в центровете за настаняване на бежанци. Прави впечатление, че в справките и на двете организации не са посочени като пребиваващи бройките на лицата, които в предишни периоди получават закрила в България. За съжаление след предоставянето на бежански или хуманитарен статут, у нас няма система, която да проследява каква е по-нататъшната съдба на тези лица, но очевидно повечето от тях напускат страната.

Към средата на месец април 2017 г. у нас продължава да се наблюдава спад на броя на настанените в бежанските центрове на Държавна агенция за бежанците, като заетостта им е 46%. В същото време заетостта на центровете от „затворен тип“ е 61% и в тях се намират 569 лица, а 440 чужди граждани със статут се намират на външни адреси. Това означава, че през април 2017 г. в България има под 4 хил. мигранти. Спадът се дължи основно на възможността, която незаконно влезлите използват да преминат нелегално в страни от Западна Европа. Съгласно данни на МВР, към началото на м. септември 2017 г. на тери-

торията на България е имало около 2 200 лица с бежански или хуманитарен статут (Фокус, 2017). На проведената на 24 октомври 2017 г. в София конференция с международно участие „Бежанската криза и развитието на миграционните процеси“, от страна на Държавната агенция за бежанците е отчетено, че „в момента у нас има 1 000 бежанци“. По данни на МВР, през периода януари – октомври 2017 г. самоволно напусналите центровете на ДАБ към Министерски съвет са 4 343 души. В същото време съгласно административната справка на Държавната агенция за бежанците, до 30 септември 2017 г. 1 495 лица у нас получават закрила. Това означава, че през октомври около 500 лица от получилите закрила през изтеклия период на същата година вече са били в неизвестност като най-вероятно са напуснали страната.

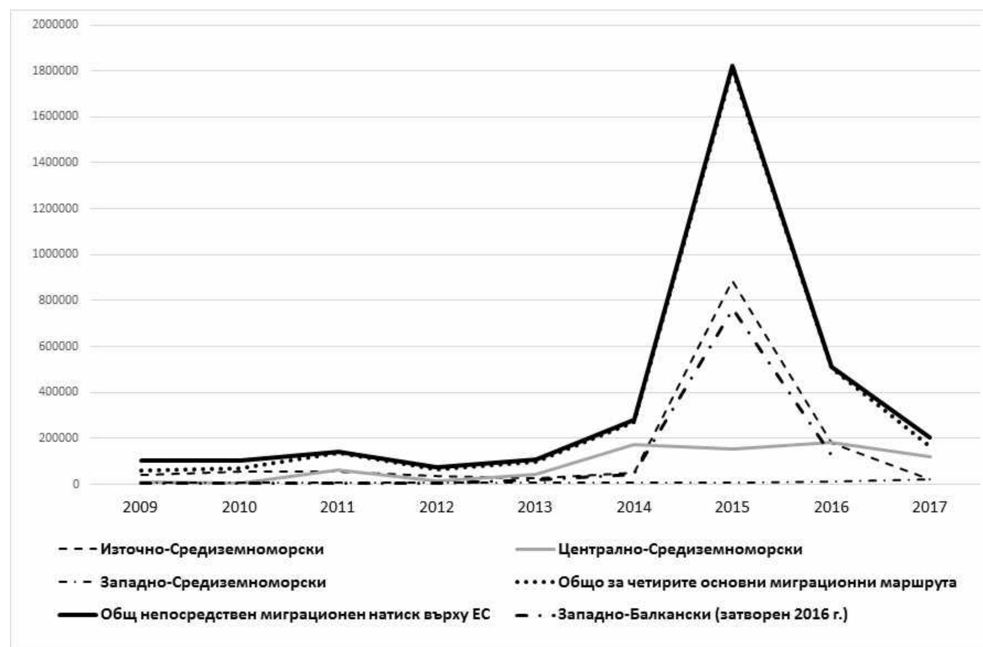
2.2. Демографски процеси и прогнози за населението в страните на произход

Всички изследователи на миграционния натиск смятат, че демографските фактори са сред основните причини, които могат да доведат до възникването му. Особено голямо внимание на тази зависимост се отделя в икономическите миграционни теории, според които миграционният натиск е функция на потребността от създаването на допълнителни работни места и реалните възможности на икономиката да предложи такива през същия период. Сравняването на демографските данни на страните на произход и най-вече на средногодишните стойности на техния миграционен потенциал и упражненият непосредствен миграционен натиск върху ЕС или България за един и същи времеви период, може да покаже до каква степен разработеният от Бруни и Вентурини и Бюнинг, Шефер и Щраубар модел достоверно разкрива неговата същност.

През 2010 г., в началото на Арабската пролет, асоциацията за обществени и политически изследвания Галъп прави анкетно проучване на миграционните нагласи на населението в Близкия Изток и Северна Африка. Установява се, че 21% са заявили готовност да напуснат своите страни. Като желани дестинации от ЕС са посочени Франция (15%), Германия (7%) и Италия (7%) (Esipova, Srinivasan, 2011). Това

означава, че около 30% от потенциалните мигранти или 6.3% от населението в тези два основни региона на произход са оказвали потенциален миграционен натиск върху ЕС.

На фиг. 2.6 е представен общият непосредствен миграционен натиск върху ЕС, а също така и по трите основни маршрута от Северна Африка и Близкия Изток за периода 2009-2017 г. Значението на тези два региона е важно и поради факта, че именно те са обект на емпиричните изследвания на Бруни, Вентурини и Щраубар на миграционния натиск върху Европа.

Фигура 2.6

Общ непосредствен миграционен натиск върху ЕС и непосредствен миграционен натиск от двата основни региона на произход (Близък Изток и Северна Африка) по основни входящи маршрути през периода 2009-2017 г.

Източник: **Фронтекс (2018). Изчисления на автора.**

Данните по категоричен начин сочат наличието на идентичност между общия непосредствен миграционен натиск върху ЕС и оказвания миграционен натиск през четирите основни входящи миграционни

маршрута. През разглеждания период от Близкия Изток и Северна Африка тръгват 95.72% от мигрантите, упражнили въздействие върху външните граници на ЕС. Периодът 2009-2017 г. съвпада с навечерието на Арабската пролет, последвалите я дълбоки политически промени в двата региона и възникналата след това политическа и военна криза (напр. настъплението на ИДИЛ, сирийският конфликт и др.). Това са социо-политически детерминанти, които в крайна сметка допълнително повлияват негативно върху икономиките на държавите в региона и комбинирано с демографските фактори оказват влияние при формирането на миграционните потоци.

Ако за същия период се разгледат стойностите на миграционния потенциал в двата региона, ще се установи, че те са устойчиви и се изменят бавно като варират от 6.32 до 6.63 млн. души средногодишно, което потвърждава правилността на извода на Бруни и Вентурини, че именно заместващото търсене е стабилният компонент при предлагането на работна ръка.

В същото време миграционният натиск не се развива в подобна зависимост. При него колебанията са от 474 хил. до 2.66 млн. регистрирани случая годишно. Тези данни и големите им вариации не потвърждават направения от Бруни, Вентурини и Щраубар извод, че само демографските и икономическите детерминанти в крайна сметка определят силата на миграционния натиск. Очевидно е, че колебанията в непосредствения миграционен натиск са последица от действията на останалите важни детерминанти и най-вече на политическите и военните конфликти, които играят ролята на изтласкващи (push) фактори.

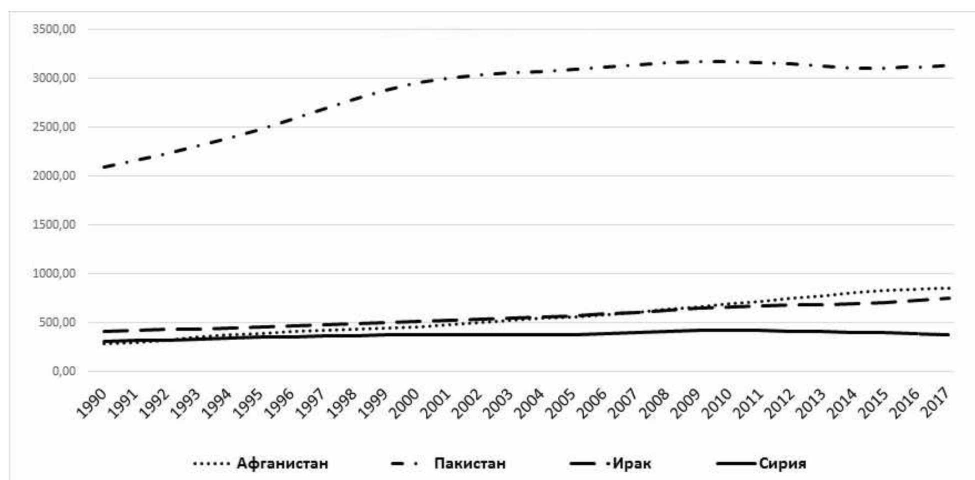
Специално внимание трябва да се отдели на специфични процеси в приемащите държави, които изиграват ролята на привличащ (pull) фактор. Такова е например решението на германското правителство през 2015 г. да не връща сирийски бежанци, които не са пристигнали директно в страната и публичната декларация от 31 август 2015 г. на германския канцлер А. Меркел „Заповядайте! Добре дошли! Ние имаме ресурс. Германия ще се справи" (Цанков, 2016). Тези действия означават временен отказ от прилагането на споразумението от Дъблин, от което следваше, че бежанците няма да бъдат връщани в първата страна от подписалите го, в която са стъпили.

Всъщност и през предходния период Германия със своята миграционна политика се явява притегателна цел за миграционните потоци. Още през 2000-та г. президентът на германската федерална статистика Й. Хален обявява, че за да задоволи нуждите си от работна сила, Германия ще трябва да приема по 310 хил. имигранти годишно, за да може да поддържа броя на нейното население към тогавашните 82.2 млн. Бе прието, че ако цялата имиграция е 100 хил. души годишно, германското население ще намалее до 65 млн. през 2050 г., а ако се приемат по 200 хил. годишно, населението през 2050 г. ще бъде 70 млн. (Migration News, 2000). Подобен подход е споделен и от индустриалния сектор в страната. През 2001 г. Федералната асоциация на германската индустрия преценява, че за да се запази системата за социална сигурност на тогавашното равнище, годишно трябва да се приемат от 350 хил. до 450 хил. имигранти (Meyers, 2004). Това декларирано желание за прием на имигранти е детерминантата, която Щраубар разглежда като migration demand (MD). Тя представлява реалното търсене на имигранти и е от решаващо значение, тъй като именно търсенето и имиграционното законодателство в приемащите държави определят дали и каква част от миграционния потенциал на страните на произход би се реализирал като ефективен. Тази официална германска политика в известна степен е коригирана през 2016 г. след частичното овладяване на европейската мигрантска криза.

От фиг. 2.6 е видно, че през 2015 г. най-силен е непосредственият миграционен натиск върху Европа. Анализът на неговите стойности показва, че независимо от колебанията му през периода 2009-2017 г., той се развива в рамките на миграционния потенциал, т.е. и най-високите му стойности не надхвърлят миграционния потенциал на страните на произход.

За да се изясни ролята на демографския фактор при упражняването на миграционния натиск върху България, трябва да се направи демографски и икономически анализ на четирите основни държави на произход: Афганистан, Сирия, Ирак и Пакистан. Поради голямото разнообразие по отношение на държави на раждане сред лицата без гражданство, тази група няма как да бъде обхваната от анализа, а и нейният дял е относително малък сред общия брой мигранти, оказали миграци-

онен натиск (напр. сред подалите молба за закрила, лицата, декларирали, че са без гражданство, са 2.6%).

Фигура 2.7

Миграционен потенциал на Афганистан, Пакистан, Ирак и Сирия през периода 1990-2017 г.

Източник: **Отдел за населението при Департамента за икономически и социални въпроси на Секретариата на ООН (2018). Изчисления на автора.**

Съгласно данните на Отдела за населението при департамента за икономически и социални въпроси на Секретариата на ООН, през периода 1980-2010 г. населението на четирите основни държави на произход се удвоява. Само през периода 2000-2010 г. населението във възрастовата група 15-64 години в Пакистан се увеличава с 25.38 млн. души, в Афганистан с 5.5 млн. души, в Ирак с 4.9 млн. и Сирия с 4.6 млн. души. Това оказва огромен натиск върху пазара на труда и тъй като икономиката на тези държави не е успяла да създаде необходимите работни места, възниква наблюдаваният днес миграционен натиск.

На фиг. 2.7 е показано развитието на миграционния потенциал през периода 1990-2017 г. на основните четири държави на произход, от където тръгват миграционните потоци, оказващи миграционен натиск върху България през същия период.

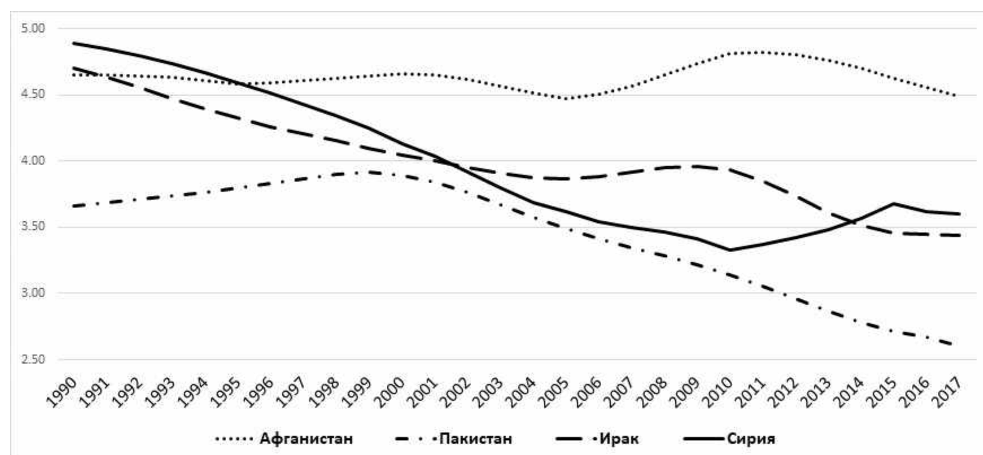
В началото на разглеждания период (1990 г.), годишният миграционен потенциал на Пакистан, Ирак, Сирия и Афганистан е съответно 2.09 млн., 413.41 хил., 303.64 хил. и 283.22 хил. души. В края на периода (2017 г.) неговите стойности са съответно 3.15 млн., 723.29 хил., 389.62 хил. и 846.93 хил. души. Най-ясно изразен е ръстът в Пакистан и Афганистан. Прави впечатление непрекъснатото намаляване на миграционния потенциал на Сирия след началото на гражданската война в страната през 2011 г.

Би било погрешно да се смята, че всички лица, формиращи миграционния потенциал, се включват в пазара на труда. Структурата на икономиката на Сирия, Афганистан, Пакистан и Ирак е такава, че около 20% от жените са пряко трудово заети. В същото време обаче те участват в традиционните за региона стопански форми, най-вече в областта на селското стопанство. Поради тази причина те попадат в категорията на лицата, за които трябва да се създаде поминък. Освен това семейните жени мигрират заедно със съпрузите си или впоследствие се възползват от правото на събиране на разделени семейства.

Абсолютните стойности на годишния миграционен потенциал са важен показател, с който може да се определя практически горната хипотетична граница на потенциалния миграционен натиск. Тези стойности не трябва да се абсолютизират, ако не са отнесени към общия брой на населението в трудоспособна възраст в страните на произход. За тази цел се използва специфичният коефициент на миграционния потенциал (SCMP), който показва какво е годишното отношение в проценти на миграционния потенциал към общия брой на населението в трудоспособна възраст. Практически той показва какъв трябва да бъде ръста на наличните работни места, за да е налице нулев миграционен натиск. Стойностите на SCMP за Афганистан, Сирия, Ирак и Пакистан за периода 1990-2016 г. са посочени на фиг. 2.8.

Стойностите на SCMP за отделните държави, от които тръгват основните миграционни потоци, оказали миграционен натиск върху България, разкриват важни закономерности. Така например специфичният коефициент на миграционния потенциал на Афганистан през целия период 1990-2017 г. е с най-високи стойности и относително постоянен. Това е една от причините лицата от Афганистан да са на първо

място сред общия брой на оказалите миграционен натиск върху България.

Фигура 2.8

Специфичен коефициент на миграционния потенциал (SCMP) за Афганистан, Сирия, Ирак и Пакистан за периода 1990-2017 г.

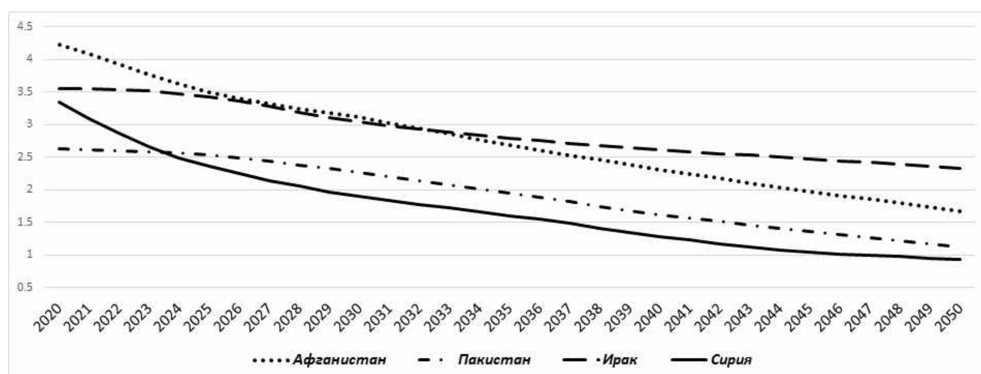
Източник: **Отдел за населението при Департамента за икономически и социални въпроси на Секретариата на ООН (2018). Изчисления на автора.**

Данните за Сирия показват три ясно разграничими разнопосочни периода. От 1990 до 2010 г. SCMP непрекъснато намалява. От 2010 до 2015 г. се наблюдава тенденция към нарастване на неговите стойности, което е обективна предпоставка за увеличаване на миграционните потоци от Сирия. Този период съвпада с увеличаването на броя на гражданите на Сирия, които са оказвали миграционен натиск върху България. През периода 2015-2017 г. стойностите на SCMP започват отново да намаляват, което показва, че миграционният потенциал на страната започва да се изчерпва.

Стойностите на SCMP за Ирак също позволяват да се разграничат три периода. От 1990 до 2001 г. SCMP непрекъснато намалява от 4.7 до 4.0. След това до 2010 г. се наблюдава постоянство в неговите стойности, движещи се между 3.95 и 3.86, а от 2010 до 2017 г. отново се наблюдава намаляване на стойностите, достигащи до 3.44. Наблю-

даваните изменения в стойностите на специфичния коефициент на миграционния потенциал на Ирак дават обяснение защо иракските граждани са оказвали по-силен миграционен натиск върху България през периода до 2010 г., а в последвалия период се наблюдава намаление на техния относителен дял.

В Пакистан могат да се разграничат два периода на изменение на стойностите на специфичния коефициент на миграционния потенциал: на нарастване през периода 1990-2000 г. и на намаляване през последвалия период до 2017 г. Относителният дял на лицата от Пакистан при формирането на миграционния натиск върху България е по-голям именно през първия период.

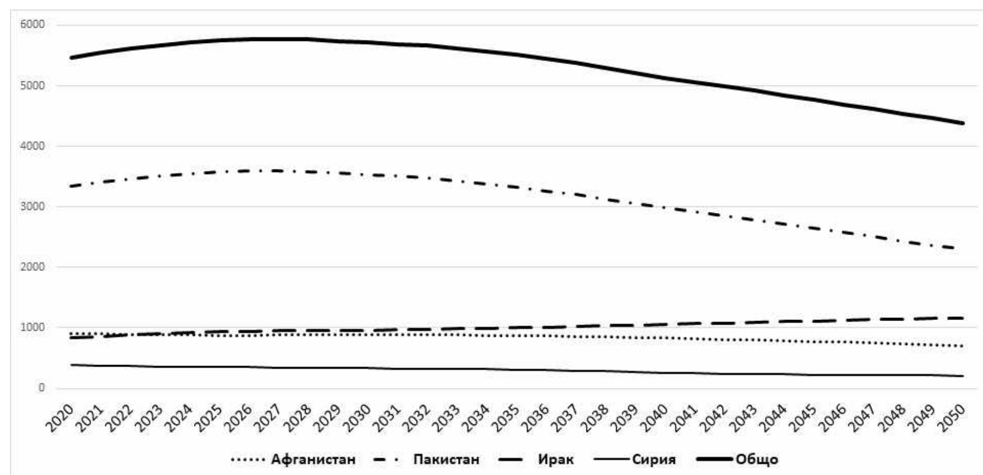
Фигура 2.9

Прогнозни стойности на SCMP за периода 2020-2050 г. на четирите основни страни на произход на лицата, упражнили миграционен натиск върху България по средния вариант на прогнозите за населението на ООН.

Източник: **Отдел за населението при Департамента за икономически и социални въпроси на Секретариата на ООН (2018). Изчисления на автора.**

Данните от анализа на специфичния коефициент на миграционния потенциал показват, че той може да бъде ценен инструмент и трябва да бъде неразделна част при комплексното изследване на миграционния натиск, в т.ч. и при неговото прогнозиране. На фиг. 2.9 са представени прогнозните стойности на SCMP за периода 2020-2050 г.

на четирите основни страни на произход на лицата, упражнили миграционен натиск върху България, изчислен на базата на средния вариант на прогнозите за населението на ООН и като се изхожда от хипотезата, че в икономиките на тези държави няма да настъпят съществени промени.

Фигура 2.10

Очакван годишен миграционен потенциал (в хил.) през периода 2020-2050 г. на четирите основни държави на произход на миграционния натиск върху България, по средния вариант на прогнозите за населението на ООН и запазване на сегашното състояние на икономиките им.

Източник: **Отдел за населението при Департамента за икономически и социални въпроси на Секретариата на ООН (2018). Изчисления на автора.**

Прави впечатление, че през предстоящия 30-годишен период, стойностите на специфичния коефициент на миграционния потенциал за разглежданите четири държави намаляват. Този процес може да се ускори както чрез подобряване на условията за традиционен поминък, така и чрез подобряване на икономиките и разкриването на нови работни места.

На базата на средния вариант на прогнозите за населението на ООН и при условие, че не настъпи подобрение в икономическото по-

ложение на тези страни, е изчислен очаквания годишен миграционен потенциал през периода 2020-2050 г. на населението на четирите основни държави на произход на миграционния натиск върху България (фиг. 2.10).

През периода 2020-2050 г. населението на четирите основни страни, от които тръгват миграционни потоци, оказващи миграционен натиск върху България, ще нараства от 306.84 млн. души на 484.38 млн. Поради спецификата на възрастовата структура на населението им, техният миграционен потенциал ще нараства до 5.77 млн. през 2027 г., след което плавно ще започне да намалява, за да достигне 4.39 млн. през 2050 г. Независимо от това намаляване, той ще остане висок, а проявлението му ще зависи главно от икономическите, политическите и екологичните процеси в страните на произход.

2.3. Икономически процеси и прогнози за страните на произход и миграционния натиск

За да се изясни връзката между икономическите и демографските процеси и да се направят изводи как те са повлияли на съществуващия миграционен натиск, трябва да се разгледат данните за годишния ръст на брутния вътрешен продукт, годишния ръст на населението и брутния вътрешен продукт на глава от населението, изчислен по паритета на покупателната способност в международни долари, за четирите основни страни на произход, от където е упражнен миграционен натиск върху България, за периода 1990-2016 г. (Приложения, табл. 8).

Независимо от факта, че през разглеждания период за Афганистан липсват пълни данни, прави впечатление сравнително високият ръст на населението през периода до 2004 г., като средните темпове на този показател са 4.78. В последвалия период стойностите му падат, като средните са 3.02. През същия период след 2004 г. икономиката на Афганистан се развива неравномерно. Тя има предимно аграрен характер и е силно повлияна от размера на чуждестранните помощи и найвече от външното финансиране на инфраструктурни проекти. Наблюдават се години, при които ръстът на брутния вътрешен продукт изпреварва ръста на населението. В същото време, въпреки наблюдаваната

тенденция към постоянното забавяне на последния, от 2013 г. насам ръстът на населението изпреварва ръста на брутния вътрешен продукт. Тези процеси протичат на фона на оставащият изключително нисък размер на брутния вътрешен продукт на човек от населението, изчислен по паритета на покупателната способност в международни долари, като за 2016 г. неговият размер е 1 876.54 щатски долара. За сравнение за същата година стойността на този показател за България е 19 199.07 щатски долара. Разгледаните тенденции са предпоставка за постоянното формиране на миграционни потоци и това е една от причините мигрантите от Афганистан да се нареждат на първо място сред упражняващите миграционен натиск върху България.

Афганистан разполага със значителен икономически потенциал, изразяващ се в залежи на полезни изкопаеми, разположени главно в южната и източната част на страната: желязо, мед, кобалт, злато, литий и други метали, които са от основно значение за индустрията. Тяхната стойност се оценява на около един трилион долара. С подобни ресурси Афганистан би могъл да се превърне в един от главните минни центрове в света. Афганистанското правителство иска да разработи тези природни ресурси и по този начин страната може да стане напълно независима от чужди помощи. Според разработените плановете, към 2035 г. експлоатацията на залежите трябва да съставя една втора от афганистанската икономика. Осъществяването на тези планове ще допринесе за намаляването на миграционния натиск, произхождащ от Афганистан.

Що се отнася до Сирия, която е втората по значимост страна на произход по отношение на миграционния натиск върху България, при нея годишният ръст на брутния вътрешен продукт трайно изпреварва до 2007 г. ръста на населението. В същото време сирийската икономика се характеризира със силна намеса на държавата в стопанския живот. Основните сирийски селскостопански продукти са: зърно (пшеница, ечемик), памук, зърнено-бобови култури, маслини, захарна тръстика. Основните промишлени стоки са: нефт, текстил, хранителни продукти, фосфатна суровина и др. Запасите на суров нефт възлизат на 2.5 милиарда барела, газовите резерви са около 270.7 млрд. куб. м., но си-

рийската икономика е силно зависима от износа на нефт и нефтопродукти.

С избухването и задълбочаването на сирийския конфликт, кризата на икономиката в страната се задълбочава, като за последвалия период липсват надеждни данни за обективна оценка на нейното състояние. След въвеждането на международни санкции, наложени заради репресиите и нарушаването на човешките права от страна на сирийското правителство, нараства делът на аграрния сектор. Брутният вътрешен продукт в Сирия през 2015 г., след четири години въоръжен конфликт, достигна размер по-малък от половината от нивото му през 2010 г. Потребителските цени са нараснали с повече от 300% в периода от март 2011 до май 2015 г. Тази динамика на инфлацията води до силно поевтиняване и голям натиск върху местната валута. Сирийската лира, чийто курс е плаващ, през 2013 г. официално се търгува на една десета от своята предвоенна стойност спрямо щатския долар.

На този фон от 2011 г. насам се забелязва тенденцията за отрицателен ръст на сирийското население. Подобно явление не е характерно за останалите държави в региона, което означава, че основната причина за напускането на Сирия от нейните граждани е продължаващият политически и военен конфликт.

В Ирак годишният ръст на брутния вътрешен продукт показва силни колебания, които са израз на зависимостта на икономиката от политическата стабилност. В страната се наблюдава и силно изразен регионален дисбаланс. Разположеният в северната част на страната федерален регион Иракски Кюрдистан, благодарение на постигнатата политическа стабилност, развива своя икономически потенциал, разработва богатите залежи на петрол и привлича чуждестранни инвеститори.

Въпреки тези регионални различия, от 2005 г. насам се наблюдава стабилизиране на ръста на брутния вътрешен продукт като цяло, което е съчетано с относително малък и стабилен годишен ръст на населението, който средно за периода 1990-2016 г. е 2.89. В същото време се наблюдава постоянен ръст на брутния вътрешен продукт на глава от населението, изчислен по паритета на покупателната способност в международни долари, като за 2016 г. неговият размер е 17 353.48

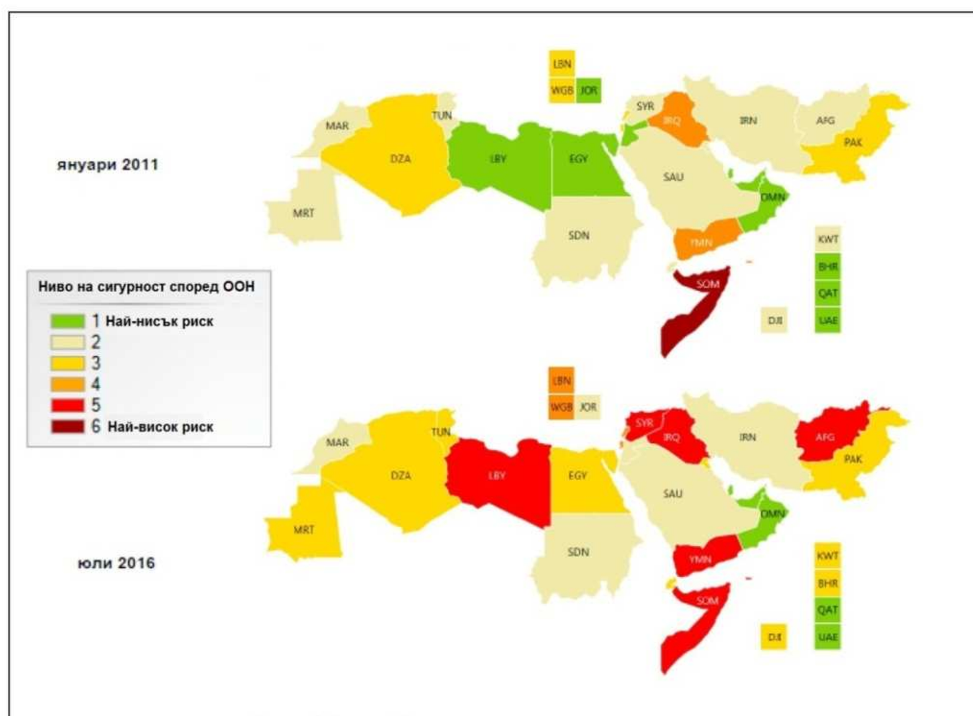
щатски долара. Това е предпоставка за постепенното намаляване на миграционния натиск, произтичащ от Ирак през разглеждания период, което се потвърждава както от данните за непосредствения миграционен натиск върху България, така и от изменението на стойностите на специфичния коефициент на миграционния потенциал на Ирак.

В Пакистан около 44% от заетите са в селското стопанство и около 60% от населението живее в селските райони. Страната осигурява за населението необходимите зърнени храни и е сред водещите производители на памук в света, суровина за местната добре развита текстилна индустрия. В същото време структурата на икономиката през последните години се променя като от основно базирана на селското стопанство се ориентира към обслужващия сектор и промишлеността. Земеделската продукция сега съставлява около 20% от брутния вътрешен продукт, докато обслужващият сектор оформя около 53% от него. Независимо от тези промени, годишният ръст на брутния вътрешен продукт в Пакистан все още показва известни колебания. През някои години дори се наблюдава неговото изоставане спрямо годишния ръст на общия брой население, но от 2010 г. не е налице подобно явление. В същото време се забелязва постоянна тенденция към увеличаване на брутния вътрешен продукт на глава от населението, изчислен по паритета на покупателната способност в международни долари, като за 2016 г. неговият размер е 5 249.29 щатски долара. При бъдещо успешно развитие на икономиката на страната, миграционният натиск, произлизащ от нея, може още да намалява.

За разглежданите четири основни държави на произход е валиден изводът, че при бъдещо подобряване на икономиките и разкриването на нови работни места или подобряване на условията за поминък чрез модернизация на селското стопанство, може допълнително да се ускори намаляването на стойностите на специфичния коефициент на миграционния потенциал. Този извод може да залегне в основата на една проактивна национална и европейска политика за трайно разрешаване на проблемите, свързани с миграционния натиск.

2.4. Влияние на политическите кризи и военни конфликти в страните на произход върху миграционния натиск

През последните години са наблюдава задълбочаване на политическите противоречия, които обхващат все повече страни в Близкия Изток и Северна Африка и те прерастват във военни конфликти. Интензивно насилие и мащабни човешки страдания и разрушения периодично или постоянно се наблюдават в Афганистан, Ирак, Либия, Сомалия, Сирия и Йемен. Тези конфликти са довели до промяна на основните физически, икономически и социални характеристики на региона, който преди началото на Арабската пролет през 2010 г. изглежда много по-стабилен.

Фигура 2.11

Промени в нивото на сигурност според ООН за държавите в Северна Африка и широкия Близък Изток през периода 2011-2016 г.
***Източник:* Rother, B. и колектив (2016).**

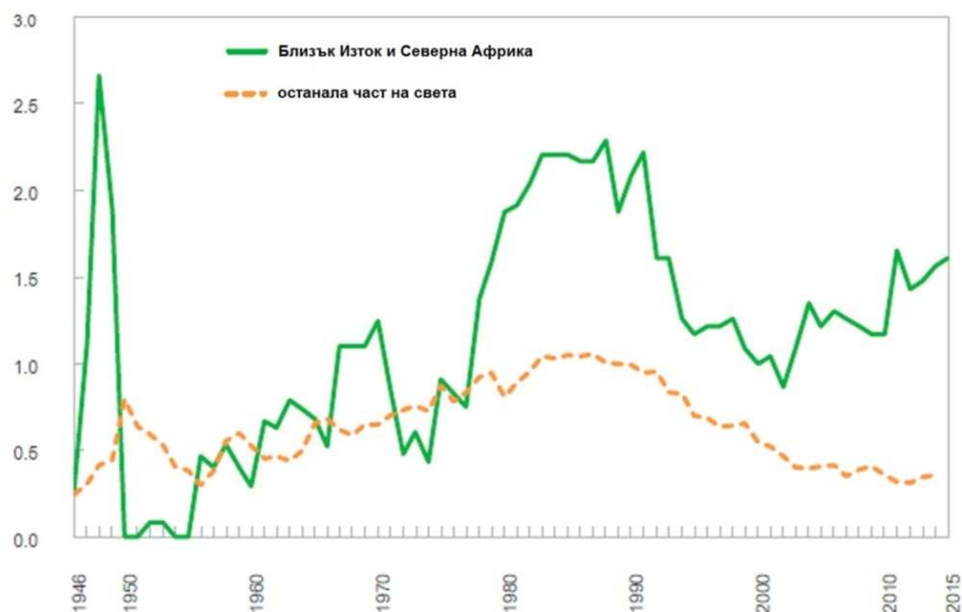
На фиг. 2.11 са посочени изследваните от Б. Родър и колектив (2016) промени в нивото на сигурност по класификацията на ООН за държавите в Северна Африка и Близкия Изток през периода 2011-2016 г. Към този район авторите причисляват и Афганистан и Пакистан поради сходството на протичащите политически процеси. Независимо, че географски принадлежат към Южна Азия, редица автори разглеждат двете държави като част от т.н. Широк Близък изток.

От данните е видно, че в средата на 2016 г. само Оман, Катар и Обединените арабски емирства са останали с най-ниската степен на риск. Мароко, Йордания, Саудитска Арабия и Иран са запазили втората нискорискова степен, но при останалите държави степента на риск е повишена. Най-драстични са промените в Либия (от 1-ва на 5-та степен), Сирия и Афганистан (от 2-ра на 5-та), Ирак (от 4-та на 5-та). През целия период Пакистан продължава да бъде в 3-та степен на риск. В категорията със средна и висока степен на риск са и четирите основни държави на произход, от които произхожда миграционния натиск върху България.

Тази вълна от конфликти след 2010 г. е предхождана от продължителен период на непрекъснато нарастващо насилие. На фиг. 2.12 е отразена интензивността на конфликтите в района на Близкия Изток и Северна Африка. От общо 59 конфликта в този регион през периода 1946-2015 г., 12 са продължили повече от осем години, а при половината от тях последвалият мир е продължил по-малко от 10 години. В резултат на това в Близкия Изток и Северна Африка са регистрирани 40% от общия брой на смъртните случаи по света, настъпили в резултат на военни конфликти след 1946 г. и около 60% от всички жертви на конфликти от началото на новото хилядолетие. Тези данни показват, че зад паравана на „стабилността“ на държавите в Близкия Изток и Северна Африка преди арабската пролет са протичали трудно потискани обществени противоречия и конфликти.

Конфликтът във водещата по отношение на миграционния натиск върху България държава – Афганистан, започва още през 1979 г., като по своя характер това е гражданска война, водеща се между въоръжените сили на афганистанското правителство, подкрепяно от присъствието на място на съветски военен контингент и въоръжената опо-

зиция (муджахидини). Първият етап на конфликта приключва през 1989 г. с победа на опозицията.

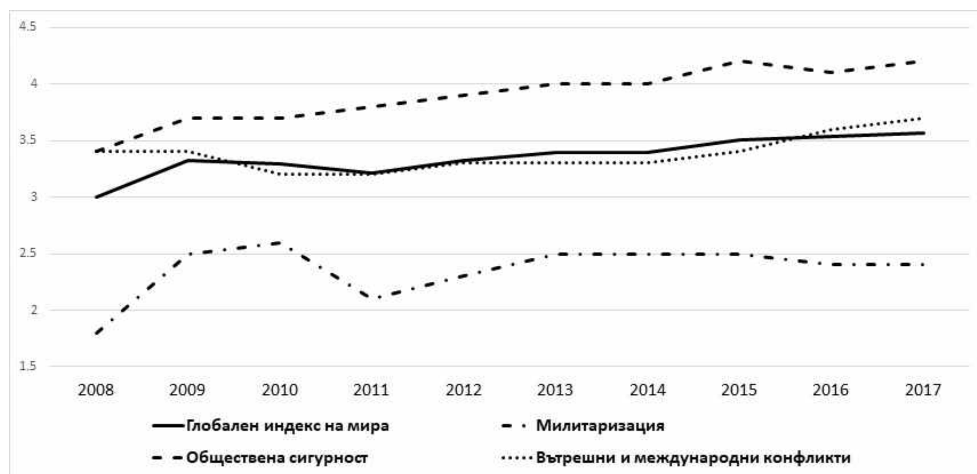

Фигура 2.12

Средна интензивност на конфликтите в Близък Изток и Северна Африка и в останалата част на света през периода 1946-2015 г.
Източник: **Rother, B. и колектив (2016).**

През октомври 2001 г., в отговор на атентатите от 11 септември в САЩ, международна коалиция предприма военно-въздушна операция срещу режима на талибаните в Афганистан. В началото на 2002 г. е даден старт и на сухопътната фаза. Талибаните са свалени от власт, но от 2006 г. нататък те подобряват позициите си и контролират големи райони от Афганистан. През 2008 и 2009 г. муджахидините поемат контрола на големи части от провинцията и централното правителство на практика загубва властта извън столицата Кабул и близките до нея департаменти. През 2011 г. водачът на муджахидините Осама бин Ладен е ликвидиран, с което ситуацията в страната започва бавно да се подобрява.

На фиг. 2.13 са представени стойностите на глобалния индекс на мира и отделните негови компоненти за Афганистан през периода 2008-2017 г.

Фигура 2.13

Глобален индекс на мира и отделни негови компоненти в Афганистан през периода 2008-2017 г.

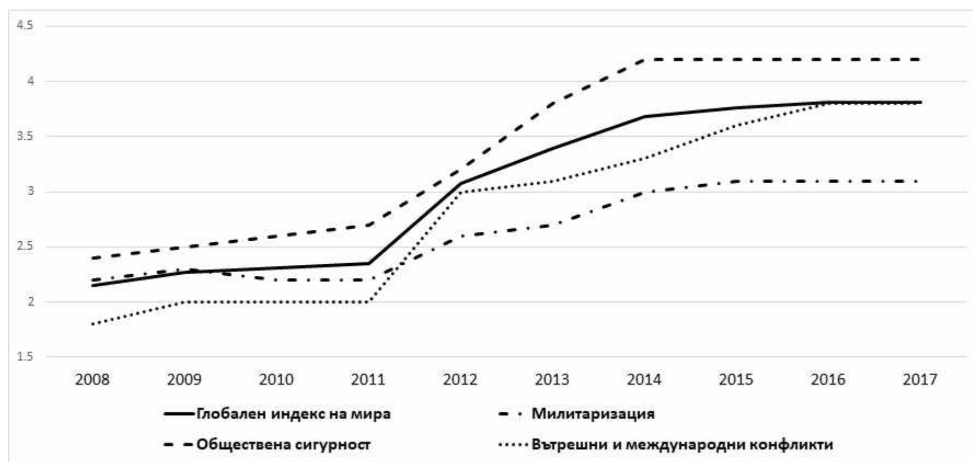
***Източник:* Institute for Economics and Peace (2017).**

Изменението на стойностите на глобалния индекс на мира показва, че още в началото на разглеждания период (2008 г.) той е на критичната средна граница, като през целия период до 2017 г. непрекъснато се покачва до 3.57. Изключително високи са стойностите на индекса за обществена сигурност. Той нараства от 3.4 през 2008 г. до 4.2 през 2017 г. при възможно най-висока стойност 5. Именно продължителната обществена нестабилност в Афганистан се явява като изтласкващ фактор за миграционните потоци, оказващи миграционен натиск върху България.

Сирия в средата на 60-те години на XX в. и между 1976 и 1982 г. също се сблъсква със сериозни политически сътресения. От 1976 г. насам вътрешните конфликти ескалират в бунт, който е смазан. През февруари 1982 г. около 30 хил. души са избити в град Хама от правителствените сили. Сирия се намесва и в съседен Ливан, допринасяйки за ескалацията на ливанската гражданска война между 1975 и 1990 г. с

цел постигане на сирийска хегемония в Ливан. Страната също така спонсорира редица бунтовнически групи, действащи срещу други държави, като Кюрдската работническа партия (ПКК), палестинската Хамас и редица други палестински организации, противопоставящи се на ООП. В средата и края на първото десетилетие на XXI в., в Сирия има редица терористични нападения във вътрешността на страната. Под влияние на Арабската пролет, в Сирия започват протести, които в началото на 2011 г. ескалират до въоръжени сблъсъци между протестиращи и силите за сигурност. В протестите се включват все повече хора, което довежда до по-големи инциденти и протестите ескалират в гражданска война. Все повече цивилни биват арестувани и убити.

На фиг. 2.14 са представени стойностите на глобалния индекс на мира и отделните негови компоненти в Сирия през периода 2008-2017 г.

Фигура 2.14

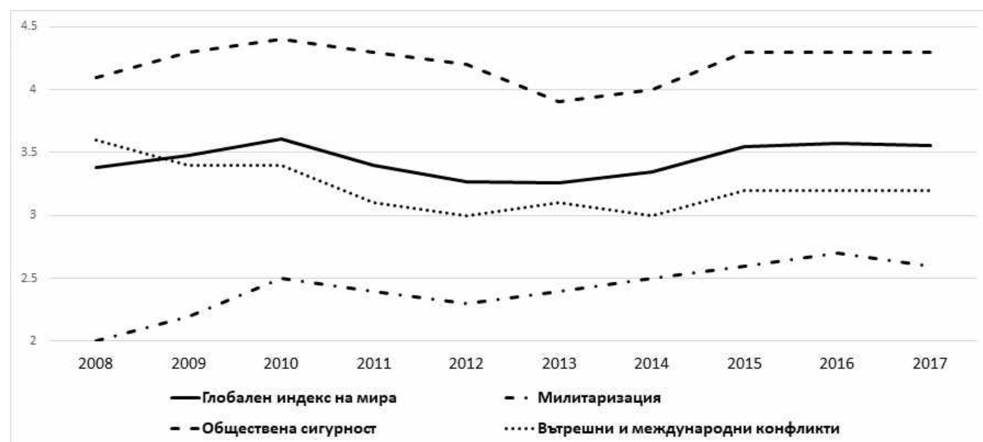
Глобален индекс на мира и отделни негови компоненти в Сирия през периода 2008-2017 г.

Източник: **Institute for Economics and Peace (2017).**

Данните показват, че до 2012 г. глобалният индекс за мир в Сирия е под критичната граница от 3. След това обаче неговите стойности започват да се покачват, за да достигне 3.81 през 2017 г. Индексът на обществена сигурност от 2014 г. е с постоянно високи стойности от 4.2

и е идентичен с Афганистан. Ясно се забелязва и повишаването на стойностите на индекса за вътрешни и международни конфликти, достигнал до 3.8 през 2017 г. Липсата на сигурност пряко повлиява силата на миграционния натиск, произхождащ от Сирия, в посока на неговото увеличаване.

В третата по значимост за миграционния натиск върху България държава – Ирак, също се наблюдава криза на сигурността. Малко след като поема управлението през 1980 г., Саддам Хюсеин започва 8-годишна война с Иран, в която се употребяват постоянно и химически оръжия и над 700 хил. души намират смъртта си. Успоредно с нея, в края на 80-те години на XX в. започва кампанията против кюрдските бунтовници и цивилни (кампанията Анфал), при която загиват над 180 хил. души. През август 1990 г. Ирак напада и окупира Кувейт. През същия период е смазано шиитското въстание в южните райони на Ирак и кюрдският бунт в северната част.

Фигура 2.15

Глобален индекс на мира и отделни негови компоненти в Ирак през периода 2008-2017 г.

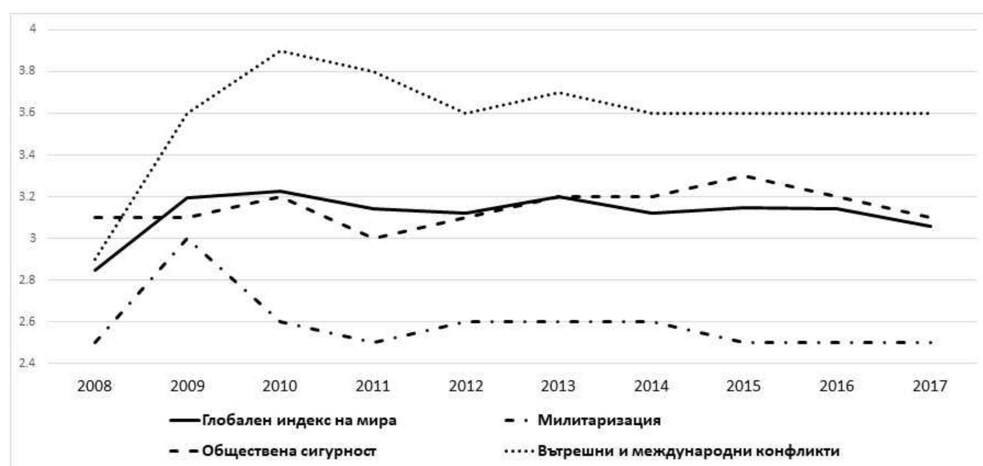
Източник: **Institute for Economics and Peace (2017).**

През 2003 г. международна коалиция атакува Ирак по въздух, суша и море. Самата война продължава почти месец и успява да постигне свалянето на режима на Саддам Хюсеин. Независимо, че послед-

валият период се характеризира с процес на омиротворяване, периодично се провеждат атаки срещу коалиционните сили на цялата територия на Ирак.

На фиг. 2.15 са представени стойностите на глобалния индекс на мира и отделните негови компоненти в Ирак през периода 2008-2017 г. Глобалният индекс на мира за Ирак през целия период от 2008 до 2017 г. е с постоянно високи стойности от около 3.5. Индексът за обществена сигурност също постоянно е висок, стойностите му са дори по-големи от тези на Сирия. Ситуацията със сигурността в Ирак също е фактор, който влияе за наличието на постоянно висок миграционен натиск.

В Пакистан тероризмът, заедно с неграмотността и ширещата се бедност, също провокира обществена нестабилност. През 1970-1971 г. в страната се води гражданска война. През 1977 г. е извършен военен преврат, а военното положение продължава до 1985 г. През 1999 г. е извършен нов военен преврат, като едва през 2008 г. политическата криза е преодоляна и се провеждат демократични избори.

Фигура 2.16

Глобален индекс на мира и отделни негови компоненти в Пакистан през периода 2008-2017 г.

***Източник:* Institute for Economics and Peace (2017).**

На фиг. 2.16 са представени стойностите на глобалния индекс на мира и отделните негови компоненти в Пакистан през периода 2008-2017 г. Изменението на глобалния индекс на мира показва, че след преодоляването на политическата криза през 2009-2010 г., е налице бавно намаляване на неговите стойности и в момента те са близки до критичната граница от 3 пункта. Близки са и стойностите на индекса за обществена сигурност. Ако се запази тенденцията за подобряване на тези показатели, ще има предпоставки за намаляване на миграционния натиск, произхождащ от Пакистан.

Общо за района на Северна Африка и Широкия Близък изток може да се направи извода, че след 1990 г. нараства политическата нестабилност. Съгласно данните на ВКБООН, регистрираните бежанци от двата региона представляват 65% от общия им брой в света през 2015 г., докато в началото на 1990 г. това съотношение е било 30%.

Статистиката на бежанците показва, че по-голямата част от тях първоначално търсят закрила в съседни страни, близки до конфликтните огнища. Така например властите в Йордания декларират, че намиращите се на тяхна територия сирийски бежанци през 2016 г. са 1.3 милиона. Подобна е и ситуацията в Ливан. От 2010 г. поради непрекъснатия приток на бежанци от Сирия и Ирак, населението на Ливан нараства с една четвърт, а на Йордания с една десета.

По отношение на бъдещето на конфликтите в разглеждания регион е важен изводът, до който достигат Б. Родър и колектив: „има всички основания да вярваме, че конфликтите в Северна Африка и Широкия Близък изток ще продължат още известно време. Поради характера на основните им причини, през някои периоди конфликтите са били по-интензивни, поради което са станали дълбоко вкоренени. Това ги прави особено трудни за трайно разрешаване, особено като се има предвид социалната и политическа поляризация и силното нарастване на населението и икономическото неравенство“ (Rother и колектив, 2016).

2.5. Ролята на климатичните фактори при миграционния натиск

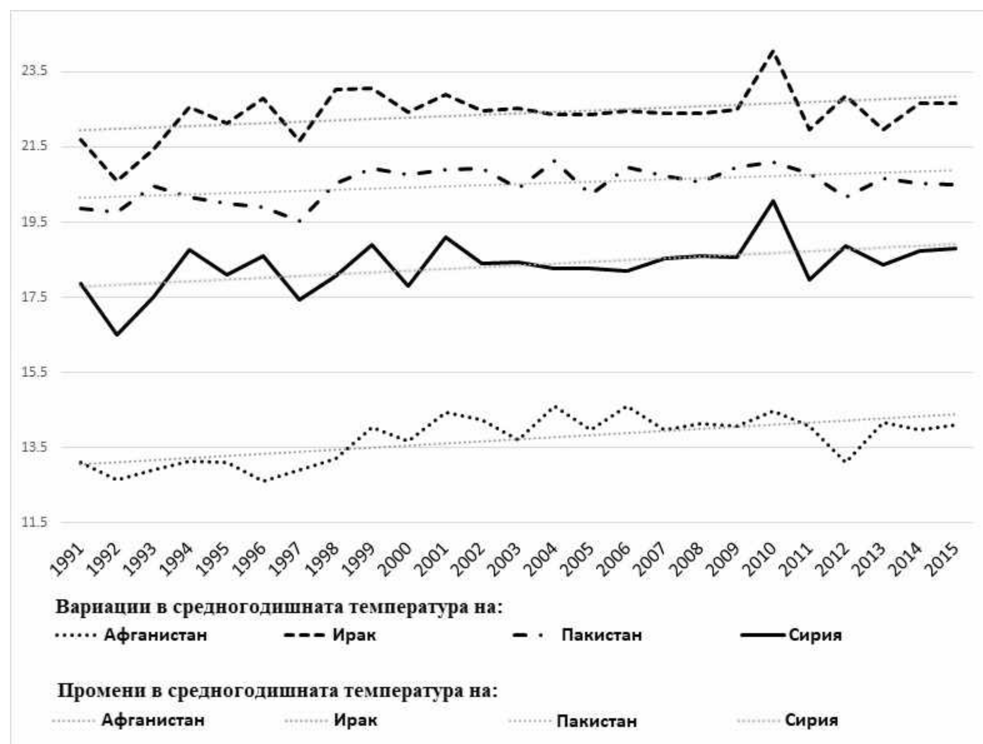
Във все повече миграционни анализи, освен ролята на демографските, икономическите или политическите процеси, се отчита и влиянието на екологичните промени при формирането на миграционните потоци. При наличието например на обективни данни за Пакистан е констатирано неблагоприятното влияние на екологичните проблеми и природни бедствия, а също така осоляването и изтощаването на почвите, големи засушавания, катастрофални наводнения и други катаклизми върху селското стопанство и от тук появата на по-големи групи мигранти. Според изследване на В. Мюлер, К. Грей и К. Косек, проведено в Пакистан, когато нарастват горещините, вероятността от миграция сред мъжете е 11 пъти по-висока. Те изследват влиянието върху миграционното движението на пакистанците на показатели, свързани с околната среда. Други събития, свързани с климата, като наводненията, имат по-слабо влияние. Появата на такъв тип миграционни потоци се обяснява с влиянието на горещините и засушаванията върху поминъка на заетите в селското стопанство (Mueller, Gray, Kosec, 2014).

За съжаление при изпаднали в политическа или военна криза държави често пъти е невъзможно събирането на информация и измерване на настъпилите екологични изменения. Но наблюдаваната конкуренция за ресурси води до конфликти, а те от своя страна до миграция. Установено е, че дори средното глобално затопляне от 0.8 градуса по Целзий от началото на индустриалната революция до наши дни е значителен проблем, който може да има последици дори за страни, които се приемат за стабилни.

На фиг. 2.17 е представена информация за средногодишните температури в градуси по Целзий през 1991-2015 г. по данни на Световната банка за четирите основни държави на произход, от където се оказва миграционен натиск върху България.

Трендовете на изменение на средногодишните температури ясно показват тяхното покачване и при четирите държави, като за периода 1991-2015 г. повишаването в Афганистан е с 0.95 градуса по Целзий, в Сирия с 0.9, в Ирак с 0.97 и в Пакистан с 0.75. Тези изменения на

средногодишните температури действат като изтласкващ фактор, чието действие е по-силно изразено в държавите с по-голям аграрен дял в икономиката, в случая Афганистан и Сирия.

Фигура 2.17

Средногодишни температури и изменението им в градуси по Целзий през 1991-2015 г. за четирите основни държави на произход, откъдето се оказва миграционен натиск върху България.
Източник: **Световна банка (2017). Изчисления на автора.**

За миграционния натиск интерес представлява и изменението в средногодишното количество на валежите. В редица региони в света съществуват конфликти между страни, групи държави или отделни общности в рамките на една държава, породени от различните им претенции относно използването на ограничените количества водни ресурси. Особен интерес представляват съществуващите проблеми в международните отношения по повод достъпа на различните държави

до източници на питейна вода и разпределението на този ограничен ресурс между тях. Те възникват когато източниците пресичат границите им и осигуряват населението в две или повече страни с питейна вода, вода за напояване и за промишлени цели.

Най-често като пример се цитират конфликтите между страните от Близкия изток, където 5% от световното население удовлетворява своите нужди с 1% от световните водни запаси. По данни на ЮНЕСКО основните места, където съществуват конфликти относно разпределението им, са Близкият изток по поречието на реките Тигър и Ефрат между Турция, Сирия и Ирак и между Израел, Ливан, Йордания и Палестинските територии по повод използването на водите на река Йордан (Велев, 2015).

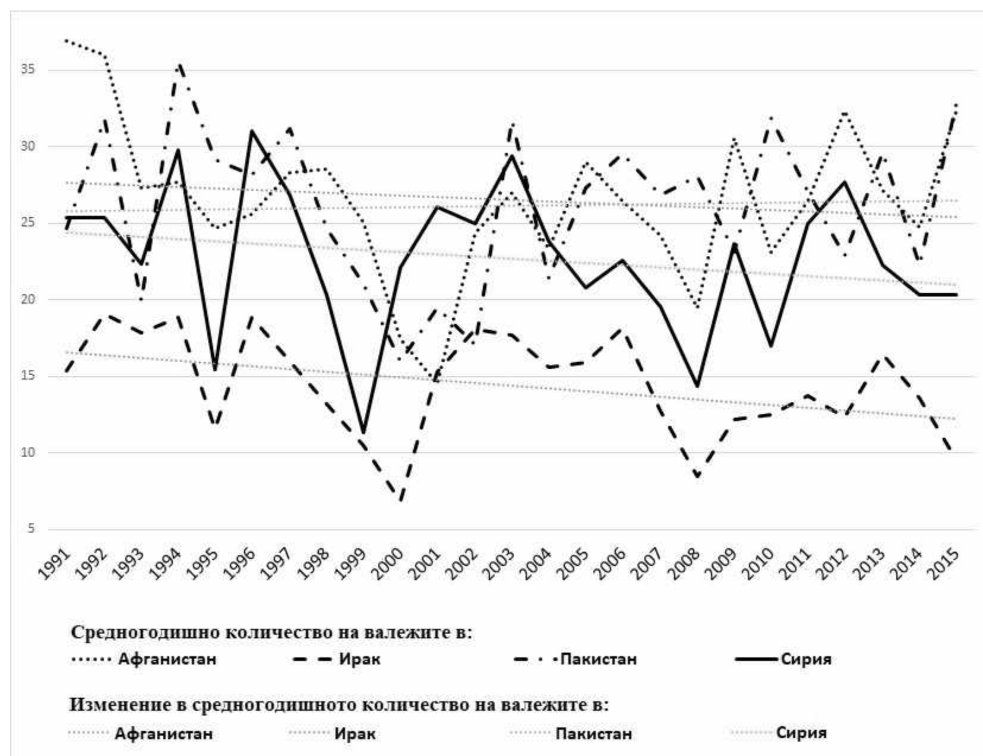
В свое изследване от март 2015 г., проф. Р. Сийгър констатира, че конфликтът в Сирия започва да нараства след сушата от 2006 г. Той изрично подчертава, че не сушата е предизвикала конфликта, но нейното влияние бе добавено към останалите стресови фактори и допринесе нещата да се превърнат в открит конфликт. Обобщаващият му извод е, че държавите в Близкия Изток и Северна Африка са под особено голям риск, тъй като недостигът на вода там се комбинира с бърз ръст на населението (Seager и колектив, 2015).

На фиг. 2.18 е представена информация за средногодишните валежи в литри на квадратен метър през 1991-2015 г. по данни на Световната банка за четирите основни държави на произход, от където се оказва миграционен натиск върху България.

Трендът ясно показва, че през периода 1991-2015 г. при три от държавите – Сирия, Афганистан и Ирак, средногодишното количество на валежите намалява забележимо. В Сирия намалението е със 7.55 л, в Афганистан с 3.74 л, а в Ирак с 3.69 литра. Единствено в Пакистан се наблюдава увеличаване на средногодишното количество на валежите с 2.24 литра.

Според данните от графиката, през 2008 и 2010 г. в Сирия е имало две големи засушавания, като последното съвпада с най-новата ескалация на конфликта и ръста на лицата, търсещи закрила. Подобни засушавания се наблюдават и в Ирак през 2000, 2008 и 2015 г. Данните за лицата, търсещи закрила в Ирак, показват върхови стойности имен-

но през 2008 и 2015-2016 г. Подобна зависимост може да бъде открита и в Афганистан. Там кризисните периоди с търсещите закрила лица са през 2002, 2011 и 2016 г. Те съвпадат със засушаванията през 2001, 2010 и 2014 г. Що се отнася до Пакистан, там след 2005 г. се наблюдава стабилизиране на средногодишното количество на валежите. Този процес съвпада с наблюдаваното от 2009 г. насам намаляване на броя на лицата, търсещи закрила.

Фигура 2.18

Средногодишни валежи и изменението им в литри на квадратен метър през 1991-2015 г. за четирите основни държави на произход, от където се оказва миграционен натиск върху България.
Източник: **Световна банка (2017). Изчисления на автора.**

Би било погрешно да се смята, че разгледаните климатични изменения са предизвикали миграционните процеси в четирите основни държави на произход. Тяхното въздействие обаче, съчетано с последи-

ците от политическата и икономическата криза и демографските фактори, допринася за задълбочаването на емиграцията. Тенденцията към трайни неблагоприятни промени в климата в близка перспектива ще продължи да оказва въздействие като изтласкващ фактор върху бъдещите миграции в тези държави.

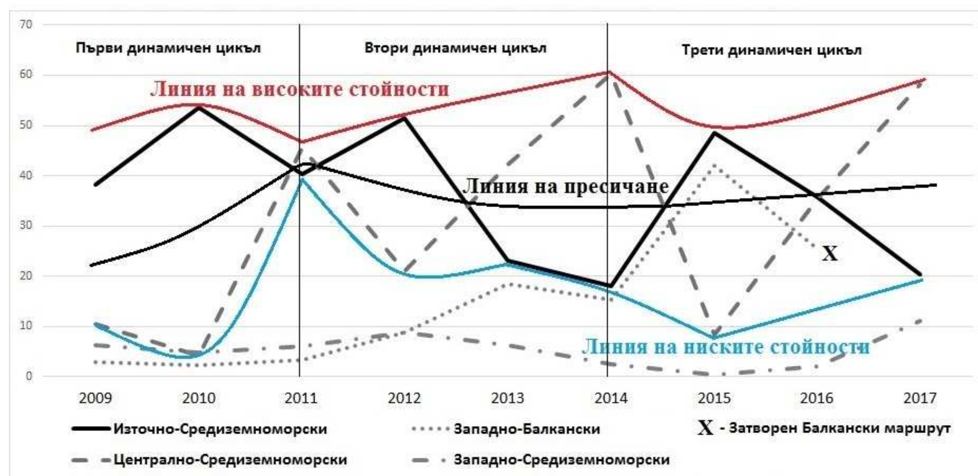
2.6. Влияние на транзитните маршрути върху непосредствения миграционен натиск

Данните показват, че след 2015 г. непосредственият миграционен натиск върху България започва да спада, въпреки че в страните на произход не са настъпили никакви съществени демографски, социално-икономически, политически или екологични промени, а ситуацията в Сирия продължава да се влошава. Обяснението трябва да се търси в променилите се условия за придвижване на мигрантите и бежанците по Източно-Средиземноморския и Западно-Балканския миграционни маршрути.

Внимателният анализ на данните за миграционния натиск върху ЕС показва, че през периода 2009-2017 г. се наблюдава специфична динамика в натоварването на основните миграционни маршрути. На фиг. 2.19 са представени индексите на тяхната годишна натовареност, като ясно се забелязва констатираната динамика в използването им от миграционните потоци.

Графиката ясно показва слабостите в регистрацията на мигрантите по Западно-Балканския миграционен маршрут през периода 2009-2013 г. През този период държавите по неговото протежение отказват или регистрират малък брой мигранти съгласно изискванията на европейското законодателство, което обяснява ниските стойности. Подобен резултат обаче е формален и той не отразява действителното състояние на миграционните процеси. Едва след 2013 г. настъпват изменения и подобрения в практиката по регистриране и те показват действителната зависимост между Източно-Средиземноморския и Западно-Балканския миграционни маршрути като очевидно вторият е естествено продължение на първия.

В същото време до 2016 г. е налице добре изразена обратно-пропорционална зависимост в натоварването на двата основни входни миграционни маршрути в ЕС: Източно-Средиземноморския и Централно-Средиземноморския. При повишаването на натовареността в използването на единия се намалява натовареността на другия и обратно. Първият такъв динамичен цикъл завършва през 2011 г., вторият през 2014 г., след което започва третия, продължаващ и в момента. Тук трябва да се има предвид, че наблюдаваното явление не представлява статистическа цикличност с характерните за нея равни времеви интервали, а е по-скоро социо-динамичен процес, резултат от догонващата събитията европейска миграционна политика и се изразява в това, че създаването на препятствия пред пътя на миграционните потоци по единия маршрут води до тяхното пренасочване към другия, тъй като миграционният натиск като функция на миграционния потенциал в регионален мащаб е постоянен.

Фигура 2.19

Стойности на коефициентите за годишна натовареност на Източно-Средиземноморския, Централно-Средиземноморския и Западно-Балканския миграционни маршрути към ЕС през периода 2009-2017 г.

***Източник:* Фронтекс (2018). Изчисления на автора.**

Разглежданият период е твърде къс, за да се правят по-задълбочени обобщения и дългосрочни прогнози. Към настоящия момент обаче моделът е устойчив и в краткосрочен план с голяма достоверност може да се направи изводът, че през 2016 г. е достигната линията на пресичане на третия динамичен цикъл, като в началото на 2017 г. тенденцията е да продължи да се увеличава натовареността на Централно-Средиземноморския миграционен маршрут за сметка на Източно-Средиземноморския. В досегашните два случая последвалият период от точката на пресичане до достигане на върховите стойности на коефициента продължава от няколко месеца до една година, след което миграционният натиск е овладяван и започва нов динамичен цикъл чрез пренасочването на мигранти към алтернативния маршрут.

Третият динамичен цикъл обаче може да продължи по-дълго, тъй като Западно-Балканският маршрут като естествено продължение на Източно-Средиземноморския, от пролетта на 2016 г. се смята за затворен. Това означава, че ако се запазят досегашните тенденции, и в момента миграционните потоци търсят алтернатива на Западно-Балканския маршрут, но началото на четвърти динамичен цикъл, изразяващ се в пореден опит за пренасочване на миграционните потоци към Югоизточна Европа, може да се допусне, че ще започне едва след като бъде открита такава алтернатива. Данните от 3-тото тримесечие на 2017 г. сочат известно увеличаване на броя на пристигащите мигранти по Източно-Средиземноморския миграционен маршрут. Наблюдава се известна пропускливост на обявения за затворен Западно-Балкански маршрут и активиране на Черноморския маршрут, който до преди няколко години също се смяташе за затворен. Ново явление представлява рязкото активизиране на Западно-Средиземноморския маршрут, като през 2017 г. броят на влезлите нелегално в Испания е 22.3 хил. души, което е увеличение с 123.83% спрямо 2016 г. Подобно поведение на миграционните потоци потвърждава извода, че затварянето само на един маршрут води до отварянето на други.

Констатираната закономерност в динамиката на натоварване на Централно-Средиземноморския и Източно-Средиземноморския миграционни маршрути поставя въпроса за практическите последици от този факт за България.

От 2014 г., когато бяха регистрирани 39 нелегални преминавания на транзитни мигранти от България в Македония и 820 преминавания от България към Сърбия, Фронтекс започна да разглежда линията България – Сърбия – Унгария като оформил се вторичен миграционен маршрут на Балканите (Frontex, 2015). От тази гледна точка за прогнозирането и овладяването на миграционния натиск върху страната ни е важно да се изясни дали намаляването на натовареността на Западно-Балканския миграционен маршрут води до намаляване и на движението по вторичния маршрут през България или затрудненията по придвижването през Западните Балкани водят до търсене на алтернативни маршрути в съседство, в резултат на което миграционният натиск върху страната ни се увеличава?

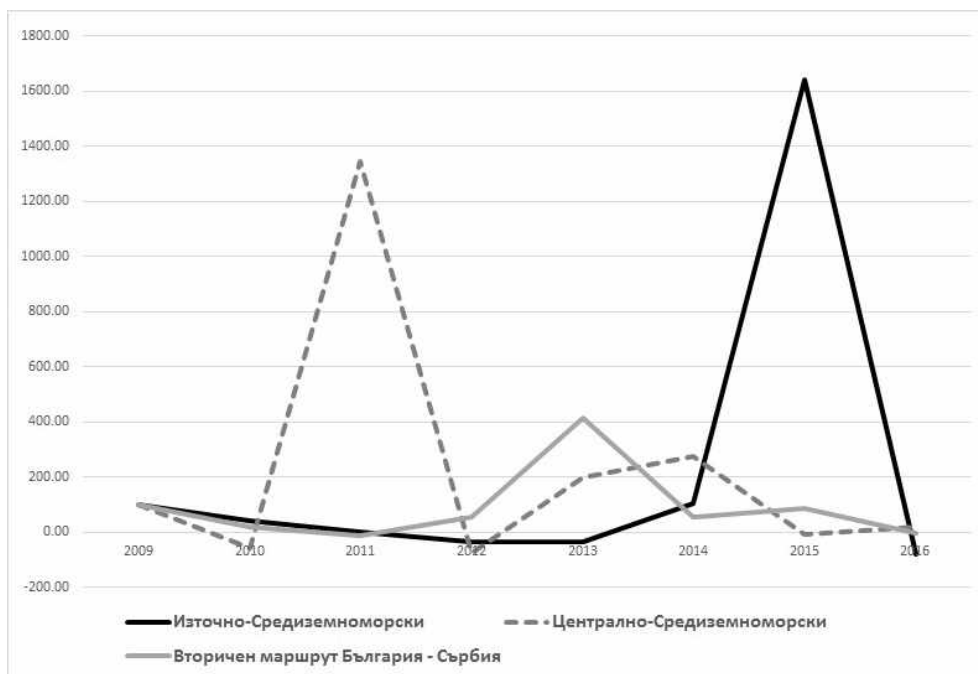
Наблюдаваните слабости в регистрацията на мигрантите, придвижващи се по Западно-Балканския миграционен маршрут през периода 2009-2013 г., не позволяват да се направи задълбочен статистически анализ. Ако обаче броят мигранти, преминали през Западно-Балканския миграционен маршрут се разглежда като естествено продължение на процесите по Източно-Средиземноморския, то съпоставянето на данните за него и за вторичния миграционен маршрут България – Сърбия – Унгария би дал частичен отговор на този въпрос.

На фиг. 2.20 са отразени темповете на годишно нарастване на броя на преминалите мигранти по Централно-Средиземноморския, Източно-Средиземноморския и вторичния миграционен маршрут България – Сърбия – Унгария.

Сравняването на подобни темпове дава информация само за най-общите тенденции, но като цяло може да се направи изводът, че посоката на изменението им следва динамиката на коефициентите за годишна натовареност на двата основни миграционни маршрута, макар че зависимостта е по-слабо изразена. Аналогичен е изводът и при съпоставянето на абсолютните стойности за броя на мигрантите, упражнили миграционен натиск по Източно-Средиземноморския миграционен маршрут и по вторичния маршрут Сърбия – България. Така например през периода 2011-2013 г., когато стойностите на линейните индекси за годишно нарастване на броя на преминалите по Източно-

Средиземноморския маршрут намаляват, при вторичния миграционен маршрут през България те се увеличават.

През периодите на високо миграционно натоварване обаче се наблюдава обща тенденция към увеличаване на стойностите. Поради краткия период, с известна предпазливост може да се направи извода, че през периодите на ниско миграционно натоварване на Източно-Средиземноморския маршрут е налице относителна „самостоятелност" на вторичния миграционен маршрут България – Сърбия – Унгария.

Фигура 2.20

Линейни темпове на годишно нарастване на броя на преминалите мигранти по Централно-Средиземноморския и Източно-Средиземноморския миграционни маршрути и вторичния миграционен маршрут България – Сърбия – Унгария за периода 2009-2016 г.

***Източник:* Фронтекс и административна справка на Държавна агенция за бежанците (2017). Изчисления на автора.**

От подобно миграционно поведение може да се направи извода, че при постигнатото затваряне на Западно-Балканския миграционен маршрут през 2015 г. чрез политическото споразумение между ЕС и Турция и изграждането на множество гранични защитни съоръжения по неговото протежение, вероятността за опити за преминавания по вторичния миграционен маршрут през България не трябва автоматично да се изключва. От една страна в подобна посока работят увеличаващият се брой на трафикантските мрежи, в които участват български граждани, а от друга опитите за разработването на алтернативни варианти на маршрута като Гърция – България или България – Румъния. През септември 2017 г. директорът на регионалния клон на Международната организация по миграция за ЕС Е. Амбрози заяви, че нови миграционни маршрути се появяват през Испания и Румъния. Независимо, че броят на мигрантите, пристигащи по тези нови маршрути, е относително малък, те са сигнал, че каналджиите търсят алтернативи за достигане до страните от ЕС (БТА, 2017). Активизиране в тази посока се наблюдава и на българска територия. Например на 14 ноември в София, Видин и Лом при спецоперация на Гранична полиция, ГДБОП, ДАНС и Специализираната прокуратура е задържана организирана група за трафик с лодки на мигранти от България в Румъния и от там в Унгария и Австрия. Данните за броя на лицата, поискали убежище в Румъния през 2017 г., показва нарастване от 292.45% спрямо 2016 г.

Тази гъвкавост на миграционните потоци задължава страната ни като трета по големина входна врата към ЕС да не ограничава мерките за овладяване на миграционния натиск независимо от наблюдаваните периодично тенденции за намаляване на натовареността при използването на Източно-Средиземноморския и Западно-Балканския миграционни маршрути. Подобно намаляване на натовареността, започнало през 2016 г. е последица от преминаването от един динамичен цикъл към следващ, като пренасочващият фактор е взетото политическо решение на общоевропейско ниво за затваряне на Балканския маршрут. Тук трябва да се изхожда от констатацията, че независимо от очакваното намаляване след 2027 г., стойностите на миграционния потенциал на страните на произход до 2050 г. ще бъдат високи.

Частични опити за затварянето на Балканския маршрут са правени още през 2012 г., когато Гърция е подложена на силен непосредствен миграционен натиск по сухопътната си граница с Турция, поради което е принудена да изгради гранично защитно съоръжение. Тази мярка довежда до първоначалното пренасочване на по-голямата част от миграционния поток към турско-гръцката морска граница, особено през периода септември 2012 – юни 2013 г., като особено уязвими се оказват гръцките острови, разположени в близост до малоазийския бряг. След това обаче по-голямата част от миграционния поток се пренасочва към турско-българската граница, като особено голямо е натоварването през периода юли – ноември 2013 г. Засиленият непосредствен натиск върху българо-турската граница през втората половина на 2013 г. е първият критичен в миграционно отношение за България период. Рязко увеличилият се непосредствен миграционен натиск става причина за започване на изграждането през 2014 г. на първите 33 км на 234-километровото защитно гранично съоръжение по цялата българо-турска граница. С това миграционният поток през 2015 г. отново е пренасочен към турско-гръцката морска граница. Наблюдаваното изменение в поведението на миграционните потоци обаче не води до увеличаване или намаляване на миграционния натиск. В регионален аспект натискът е непроменен, но в резултат от пренасочването, премества се въздействието на миграционните потоци от един участък върху друг като се търси най-слабото място на преградата.

Тези промени в поведението на миграционните потоци в резултат на изграждането на защитни гранични съоръжения по границата на Турция с Гърция и България са отразени на фиг. 2.21.

Независимо от някои основателни критични бележки към защитното съоръжение по българо-турската граница, свързани с начина на строителство и експлоатация, анализът на статистическите данни сочи, че именно то изиграва решаваща роля за ограничаване на рязко увеличилият се брой нелегални влизания в страната през втората половина на 2013 г.

Началото на цялостното затваряне на Балканския маршрут е поставено през септември 2015 г., когато Унгария започва да изгражда свое защитно гранично съоръжение и блокира на територията си бе-

жанци, стигнали до нейните граници, а на 13 септември Германия засилва контрола по границата си с Австрия, като дори временно спира движението на пътническите влакове, пътуващи между двете страни. През октомври 2015 г. ЕС и Турция успяват да договорят съвместни действия за справяне с бежанския поток, а през март 2016 г. Словения, Хърватия, Сърбия и Македония затварят границите си, с което е обявено практическото затваряне на Западно-Балканския маршрут.

Фигура 2.21

Разкрити нелегални влизания по границата на България и Гърция с Турция през периода 2009-2014 г.

***Източник:* Фронтекс (2015).**

След тази поредица от действия непосредственият миграционен натиск, упражняван по Западно-Балканския миграционен маршрут, започва да заема първоначалните си стойности, характерни за периода преди началото на европейската миграционна криза през 2014 г. Тези примери показват зависимостта му от политическите фактори както в приемащите държави, така и от държавите, през чиито територии преминават транзитните коридори.

В края на септември 2017 г. Турция завършва строежа на 911-километровата стена по границата си със Сирия. Стената, която е изградена по протежение на цялата турско-сирийска граница, има за цел да се бори както с тероризма, така и с нелегалното преминаване на

границата и миграцията. Граничната ограда е широка два метра и висока три метра. Тя се състои от огромни бетонни блокове с тегло седем тона. На някои места върху стената е поставена и бодлива тел. На всеки 300 метра по протежение на стената са издигнати и „умни кули“.

На фиг. 2.22 е посочено в хронологичен ред изграждането на съществуващите към настоящия момент защитни гранични съоръжения и участъци със завишен граничен контрол, които възпрепятстват придвижването на миграционните потоци, оказващи миграционен натиск върху ЕС.

Фигура 2.22

Налични защитни гранични съоръжения и участъци със завишен граничен контрол към края на 2017 г., възпрепятстващи придвижването на миграционните потоци, оказващи миграционен натиск върху ЕС.

От фиг. 2.22 е видно, че граничните защитни съоръжения от 2012 и 2014 г. само пренасочват миграционните потоци, докато започналото изграждане след втората половина на 2015 г. на подобни съоръжения по протежение на Западно-Балканския маршрут и завишаването на граничния контрол в редица части на Европа, в т.ч. и в Шенгенската зона, довежда до овладяването на непосредствения миграцио-

нен натиск. Основните миграционни пътища през Юго-Източна към Западна Европа са затворени, което дава основание да се направи извода, че в близка перспектива не трябва да се очаква повишаване на непосредствения миграционен натиск.

Тук съществена роля играе и защитното гранично съоръжение по цялото протежение на турско-сирийската граница. Втората половина от него е построена след подписването през 2015 г. на споразумението между ЕС и Турция за ограничаване на нелегалната миграция. Това означава, че Турция си дава ясна сметка, че пътят на мигрантите, намиращи се на нейна територия, е затворен, поради което ако не предприеме мерки, ще започне да се превръща в миграционен буфер. Довършването на защитното гранично съоръжение през 2017 г. е ясен знак, че Турция желае да избегне подобна роля. През същия период турският вицепремиер Р. Акдаг заявява, че Турция „няма планове да разширява бежанските лагери на територията си“ (БГНЕС, 2017). След провеждането през септември 2017 г. на референдум за независимост на Иракски Кюрдистан, Турция увеличава мерките за сигурност и по общата си граница с Ирак, което в бъдеще ще оказва възпиращ ефект по отношение на идващите и от там миграционни потоци. Подобна политика допълнително ще възпрепятства опитите за прехвърляне на мигранти и бежанци към гръцките острови и ще оказва благоприятен ефект за овладяването на миграционния натиск, упражняван по Балканския маршрут.

На проведената в Скопие през март 2017 г. регионална конференция на тема „Минало, настояще и бъдеще: С какви предизвикателства се сблъскват лицата, които мигрират през т.н. Западно-Балкански маршрут?“ е обобщено, че за успешното справяне с миграционния натиск са необходими координация и солидарност между отделните държави, тъй като това не е само национален проблем. Отделните държави по протежение на Балканския маршрут нямат капацитета да настанят на своя територия такова количество мигранти и бежанци, поради което единственото решение е да им съдействат да се придвижат към крайната им дестинация. Това поведение довежда и до взимането на солидарното европейско решение за затварянето на Балканския маршрут. На конференцията е направен и изводът, че евентуалното

повторно отваряне на Балканския маршрут може да бъде основно политическо решение (Вечер, 2017).

ТРЕТА ГЛАВА
ПОТЕНЦИАЛНИ ЕФЕКТИ ОТ МИГРАЦИОННИЯ НАТИСК ВЪРХУ БЪЛГАРИЯ И ЕВРОПА

3.1. Овладяване на досегашния миграционен натиск върху България

Независимо от съществуващите изследвания на редица учени в областта на миграционния натиск, България, а и ЕС като цяло, се оказаха неподготвени при неговото по-мащабно проявление. Провежданите на държавно ниво политики за овладяване на натиска не бяха превантивни, а като правило бяха отговор на вече констатираните отрицателни последици както по отношение на мигрантите, така и за транзитните или приемащите държави. Едва Арабската пролет през 2010 г. и нейните последици поставиха началото на по-сериозни политически дебати и приемането на документи, имащи отношение към миграционния натиск.

На европейско ниво се открояват Съобщение относно миграцията от 4.05.2011 г. на Европейската комисия до Европейския парламент, до Съвета на ЕС, до Икономическия и социален комитет и до Комитета на регионите, Бележка на Съвета на ЕС Отговор на ЕС на нарастващия миграционен натиск (2011), Третия годишен доклад на Комисията на ЕС до Европейския парламент и Съвета на ЕС за имиграцията и предоставянето на убежище (2011), Резолюцията на Европейския парламент от 5 април 2011 г. относно миграционни потоци, свързани с нестабилността: обхват и роля на външната политика на ЕС (2012), Бележка на Съвета на ЕС за Действие на ЕС относно миграционния натиск – Стратегически отговор (2012), Регламент (ЕС) № 604/2013 на Европейския парламент и на Съвета (2013), Съобщение на Европейската комисия до Европейския парламент и Съвета от 4.12.2013 г. относно дейността на Работната група по въпросите на Средиземноморието и др.

Поради засиления миграционен натиск към ЕС от юг и югоизток, през 2011 г. са направени изменения в мандата на Европейската агенция за външни граници Фронтекс, така че тя да може да посрещне

новите предизвикателства и да изпълни очакванията на Комисията и Съвета на ЕС и Европейския парламент. Сред последните европейски документи в областта на миграционния натиск се откроява Декларацията от Малта на членовете на Европейския съвет относно външните аспекти на миграцията: овладяване на маршрута през Централното Средиземноморие (2017).

Задълбочаването на миграционния натиск върху ЕС, в т.ч. и върху България, стана причина у нас да се разработят и приемат редица стратегии, в които се търсят трайни механизми за неговото овладяване. Така например в Националната стратегия в областта на миграцията, убежището и интеграцията (2011-2020 г.), на Държавната агенция „Национална сигурност“ се възлага ролята да бъде една от основните институции, отговорни за противодействие на миграционният натиск спрямо страната ни. Самият натиск се разглежда като пряко свързан с възможността на наша територия да се установят лица, обвързани с международни терористични или престъпни организации, които да развиват дейност на наша територия, а от тук да разширяват структурите си и в други страни членки на ЕС. В стратегията е направена и прогнозата, че присъединяването на Република България към Шенгенското пространство ще доведе в следващите няколко години до увеличаване на миграционния натиск върху страната ни както по отношение на незаконната миграция, така и по отношение на лицата, търсещи убежище и закрила. Поради тази причина като мярка за противодействие е отбелязано, че страната ни трябва да бъде подготвена за това чрез приемане на адекватни превантивни мерки в две области:

- Сигурността и борбата с незаконната миграция.
- Интеграционни мерки за лицата, на които е предоставено убежище в България.

Пак през 2011 г. е приета Стратегическата програма за интегрираното управление на връщането (2011-2013 г.), утвърдена от Министъра на вътрешните работи на 31.03.2011 г. В нея изрично се подчертава, че България „следва да бъде подготвена с мерки за превенция и справяне с възможен миграционен натиск“.

Проблемът с миграционния натиск е разгледан и в Националната стратегия за интеграцията на лицата, получили международна закрила в Република България (2014-2020 г.). В нея е залегнало разбирането, че развитието на политическите процеси в региона очертава тенденция за нестабилност в миграционните потоци и очаквания за значителен и траен натиск върху границите на Република България от лица, бягащи от застрашените държави. И тук е потвърден изводът, че основните политики в тази ситуация са ефективно управление на границите и миграционните процеси, както и успешна интеграция на законно пребиваващите.

Стратегията за интегрирано гранично управление на Република България (2014-2017 г.) се основава на Европейската концепция за интегрирано управление на границите и е разработена в съответствие с Наръчника на ЕК за интегрирано управление на границите от 2009 г. Отчетена е промяната в геополитическата обстановка, тенденциите в областта на нелегалната миграция и трансграничната престъпност, общата търговска политика на Общността, общата политика на ЕС за управление на шенгенското пространство и стратегическите насоки за по-нататъшно развитие в такива важни сфери като свободата, сигурността и правосъдието.

Като основни предизвикателства пред България в Стратегията за интегрирано гранично управление са посочени продължаващите военни конфликти, както и нестабилната социално-икономическа и политическа ситуация в редица страни от Близкия и Среден Изток и Северна и Централна Африка, които се очертават като основен фактор за развитие на феномена „незаконна миграция“ и значителното увеличаване на миграционния натиск към страните от Централна и Западна Европа. Включването в анализа и на Субсахарска Африка показва, че миграционният натиск започва да надхвърля регионалните измерения и започва да добива елементи на глобален.

Разположението на България на Източно-средиземноморския маршрут за незаконна миграция, както и липсата на индикации в средносрочен и дългосрочен план за подобряване на социалната среда и условията на живот в държавите, пораждащи миграционен натиск, прави страната ни потенциална цел за мигрантите. Още тогава обаче е

отчетена нейната роля „предимно като транзитен пункт от маршрута им за движение към определени държави от ЕС“. Разрастващите се миграционни процеси и свързаните с тях трансгранични престъпления (вкл. терористични заплахи) поставят страната ни в сложни условия и определят отговорността ѝ като външна граница на ЕС.

В Стратегията за интегрирано гранично управление се отчита, че промяната в геополитическата обстановка при географското разположение на Република България изправят страната пред рискове от:

- значително увеличаване на миграционния натиск на българо-турската граница, вследствие на непрекъснато нарастващия брой мигранти от рискови държави в съседна Турция;

- поява на „критични“ потоци – пристигане на големи групи хора на „вход“ и струпването им на малък участък от границата;

- увеличаване на опитите за преминаване през ГКПП с неистински, подправени и преотстъпени документи за пътуване;

- увеличаване на опитите за злоупотреби със системата за предоставяне на закрила, поради увеличаване броя на молбите за убежище;

- проява на други заплахи породени от незаконната миграция – трафик на хора, терористични заплахи, хуманитарна криза, повишаване на битовата престъпност и др.

Наблюдаваният непосредствен миграционен натиск върху България и тенденцията към неговото задълбочаване е в основата на разработването и приемането от МС през 2013 г. на план за овладяване на кризисната ситуация, възникнала следствие на засиления миграционен натиск към територията на Република България. Разработването на плана съвпада с настъпилото през втората половина на 2013 г. пренасочване на миграционните потоци от турско-гръцката сухоземна граница към турско-българската. Планът определя целите, инициативите, дейностите, необходимите ресурси за тяхното осъществяване, механизмите на финансиране, сроковете за изпълнение и отговорностите на органите на изпълнителната власт за овладяване на кризисната ситуация в периода м. ноември 2013 г. – м. март 2014 г.

На първо място сред основните цели е посочено намаляване на броя на нелегалните имигранти на територията на страната. Във връзка

с това са предвидени мерки, като вече освен ограничаването на броя нелегални имигранти, влизащи в Република България, внимание се обръща и на ускоряване на темповете за извеждане на незаконно пребиваващи на територията на страната чужденци.

На второ място е поставена целта да се гарантира сигурността на българските граждани. Това става чрез ограничаване и управление на рисковете, произтичащи от пребиваването на територията на страната на нелегални имигранти, лица търсещи и получили закрила, тъй като те могат да бъдат носители на етнически, религиозни, политически и др. конфликти.

Сред другите цели се открояват намаляване на броя на лицата, потърсили закрила на територията на страната и бърза и ефективна интеграция на лицата получили статут на бежанец или хуманитарен статут и техния принос към социалните системи, които ползват.

През 2014 г. МВР подготвя доклад за предприетите действия от органите на държавната власт по управление на кризата, породена от засиления миграционен натиск. В доклада е записано, че миграционната заплаха за България като следствие от конфликта в Сирия се зарежда през 2011 година. Считано от м. август 2012 г. кризата започва да ескалира като от м. август 2013 г. нашата страна се намира в перманентна миграционна криза. Докладът анализира опасността от бежанска вълна, но отчита, че в страната не са разработени конкретни мерки за минимизиране на рисковете. На практика няма подготвен план с конкретни мерки и отговорни институции, срокове и индикатори за изпълнение на мерките. Като сериозна досегашна слабост е посочено, че в Стратегическата програма за интегрираното управление на връщането (2011-2013 г.) е включен формално подготвен план. В доклада изрично е записано, че „не става ясно кой е подготвил, предложил и утвърдил плана. Няма данни планът да е изпълняван, нито да е отчитано неговото изпълнение“. Записано е също така, че в Националната стратегия в областта на миграцията, убежището и интеграцията (2011-2020 г.), се отчита съществуването на реални проблеми за страната ни в тази сфера, но „документът е формален, а при подготовката му не е спазена методологията за стратегическо планиране в България от м. април от 2010 г. на Съвета за административна реформа към МС“. Това реално

изоставане на политиките за интеграция става въпреки предупреждението на български изследователи като Т. Коцева, която още през 2010 г. констатира, че „чужденците и отношението към тях от страна на българското население е една нова тема в нашето публично пространство“, което налага и спешното предприемане на мерки в това направление (Коцева, 2010).

Направеният основен извод е, че „до средата на 2013 година България е напълно неподготвена за прогнозираната бежанска вълна. Националният план за временна закрила не отговаря на реалните потребности на страната и е неработещ… Мерките на Държавна агенция „Бежанци“ са или неадекватни, или недостатъчни. Финансовите средства са харчени за информационни кампании, преводи, печатане на брошури, семинари, компютри и софтуер, но не и за увеличаване капацитета и подобряване на битовите условия в местата за настаняване. Липсва достатъчен административен капацитет за регистрация на бежанци, както и за разглеждането на молбите им за получаване на статут… Противно на предупрежденията на различните структури в сектора за сигурност и обществен ред за предстоящ миграционен натиск, нито на заседанието на КСНС от 05.02.2013г., нито след него, действията на МВР отговарят на заплахата и рисковете пред страната. Всички компетентни институции ограничават дейността си до констатацията че е „налице тенденция за увеличаване броя на лицата, търсещи закрила“.“ (МВР, 2014).

Тази оценка на МВР се споделя от български и международни анализатори. В. Маринов в своята докторска дисертация „Управление на миграционни кризи“, като анализира Националната стратегия в областта на миграцията, убежището и интеграцията 2011-2020 г., стига до извода, че в този документ „липсват елементите на стратегически документ, който да чертае дългосрочната визия на Република България за успешното интегриране на лицата, търсещи закрила в страната ни“. Като друг недостатък е посочена и „липсата на комуникационни инициативи, които да разясняват чрез средствата за масова информация провежданата от Република България политика на връщане“ (Маринов, 2014). В своя публикация правозащитната организация Хюман Райтс Уоч констатира, че „въпреки достатъчния брой ранни предупредител-

ни сигнали, България не е подготвена за увеличаването на броя на хората, търсещи убежище през 2013 г.“ (Human Rights Watch, 2014).

Едва със заповед на министъра на вътрешните работи през м. август 2013 г. е създадена междуведомствена работна група, която да оцени ситуацията, капацитета за настаняване и да изготви план със спешни междуведомствени мерки за справяне с миграционния натиск. По всяка от мерките са предвидени срокове и отговорни министерства, ведомства и организации. За изпълнение на мерките е подготвена и индикативна бюджетна прогноза с оглед на очакваната бежанска вълна до края на 2013 г.

За първи път след констатирания още през 2012 година засилен непосредствен миграционен натиск, министър-председателят на Република България свиква Съвета по сигурността към МС. На проведеното в края на август 2013 г. заседание е приет доклад на заместник министър-председателя и министър на вътрешните работи с анализ на риска, оценка на способностите за реагиране, конкретни мерки за овладяване на кризисната ситуация и индикативна бюджетна прогноза за осигуряване на дейностите. Първоначално са предвидени 11 мерки, които са изпълнени незабавно. На следващ етап е разработен Национален план с 33 конкретни мерки и 129 дейности.

За координация на действията и управление на националните ресурси със заповед на министър-председателя на Р България са създадени органи за овладяване на кризисната ситуация:

- Национален оперативен щаб в София;
- Два тактически оперативни щаба: в Елхово за наблюдение на държавната граница и Хасково за осигуряване приемането на бежанския поток от Сирия.

За организиране на информационната дейност в Националния оперативен щаб на непрекъснат режим на работа функционира експертна информационно-аналитична група, която събира, обобщава и анализира информацията, свързана с кризисната ситуация. В Ситуационния център на МВР работи денонощна открита линия на телефон и електронна поща, на които гражданите и представители на средствата

за масова информация могат да получават информация за ситуацията, свързана с миграционната криза.

На фона на предприетите действия, от страна на Националния оперативен щаб е направен извода, че „без специализираната операция по българо-турската граница към момента на територията на страната броят на нелегалните имигранти и лицата, търсещи закрила щеше да бъде с 15 хил. души повече. Подобен сценарий за развитие на ситуацията би бил предпоставка за тежки финансови и социални измерения на кризата“ (МВР, 2014).

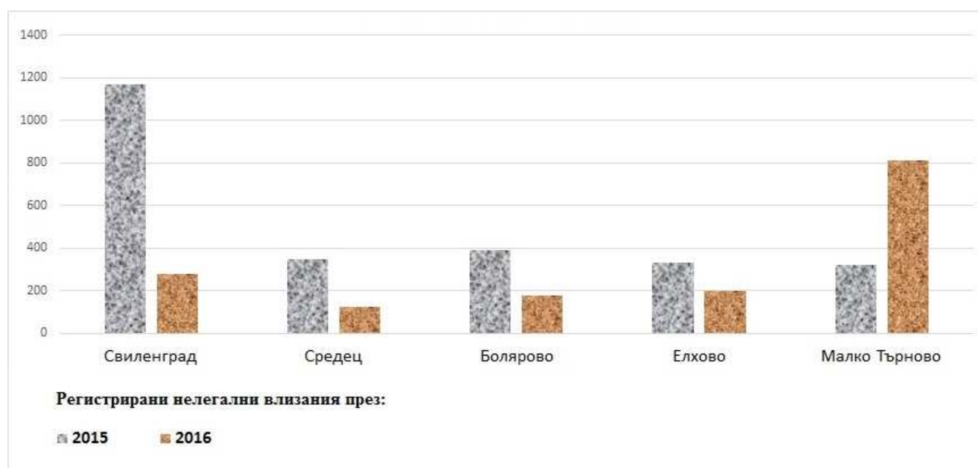
През същия период е прието и Постановление за изменение на Постановление на Министерския съвет № 120/20.05.2014 г. за одобряване на допълнителни разходи/трансфери за изпълнение на дейности, свързани с инициативите за 2014 г. по Плана за изпълнение на допълнителни мерки за повишаване на готовността за реагиране при очакван засилен миграционен натиск по границите на Република България. Заделените допълнителни средства са насочени главно към изграждането на защитното съоръжение по българо-турската граница, като през месец септември 2014 г. е пусната в експлоатация неговата първа част, изградена по най-чувствителните участъци на българо-турската граница от ГКПП Лесово до с. Крайново.

От месец април 2015 г. към започналата през ноември 2013 г. съвместна специализирана полицейска операция с участие на Главна дирекция „Гранична полиция“ и Областните дирекции на МВР, с логистична подкрепа, позволяваща повишаване мобилността на участващите в операцията служители, се включва и Министерство на отбраната. От МС е утвърден съвместен план, който позволява броят на военнослужещите, необходимата техника и оборудване, въведени в охраната на границата, да се увеличават при необходимост.

С оглед на обстановката в началото на 2016 г. с протоколно решение № 30 от 20.7.2016 г. на Министерския съвет е приет План за действие при възникване на извънредна ситуация вследствие на увеличения миграционен натиск по границата на Република България с Република Турция. Във връзка с усложнена ситуация през месец септември 2016 г. планът е въведен частично на 15.9.2016 г. Причина за въвеждането му е запълване до критични нива на местата за настаняване

от открит и закрит тип. С въвеждането на плана в действие са предприети незабавни мерки за засилване на техническата осигуреност на гранична полиция за охрана и наблюдение на границата, уплътняване на охраната чрез допълнителни полицейски сили и сили и средства на въоръжените сили.

Независимо, че в края на 2015 г. и през 2016 г. непосредствения миграционен натиск върху България е овладян, сред записаните за 2017 г. основни цели на МВР е посочено и „намаляване и ограничаване на миграционния натиск върху държавната граница на Република България“. През октомври 2017 г. окончателно приключва изграждането на инженерното възпрепятстващо съоръжение по българо-турската граница, а на 18 октомври 2017 г. Министерският съвет го включва в списъка на стратегическите обекти от значение за националната сигурност.

Фигура 3.1

Брой разкрити нелегални влизания през граничните участъци Свиленград, Средец, Болярово, Елхово и Малко Търново през 2015 и 2016 г.

Източник: **Административен отчет на МВР (2017).**

Във втора глава е посочен ефектът от започналото изграждане през 2014 г. на защитното гранично съоръжение, което спря по-голямата част от миграционния поток и го пренасочи към морската

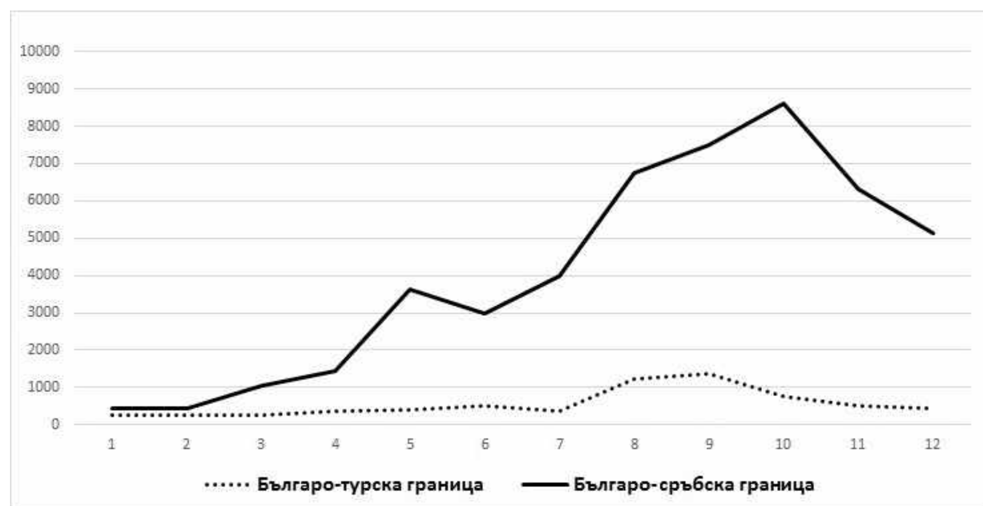
турско-гръцка граница. На фиг. 3.1 са отразени данните за 2015 и 2016 г. за броя разкрити нелегални влизания през граничните участъци Свиленград, Средец, Болярово, Елхово и Малко Търново, като по този начин се прави оценка за ефективността на възпрепятстващото съоръжение.

В участъците Свиленград, Средец, Болярово и Елхово през 2016 г. вече функционира възпрепятстващото съоръжение. Макар че в отделните участъци ефектът не е еднакъв, като цяло нелегалните влизания спрямо предходната година са намалели с 64.96%. Най-голямо е намалението в района на Свиленград – 76.01%, а най-малко е в района на Елхово – 39.39%. В граничния участък край Малко Търново, където през 2016 г. все още не е изградено защитното съоръжение, се наблюдава рязко увеличаване на броя на нелегалните влизания, като ръстът е с 253.13%. Ако се съпоставят тези данни с ефекта от възпиращото съоръжение по гръцко-турската сухоземна граница, което конструктивно е сходно до това на българо-турската, ще се установи, че гръцкото съоръжение през 2013 г. е намалило нелегалните преминавания с 96.29%.

Преодоляване с помощта на стълба на възпрепятстващото съоръжение по българо-турската граница.
Източник: **Документален филм на Елена Йончева „Граница“ (2017).**

Анализирането на статистическите данни на ГД „Гранична полиция“ разкрива и други съществени слабости при функционирането на защитното съоръжение по българо-турската граница. Ако територията на страната се разгледа през системата вход – буфер – изход, то броят на влезлите мигранти трябва да бъде равен на броя на тези, които се намират на нейна територия и тези които се опитват да я напуснат или са я напуснали. От тази гледна точка изключително важна е информацията за мигрантите на входа (българо-турската граница) и изхода (българо-сръбската граница). Статистиката за незаконното преминаване на българо-турската граница показва, че през нея преминават 99% от незаконно влизащите мигранти в България. Като правило, всички незаконно влезли в България мигранти, които искат да продължат по пътя към своята крайна дестинация в Западна Европа, се отправят към играещата роля на изход българо-сръбска граница. Съпоставянето на данните за входа и изхода през 2015 г. обаче показва фрапиращи несъответствия (фиг. 3.2).

Фигура 3.2

Брой регистрирани случаи на нелегално преминаване на входа (българо-турска граница) и изхода (българо-сръбска граница) на България по месеци през 2015 г.

Източник: **Фронтекс (2016).**

По този повод в доклада на Фронтекс за годишния анализ на риска за Западните Балкани за 2016 г. се съобщава, че „през 2014 г. границата между България и Сърбия изглежда преди всичко отразява натиска, произхождащ от българо-турската сухопътна граница и натрупването в България на мигранти, търсещи изход. Но през 2015 г. тази корелация не изглежда вече толкова ясна, тъй като броят (на мигрантите, б.м.) на българо-турската сухопътна граница бе много малък в сравнение с този, отчетен в участъка на българо-сръбската граница (7 хил. срещу съответно 48 хил. разкрития)". Дадената оценка от Фронтекс е, че е налице „ясно наблюдавано несъответствие между броя на регистрираните незаконни преминавания на българо-сръбската и българо-турската граници през 2015 г." (Frontex, 2016).

В резултат на сложната обстановка на българо-сръбската граница, през октомври 2016 г. Фронтекс започна да засилва значително присъствието си по сухопътните граници на България, като основните наземни оперативни дейности са насочени както към наблюдение на югоизточната граници, така и на границите на България със Западните Балкани и най-вече със Сърбия. По този начин Фронтекс, чиято дейност е насочена към охрана на външните граници на ЕС срещу нелегални влизания на мигранти, започва да наблюдава обратното явление – напускане на ЕС и нелегално влизане на мигранти през българо-сръбската граница в страна, която не е негова членка.

Независимо от намаляването на общия брой на нелегалните влизания, към края на юли 2017 г. при влизане в страната са задържани 504 души. От тях 441 са хванати на границата с Турция. За същия период на излизане от страната ни са задържани 1 930 души, като 1 684 са хванати на границата със Сърбия. Числата сочат, че на излизане от България през Сърбия се залавят над три пъти повече хора, отколкото на влизане през Турция. Тази тенденция се запазва и към края на 2017 г. Общо до края на м. ноември на входа на турско-българската граница са задържани 629 незаконно влезли мигранти, а на изхода на българо-сръбската този брой е 1 967. Резултатът от три пъти по-голям брой разкрития на случаи на нелегални опити за преминаване на българо-сръбската граница, отколкото на българо-турската, трябва да се погледне и през призмата на липсата на защитно гранично съоръжение на

изхода и на наличието на такова на входа. Самият факт за по-малката разкриваемост на случаите на нелегално влизане на мигранти на входа поставя въпроса за неговата ефективност и пропуски в експлоатацията му.

Независимо от очевидно благоприятния ефект от изграждането на възпрепятстващото съоръжение по българо-турската граница, неговата пропускливост се очертава като един от основните проблеми, който трябва да бъде решен, тъй като рефлектира не само върху националните, но и чуждите оценки за миграционната политика на България. Така например на последната за 2017 г. среща на върха на ЕС през м. декември, германският канцлер А. Меркел настоява за специално заседание с българския и с гръцкия премиер, за да обсъдят източниците на продължаващата нелегална имиграция, която достига до Германия.[*] Подобно искане се основава на направения в Германия анализ, че поради засилените проверки по границата между Гърция и Македония се е стигнало до създаването на „алтернативни миграционни маршрути“, най-значимите от които са транспортът по въздух от Гърция до Германия и коридорът, който минава през българо-турската граница. Затова възпрепятстващото съоръжение по българо-турската граница трябва постоянно да се усъвършенства, в т.ч. и чрез употребата на повече елементи от т.н. „умна ограда“, използвана в Унгария и Турция за възпрепятстване на нелегалните влизания. Трябва да се изхожда от разбирането, че подсигуряването на сигурността на държавната граница е от изключителна важност и е необходимо то да е ефективно. Подобни мерки трябва да включват и борба с корупцията, тъй като от редица разследвания в наши и международни медии се установява, че влизането на голям брой групи от хора е невъзможно без съдействие на слу-

---

[*] Според германския в. „Велт ам зонтаг“, независимо, че балканският маршрут се смята за затворен, около 15 хиляди мигранти пристигат всеки месец в Германия най-вече през балканските страни. Според вестника, в резултат на засилените полицейски проверки по границата между Гърция и Македония, се стига до създаването на „алтернативни миграционни маршрути“, най-значимите от които са транспортът по въздух от Гърция до Германия и коридорът, който минава през българо-турската граница (Welt am Sonntag, 2017).

жители от системата за охрана на границата. Информациите за подобна корупция указват за заплаха за сигурността на държавата.

Успоредно с мерките за ограничаване на нелегалните влизания, правителството на Република България предприема редица действия за подобряване на положението на лицата, законно пребиваващи на нейна територия. За целта към Държавната агенция за бежанците функционират шест бежански центъра от отворен тип: в софийските квартали Овча купел (860 души капацитет), Военна рампа (800 души) и Враждебна (370 души), с. Баня, Новозагорско (70 души), Харманли (2 710 души) и Пъстрогор (310 души). Капацитетът на някои от бежанските центрове може да бъде увеличаван и общият брой на места да достигне до 6 300. Освен тях към МВР са изградени три центъра от затворен тип: в Бусманци, Елхово и Любимец, като всеки е с капацитет от 400 души. Центровете от затворен тип са специализирани домове за временно настаняване на чужденци, където за максимум 18 месеца според изискванията на европейските директиви се настаняват лица с издадени заповеди за депортация до извеждането им от страната, тъй като за тях е установено, че са преминали незаконно границата и не са в процедура за бежански статут (FRAN-индикатор 7B – реализирани връщания на незаконно пребиваващи граждани на трети страни). Всички връщания се съобразяват със задължението по Конвенцията за бежанците, че никой не може да бъде връщан на място, където неговия живот и сигурност са застрашени.

Освен в тези центрове, една част от лицата, получили закрила, по собствена инициатива се настаняват в квартири на свободен наем.

В процеса на адаптация и ориентация на чужденците, намиращи се в процедура по предоставяне на международна закрила, се прилагат следните мерки:

- Идентификация на уязвимите лица.
- Ефективен и персонален подход към удовлетворяване на специалните нужди на уязвимите лица в рамките на приема и процедурата.
- Осигуряване на достъп до услуги (социални, здравни, психологически, образователни, правни и др.).

- Осигуряване на правна възможност за достъп до пазара на труда.

Създаден е регистър и за лицата със специални нужди, уязвимите лица и непридружените малолетни и непълнолетни, търсещи и получили закрила. Целта е да се улеснява насочването и достъпът на тези лица до подходящи грижи.

Държавната агенция за бежанците при Министерски съвет работи с уязвими лица със специфични нужди като деца, непридружени малолетни и непълнолетни, хора с увреждания, възрастни лица, бременни жени, самотни родители, жертви на трафик, лица със сериозни заболявания, лица с психични разстройства и др. Предлага се професионална помощ, индивидуална работа и специализирани интеркултурни обучения.

Държавната агенция за бежанците осъществява също дейности по осигуряване на социална и психологическа помощ и съдействие за медицинско обслужване на търсещите международна закрила. Организират се занимания за запознаването и адаптирането към българските условия. В териториалните поделения на ДАБ се провеждат курсове по български език, организирани от неправителствени организации.

Търсещите международна закрила имат право на психологическа помощ. Тя се организира, координира и предоставя от ДАБ в сътрудничество с неправителствени организации. Агенцията прилага Въпросник за идентификация на хора, търсещи закрила, с травматичен опит, който дава възможност да се определят специалните потребности на уязвимите лица и лицата със специални нужди. Той насочва към адекватна психологическа и медицинска грижа и спомага за превенция от вторична травматизация.

За да се прилагат успешно предвидените мерки за адаптация и ориентация на чужденците, намиращи се в процедура по предоставяне на международна закрила, в сътрудничество с Върховния комисариат за бежанците към Организацията на обединените нации (ВКБООН), Европейската служба за подкрепа в областта на убежището (ЕСПОУ) и БЧК се провежда обучение и повишаване на квалификацията на социалните експерти в Държавната агенция за бежанците. При осъществя-

ване на дейностите по осигуряване на социална и психологическа помощ и културна адаптация на търсещите международна закрила, Държавната агенция за бежанците при Министерския съвет си сътрудничи с ВКБООН, БЧК и редица неправителствени организации – АСЕТ, медицински център „Надя“, Каритас, Български хелзинкски комитет, Съвет на жените бежанки и други. Сътрудничеството с международните и неправителствени организации се очертава като важен елемент от цялостната дейност по преодоляване на предизвикателствата от миграционния натиск и възникващите въпроси и проблеми. Работи се в рамките на координационен механизъм, на основата на редовни координационни срещи за управление на съвместните дейности.

Във връзка с професионалната и трудова реализация на чужденците с предоставена международна закрила ДАБ, съвместно с Агенцията по заетостта, организира и провежда информационни срещи с цел информиране за посредническите услуги на Агенцията по заетостта и изготвяне на профили с образователно-квалификационните им характеристики.

Данните сочат, че независимо от предприетите мерки, търсещите и получилите закрила масово напускат бежанските центрове и правят опити да продължат към крайната си дестинация. Като проблем се откроява фактът, че за интеграцията на получилите закрила в страната няма специализиран орган, тъй като ДАБ отговаря само за даването на статут.

За да се подпомогне успешната интеграция в българското общество, през 2016 г. МС приема постановление № 208 за условията и реда за сключване, изпълнение и прекратяване на споразумение за интеграция на чужденци с предоставено убежище или международна закрила и наредба към него. Наредбата очертава на доброволен принцип възможностите за интегриране в българското общество на лицата, получили закрила. По силата на тези документи, получилите статут на бежанец или хуманитарен статут в България получават и безвъзмездна финансова помощ от фондовете „Убежище, миграция и интеграция“ и „Вътрешна сигурност“, които се използват за изучаване на езика, здравно осигуряване и обслужване, намиране на работа и т.н., като то-

ва става само при изрично представен предварително изготвен интеграционен план.

След получаването на статут – хуманитарен или бежански, чуждите граждани трябва до 14 дни да напуснат поделенията на ДАБ. Процесът на интеграция започва с получаването на придружително писмо, което чужденецът връчва на кмета на населеното място, където ще се установи. След това получилият закрила трябва да сключи споразумение с община, която е пожелала да интегрира бежанци. Регистрира се по местоживеене, в бюрата по труда, избира си личен лекар и записва децата си в училище или детска градина.

Оказва се, че след излизането на чужденците от бежанските центрове никой не знае какво се случва с тях, къде отиват, къде живеят и как се препитават. Възникналите конфликтни ситуации в Елин Пелин и Белене между пожелали интеграция бежанци и местното население показват, че нито една държавна институция не е разяснила предварително на хората в провинцията кой ще бъде настаняван при тях и какъв е неговия интеграционен профил.

При прилагането на наредбата за интеграция се констатира, че тя не е ефективна и създава проблеми. С нея са свързани и други нормативни актове, като всеки един нов акт затруднява по-нататъшната ѝ промяна. Липсата на координиращо звено на национално равнище, което да следи за всеки един етап от процеса на интеграция на чужденците, също създава затруднения. В края на март 2017 г. е отчетено, че „тази наредба не е произвела нито едно споразумение за интеграция“ (МС, 2017). В последвалия период ситуацията не е променена, независимо че през юли МС приема нови правила за интеграция на бежанците. В началото на ноември 2017 г. в Държавната агенция за бежанците все още не е постъпило нито едно заявление с искане за сключване на споразумение за интеграция на чужденци, търсещи закрила. Този факт също потвърждава транзитния характер на миграционния натиск върху България.

Поради липсата на забележим ефект, от страна на българското правителство се обмислят промени в условията и реда за интеграция на бежанци с международна закрила. Тези изменения не излизат от рамките на международните правни норми, по които България е страна и

са в унисон с европейското законодателство. Така например кметът на дадено населено място, в което е настанен бежанец, сключил споразумение за интеграция, може едностранно да прекратява споразумението, ако например чужденецът системно нарушава обществения ред, не приема предложената му подходяща работа, не се включва в мерки за заетост и обучение. Подобна практика става възможна след решение на съда на ЕС от март 2017 г., в което се потвърждава правото на страните-членки да отказват хуманитарна виза на хора, търсещи международна закрила, включително и бежански статут.

Затварянето на Западно-Балканския миграционен маршрут и невъзможността на настанените в бежанските центрове в България да продължат към крайната си дестинация предизвиква недоволство сред тях. През ноември 2016 г., заради наложена карантина, в най-големия бежански център в страната – този в Харманли, избухват безредици. Основните искания на бежанците са да бъдат пуснати към Сърбия, а от там – към Западна Европа. Допълнително напрежение възниква от поставянето на центъра под карантина три дни преди това. Около 2 хил. души излизат на плаца, а стотици млади мъже нахлуват в административната сграда и столовата на бежанския център. Служителите са евакуирани, а в лагера влизат допълнителни сили на жандармерията, по които са хвърляни камъни. По случая е образувано досъдебно производство за хулигански действия и повреждане на имущество. След установяването на нарушителите, те са задържани и върнати в страните на произход.

3.2. Социално-демографски профил на лицата, оказващи миграционен натиск върху България. Потенциални ефекти от натиска.

Мигрантите, оказващи миграционен натиск върху България, попадат в групата „трудно поддаващи се на отчет“. Тя обединява участващите в нерегулярните и транзитните миграции, като тук влизат и лицата, търсещи убежище. Практиката показва, че лица, които са преминали транзитно през България, при разкриването им в следващите участъци от миграционния маршрут или при достигането на крайната дестинация, като правило подават молби за закрила. Изясняването на

миграционната история на всеки отделен мигрант позволява не само да се изучат по-добре транзитните маршрути, но и да се съберат данни за демографските и социалните характеристики на миграционните потоци в пълния им обем.

На настоящия етап от развитието на европейската миграционна политика, по-подробно могат да бъдат анализирани данните за основните демографски и социални характеристики на лицата, потърсили международна закрила в България. С оглед на поставената задача за изясняване на потенциалните демографски ефекти за България от миграционния натиск, демографският анализ трябва да бъде съсредоточен именно върху тази група. Като се има предвид практиката на двойна регистрация на лицата, оказващи миграционен натиск, може да се приеме, че броят на потърсилите убежище в България представлява над 33% от общия брой на лицата, оказали непосредствен миграционен натиск. Приблизително сходните социо-демографски характеристики на лицата, подали молби за закрила в следващите страни по протежение на Западно-Балканския миграционен маршрут или държавите крайни дестинации съгласно данните на Евростат показват, че няма съществени различия по отношение на тези характеристики.

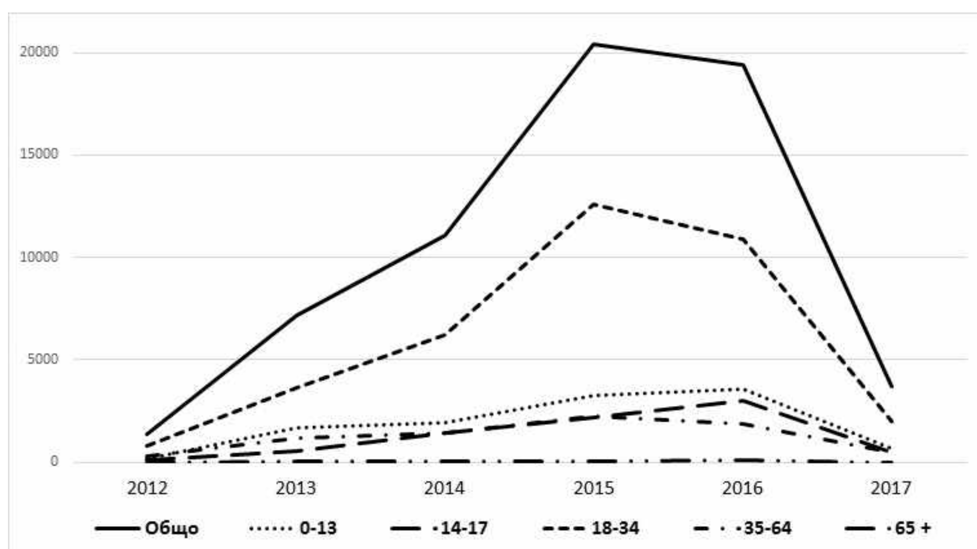
Наблюдаваното значително повишение в периода 2013-2015 г. на броя на лицата, потърсили закрила в България, поставя страната пред изпитание, защото създава риск от натоварване на системата за социална стабилност или на българската икономика, което е пряка последица от затрудненията в овладяването на миграционния натиск. Подобна перспектива налага необходимостта от по-детайлно проучване на социо-демографския профил на лицата, подали молби за закрила.

На фиг. 3.3 е представена възрастовата структура на лицата, потърсили закрила в България през периода 2012-2017 г. През периода 2008-2011 г. са налични само данните за общия брой и децата на 0-13 години, като последните представляват 13.8%. След 2012 г. информацията е по-подробна и са представени възрастите 0-13, 14-17, 18-34, 35-64 и 65+ години.

Възрастовата структура на подалите молби за закрила се доминира от лицата в активна трудоспособна възраст между 18 и 34 години. Средно през периода 2012-2017 г. тази група обхваща 57.2% от всички

лица, потърсили убежище, като най-голям е делът им през 2015 г. – 61.67%.

В същото време се наблюдава увеличение при групата на непълнолетните под 18 години. През годините са налице големи вариации в тази група. Така например през 2012 г. те представляват 4.72%, но през 2016 г. вече са 15.5%. Трябва да се има предвид, че част от тези лица влизат в България без документи за самоличност, поради което възрастта им е декларирана, а не документално установена. По оценки на анкетьорите към ДАБ при МС, именно в тази група се наблюдават най-големите различия между „видимата възраст“ и „декларираната възраст“. Едно от обясненията е, че това се прави с оглед на по-благоприятния статут, който придобиват малолетните и непълнолетните лица след подаването на молби за убежище.

Фигура 3.3

Възрастова структура на лицата, потърсили закрила в България през периода 2012-2017 г.

Източник: **Административна справка на ДАБ при МС (2018). Изчисления на автора.**

Общият дял на лицата във възрастовата група 14-34 години възлиза на 69.56%, като максималната му стойност от 72.53% е достигната

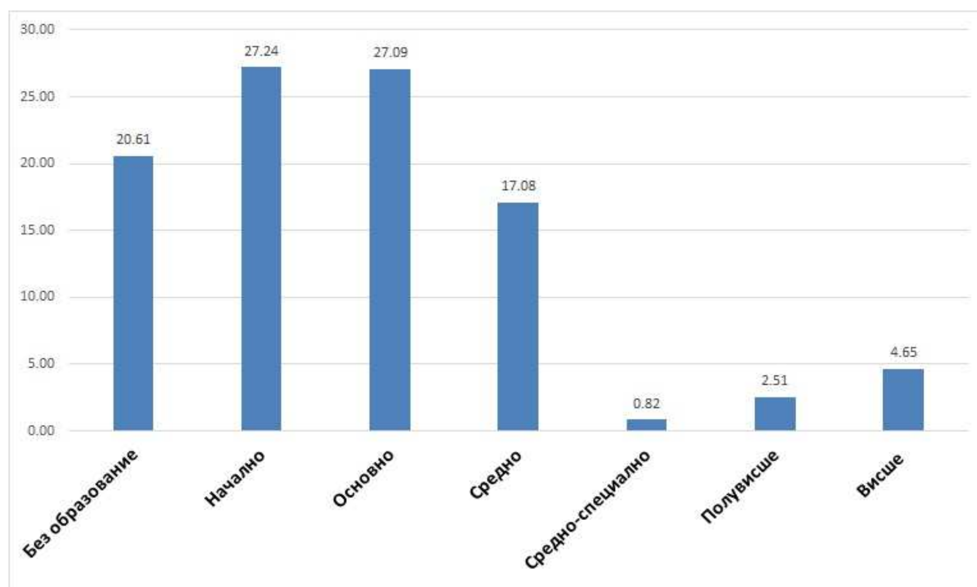
през 2015 г. С понижение през разглеждания период се характеризира делът на лицата между 35 и 64 години, както и на тези над 65 години.

Интерес представлява и половата структура на потърсилите закрила в България. През периода 2012-2017 г. 76.81% от тях са мъже (за периода 2008-2017 г. това отношение е 77.14 % към 22.86%). Мъжете от възрастовата група 14-34 години са 58.53% от общия брой потърсили закрила, а жените в същата възрастова група са 11.03%.

Наблюдаваните тенденции във възрастово-половата структура на потърсилите закрила в България показва нарастващ брой на най-младите, повечето от които мъже, както и на лицата, които навлизат в активна трудоспособна възраст. Съгласно теорията на Бруни и Вентурини и Бюнинг, Шефер и Щраубар за предлагането на работната сила, именно това са лицата, които излизат или наскоро са излезли на пазара на труда и най-дейно участват при формирането на миграционния натиск. За да се оценят перспективите за тяхната успешна интеграция в социално-икономическия живот на приемащата страна, е необходимо да се разгледа и образователната структура на лицата, подали молби за закрила (фиг. 3.4).

Образователната структура на потърсилите международна закрила лица над 14-годишна възраст показва преобладаващ и нарастващ дял на ниските образователни степени. През периода 2008–2015 г. групата на лицата с основно и по-ниско образование е 79.76%. През 2017 г. настъпва минимално подобрение и тази група е 75.51% от общия брой на лицата над 14-годишна възраст, търсещи убежище в България. Неблагоприятната динамика проличава най-вече от бързото увеличение на лицата без образование, които от 4.66% през 2008 г. достигат 23.82% през 2016 г. и 19.01% през 2017 г. Повишава се и делът на лицата с начално образование от 13.99% на 27.16% през 2017 г. През целия период почти непроменен остава делът на лицата с основно образование: от 27.81% през 2008 г. до 29.33% през 2017 г.

Дяловете на лицата от средните и високите образователни степени намаляват значително от 48.87% през 2008 г. на 21.93% през 2016 г. и 24.49% през 2017 г. През 2016 г. лицата с висше образование са едва 3.87%, а през 2017 г. 4.87%.

Фигура 3.4

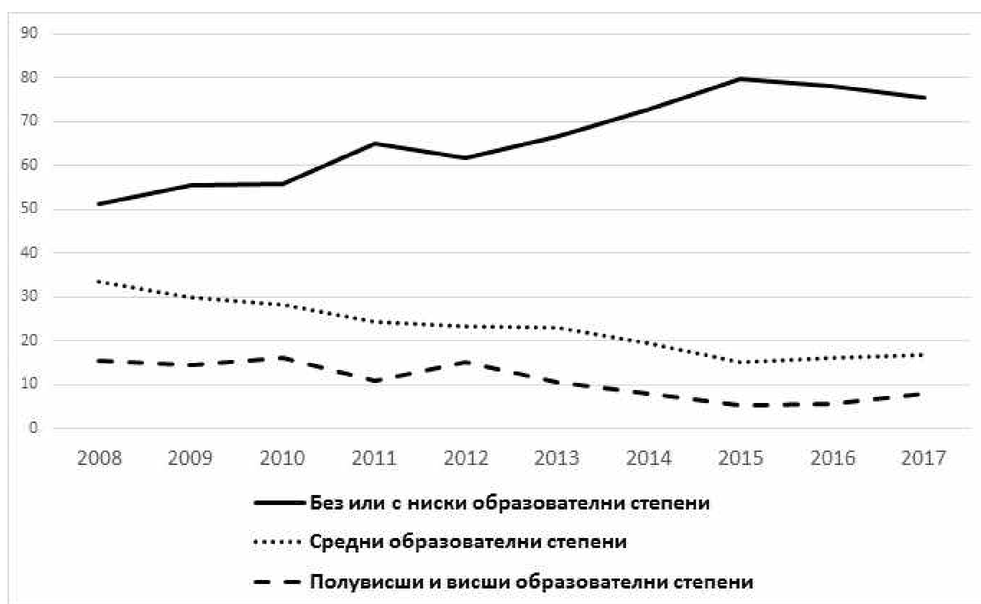
Образователна структура в проценти на лицата, потърсили закрила в България през периода 2008-2017 г.

Източник: **Административна справка на ДАБ при МС (2018). Изчисления на автора.**

На фиг. 3.5 е представена образователната структура на потърсилите закрила в България по календарни години. Данните показват, че със задълбочаването на конфликтите в страните на произход, качеството и достъпът до образование намаляват, поради което може да се очаква по-нататъшно повишаване на относителните дялове на лицата с ниски образователни степени за сметка на средните и високите. Неблагоприятната образователна структура на подалите молби за закрила предполага допълнителни усилия/разходи за повишаване на тяхната пригодност за заетост и включването им в активния трудов и социален живот на страната, в случай че решат да се установят трайно или бъдат върнати в България по силата на Дъблинския регламент.

Изясняването на потенциалния демографски ефект от миграционния натиск има за цел да отговори на въпроса дали и в каква степен механичният прираст на нелегално влезлите лица може да повлияе върху общия прираст на населението. В този аспект миграцията се раз-

гледжа и като взаимодействие вследствие на различията на демографските структури на изпращащите и приемащите държави. На проведената през м. септември 2015 г. национална конференция „Бежанската вълна и предизвикателствата пред националната сигурност“ е подчертано, че „през 80-те години на миналия век населението на България и Сирия бе сходно – по 8 милиона, жителите на София и Дамаск – по един милион души. През 2015 г. в България живеят под 7 милиона души, а в Сирия преди войната – 26 милиона! Паралелно с това през 2011 г. жителите на София са 1.3 милиона, а през същия период Дамаск – 6 милиона“ (Чуков, 2015).

Фигура 3.5

Образователна структура в проценти по календарни години на лицата, потърсили закрила в България през периода 2008-2017 г.

Източник: **Административна справка на ДАБ при МС (2018). Изчисления на автора.**

Друг аспект на връзката между миграцията и демографските ефекти е станалото традиционно през изминалите две десетилетия виждане демографските процеси да се разглеждат през призмата на т.н. „демографска криза“, като измененията се възприемат като вътрешна

заплаха за конституционния ред през призмата на етническия състав и междуетническите отношения в съчетание с външни военни заплахи и последиците от тях (Попов и колектив, 2013). В такъв дух е например изказването на премиера Б. Борисов, че „идването на подобни големи групи хора променя демографската ни карта“ (Съобщение на пресцентъра на МС, цитирано по Медиапул, 2015). Независимо, че не всички изследователи споделят подобна теза, във всички действащи към момента стратегически документи в областта на миграцията, тя се разглежда като възможен инструмент за частично повлияване на демографските процеси и подобряване състоянието на работната сила. От тази гледна точка демографският ефект от миграционния натиск трябва да бъде разгледан в няколко аспекта:

- Пряка крайна миграция – това са нелегално влезлите имигранти, за които България се явява крайна дестинация.
- Вторична крайна миграция – това са върнати у нас съгласно разпоредбите на Дъблинския регламент нелегално влезли мигранти, за които България е представлявала входна врата и транзитен етап към крайната им дестинация. При навлизането или преминаването им през българска територия те са били заловени и регистрирани от българските миграционни власти, поради което след нерегламентираното напускане на страната и пристигането в крайната им дестинация подлежат на връщане.
- Установяващи се в страната по силата на европейската система за релокация бежанци от Италия и Гърция.
- Трайно установилите се в страната бежанци, получили впоследствие българско гражданство.

С оглед на констатацията, че в по-голямата си част миграцията на нелегално влезлите в страната лица по своя характер не е крайна, а транзитна, то и демографски ефекти от нея на практика липсват. В краткосрочен и средносрочен план, у нас тези процеси сами по себе не могат да доведат до демографски и социален срив и не могат да поро-

дят пряко значим риск от гледна точка на демографската сигурност[*]. Дори и миграционният натиск върху България да е краен и лицата, получили хуманитарна закрила, да се установят в страната, то демографският ефект също щеше да е незначителен, тъй като тази група представлява 0.34% от населението на страната, поради което съвсем слабо щеше да повлияе на неговите демографски показатели. В случая обаче и такъв незначителен демографски ефект не се постига, защото дори и лицата, които са получили убежище в България, възприемайки я като транзитна, я напускат.

При разработването на настоящия труд, в края на 2017 г. се проведе анкетно проучване сред лицата, получили закрила в България и установили се в страната, с цел изясняване степента на развитие на миграционните мрежи.[**] При обобщаването на данните може да се направи извода, че лицата от Афганистан, които са най-голямата група потърсили закрила в България, не се задържат на територията на страната. Установено е, че към края на 2017 г. едва около 100 афганистански граждани, получили закрила у нас, пребивават трайно в страната.

Според самооценката на самите общности, най-голямата група лица, получили закрила и пребиваващи на това основание в България, е на гражданите на Ирак. Те започват да се установяват у нас след 2003 г., като към 2012 г. броят на установилите се у нас лица с бежански и хуманитарен статут е достигнал до 5-6 хил. души. След това обаче те

---

[*] В различните концепции за сигурността, демографската сигурност се разглежда с два различни подхода. Единият е инструментален и при него демографските процеси се оценяват не сами за себе си, а от гледна точка на техния принос при решаването на едни или други недемографски обществени проблеми и задачи, т.е. те се разглеждат като инструмент за постигане на други цели. Другият подход е целеви или чисто демографски. При него се предполага наличието на автономни, специфични демографски цели. Той стеснява разбирането на демографската сигурност и при него тя се свежда до „защита на живота и непрекъснато естествено възобновяване на човешкото поколение“.

[**] При проучването са анкетирани 36 представители на общностите на лицата, получили закрила в България, главно техни неформални лидери. Проучването не е представително за цялата група на лицата, получили бежански или хуманитарен статут у нас, но е достатъчно информативно за лицата, които след получаването на такъв статут не са напуснали страната, а са се установили трайно в нея.

започват да напускат страната, отправяйки се основно към Западна Европа, поради което към края на 2017 г. броят на получилите закрила лица от Ирак, трайно установили се в България, е между 800 и 1 000 души.

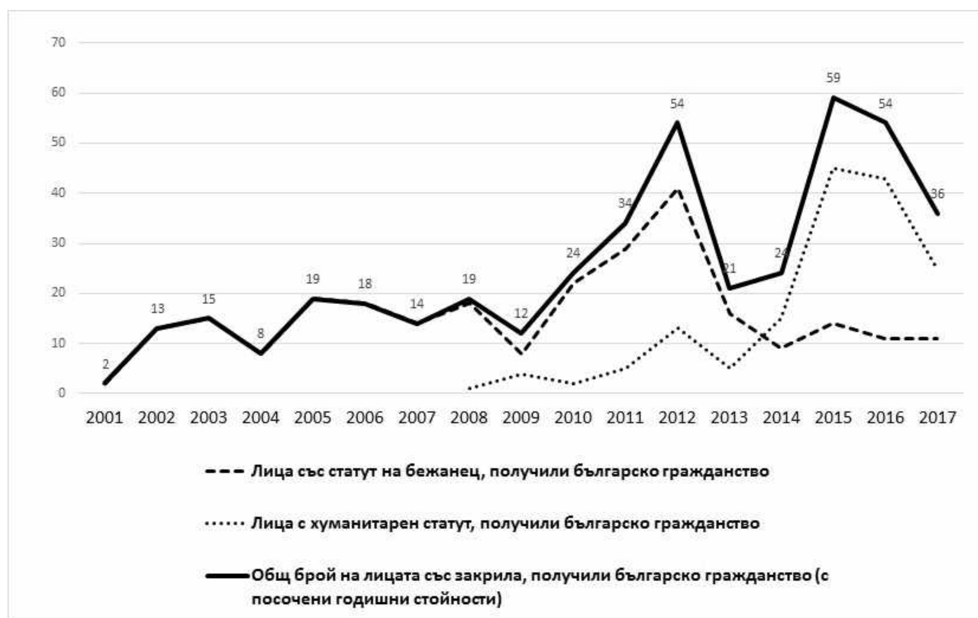
Следващата по значимост група на лицата, получили закрила и установили се в страната, е тази от Сирия. Те идват след 2011 г. и по самооценка на общността, към края на 2017 г. броят им се движи между 500-600 души.

Характерна особеност и за двете групи е, че става въпрос главно за иракски и сирийски граждани от кюрдски произход. Като един от основните мотиви за взимане на решение за пребиваване в България се изтъква активизирането на кюрдския проблем и географската близост на България с Кюрдистан. Именно етническата близост е в основата на осъществяване на имигрантската взаимопомощ. До средата на 2014 г. бежанците и мигрантите са разчитали на старите сирийски и иракски имигрантски общности в България, а след това съдействието е било предоставяно главно от новопристигналите. След тази промяна започва да се предава и обобщава натрупаният миграционен опит, в т.ч. и начините и маршрутите за преминаване на границата. В рамките на съответните бежански общности се разпространява също така и информацията с възможностите за трудова реализация и търсенето на работа от самите мигранти и бежанци.

Една част от установилите се в България граждани на Ирак и Сирия намират своята трудова реализация в разположени у нас кол центрове на международни фирми, които обслужват арабскоезични клиенти. Друга част работят във фирми на свои сънародници като Мат Стар БГ ЕООД (производство и търговия с обувки), Аладин Фуудс (верига заведения за бързо хранене с арабска кухня и персонал от около 900 души) и др. Други са създали собствени фирми, като основният предмет на дейност е производство на арабски хляб, фризьорство, заведения за бързо хранене с арабска кухня и търговия със стоки, произведени в страните на произход.

Малкият брой на лицата, установили се в България след получаването на закрила, потвърждава предимно транзитния характер на миграционния натиск. Показателен е фактът, че общо през периода 2001-

2017 г. 426 бежанци и лица с хуманитарен статут са получили българско гражданство, т.е. отговаряли са на законовото изискване през предходен 5-годишен период да са пребивавали на територията на страната (фиг. 3.6).

Фигура 3.6

Брой лица с бежански и хуманитарен статут в България, получили българско гражданство през периода 2001-2017 г.

***Източник:* Административна справка на Министерство на правосъдието (2018).**

Тези данни също потвърждават извода, че миграционният натиск върху България е транзитен и демографският ефект от него е незначителен, тъй като лицата, които го упражняват, предпочитат да се установят в Западна Европа, а не в България.*

* При анкетното проучване с цел изясняване състоянието на миграционните мрежи, е посочена информацията, че граждани на Сирия, установили се в България преди или непосредствено след 1989 г. и получили българско гражданство, след избухването на европейската мигрантска криза, независимо, че са български граждани, са напуснали България и със сирийските си документи са поискали убежище в Западна Европа. Също така през 2017 г. е налице прехвърляне на част от дейността на Мат Стар БГ

В регионален аспект обаче ако разглежданата миграция е крайна, а не транзитна, мигрантската криза щеше да се отрази най-тежко на Р Македония, в която през 2015 и 2016 г. 525 059 лица търсят убежище, което е 25.16% от нейното население. Евентуалната дестабилизация на Р Македония от подобен процес няма как да не се отрази и на нейните съседи, което потвърждава извода, че отрицателните измерения на миграционния натиск трябва да се разглеждат и в регионален аспект, особено когато става въпрос за държави, представляващи част от общ миграционен маршрут.

Трябва да се има предвид обаче, че за разлика от транзитните държави, ефектът в страните крайни дестинации е различен. Така например пряката демографска последица за Германия от мигрантската криза в Европа през 2015 и първата половина на 2016 г. е, че нейното население в края на 2016 г. съгласно данните на Федералната статистическа служба става 82.8 млн. души. Това е рекорд в историята на страната, тъй като досегашният такъв от 82.5 милиона души е през 2002 г. Единствената причина за наблюдавания рекорден ръст на населението е приемането като бежанци на около 750 хил. души през същия период.*

Броят на лицата, получили закрила в държавите крайни дестинации, е по-малък от броя на тези, които са поискали такава. Една част

ЕООД от България в Турция, което съвпада с наблюдаваното през този период явление част от бежанците в ЕС да се завръщат в Турция, а от там някои дори и в Сирия.

* За демографските ефекти от миграционния натиск върху държавите крайни дестинации са правени различни прогнози. Още през 2000 г. Федералното министерство на вътрешните работи на Германия прогнозира, че „при създалата се демографска ситуация, коренното немско население на Германия ще се съкрати от 74.6 млн. през 2000 г. до 56–58 млн. души през 2050 г., а в същото време броят на населението с чужд произход в страната ще нарасне от 7.4 млн. през 2000 г. до 16 млн. души“ (Bundesministerium des Innern, 2000). Според прогнозите на Изследователския център Пю, при умеренени нива на имиграция в ЕС, към 2050 г. делът на населението с произход от широкия Близък Изток и Северна Африка ще бъде 11.2%. При висок миграционен сценарий, близък до мигрантската криза от 2014-2016 г, делът на това население ще достигне 14%, съсредоточено основно в Западна и Северна Европа: Швеция 30.6%, Австрия 19.9%, Германия 19.7%, Белгия 18.2%, Франция 18%, Великобритания 17.2%, Норвегия 17% и т.н. (Pew Research Center, 2017).

от лицата не съответстват на критериите за предоставяне на убежище и биват връщани в страните на произход. Друга част от тях пък след като са били регистрирани, се установява, че са поискали или получили закрила в някои от транзитните държави, но впоследствие ги напускат. Подобни лица също подлежат на връщане, защото според Дъблинския регламент, кандидатите за убежище в ЕС трябва да чакат тяхната молба да се реши в държавата, където първо са регистрирани на негова територия, а при получаването на статут да пребивават в нея.

В процеса на регистриране на желаещите за получаване на бежански и хуманитарен статут се снемат биометрични данни, които се въвеждат в единната база данни Евродак, достъпна за специализираните институции на всички държави членки на ЕС. Ако при проверка се установи, че дадено лице е било регистрирано или е получило закрила в страна членка, която впоследствие е напуснало и е регистрирано отново в други страни на ЕС, за него се изпраща запитване към първата страна на регистрация. В случай, че бъде поискан входящ трансфер, България е длъжна да приема обратно мигрантите и търсещите закрила, които е регистрирала на своя територия. На практика това са вторични миграции, но потенциалният демографски ефект за транзитните държави може да бъде много по-голям, отколкото самата първична транзитна миграция.

В България институцията, отговорна по прилагането на дъблинското производство, е Държавната агенция за бежанците към МС. Дъблинският регламент разглежда производството за определяне на държавата, компетентна за разглеждане на молбата за предоставяне на статут, което се провежда в рамките на процедурата по предоставяне на международна закрила. При прилагане на Регламент № 604/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 26 юни 2013 година (Регламент Дъблин III) се наблюдават следните тенденции:

По данни на Държавната агенция за бежанците към МС, през 2012 г. от други страни членки на Европейския съюз са отправени 446 запитвания до България за лица, които у нас са получили статут, но впоследствие напускат страната. През 2013 г. запитванията са 1 331, а през 2014 г. - 7 851. Това са 99.89% от всички лица, които през периода 2012-2014 г. получават закрила у нас. От запитванията през 2014 г.,

6 873 са за връщането на лица в България, като за 3 613 души страната ни е дала положителни отговори. През 2013 г. са реализирани сравнително малък брой връщания – 100 души, а през 2014 г. - 180 души.

През 2015 г. се наблюдава рязко увеличаване на входящите запитвания и броят им достига 8 130, като входящите трансфери в страната са 262 души.

През 2016 г. в България са получени и са обработени общо 11 545 бр. входящи запитвания по регламента „Дъблин“, от които 10 377 бр. са искания по същество за поемане на отговорност и обратно приемане:

- поемане на отговорност – 607 бр.
- обратно приемане – 9 770 бр.
- искане за информация – 1 168 бр.

За периода от 1.01.2016 г. до 31.12.2016 г. най-много запитвания са получени от Германия – 3 551 бр. (34%), Австрия – 2 094 бр. (20%), Унгария – 1 808 бр. (17%), Франция – 1 096 бр. (11%), и Великобритания – 366 бр. (4%). От страна на Държавната агенция за бежанците са изготвени и изпратени общо 10 743 бр. отговори на запитвания от държавите членки по регламента „Дъблин“, а през 2016 г. общият брой на отговорите за мълчаливо съгласие е 1 017 (на практика това е липса на официален отговор, с което България мълчаливо признава фактите в направеното запитване).

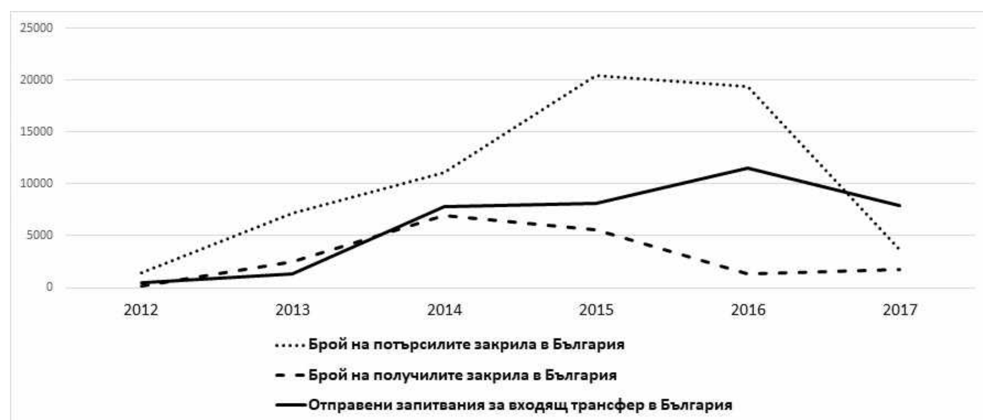
През 2016 г. са осъществени 36% от всички заявени трансфери за годината.

- Осъществени изходящи трансфери по Регламент „Дъблин“ – 16 бр.;
- Осъществени входящи трансфери по Регламент „Дъблин“ – 624 бр. при заявени входящи трансфери по Регламент „Дъблин“ – 1 735 бр.;

През 2017 г. са получени 7 934 входящи запитвания, заявени са 1 168 входящи трансфери, но от тях са реализирани 445. По изходящи запитвания са изпратени 162 лица.

От тези данни е видно, че през периода 2012-2017 г. към България са направени 37 419 запитвания, като в същото време са реализирани 1 611 връщания от други страни членки на ЕС.

На фиг. 3.7 е отразена информацията за направените запитвания за входящ трансфер в България, съпоставена с тази за поискалите и получилите закрила в България през периода 2012-2017 г. Данните показват, че те представляват 58.99% от броя на лицата, потърсили убежище у нас и превишават броя на лицата, получили закрила с 203.58%. През 2017 г. броят на входящите запитвания дори превишава броя на лицата, поискали у нас убежище. Това е така, защото запитвания се правят и по отношение на лица, които през предходните години не са изчакали края на процедурата за получаване на убежище или вече имат влязъл в сила отказ на молбите им в България. Това по категоричен начин потвърждава извода за транзитния характер на миграционния натиск върху България, тъй като при проверка на данните в единната европейска система Евродак се установява, че лицата, влезли в България, впоследствие пребивават в други страни членки на ЕС.

Фигура 3.7

Направени запитвания за входящ трансфер, поискали и получили закрила в България през периода 2012-2017 г.

***Източник:* Административна справка на Държавна агенция за бежанците (2018).**

Към настоящия момент самата практика за връщане на бежанци от държави в Западна Европа в България е противоречива, например някои германски съдилища решават да не се връщат бежанци в България, а според други съдебни решения такива бежанци трябва да се върнат на българска земя. С решение от 8 юни 2017 г. Върховният административен съд на провинция Северен Рейн-Вестфалия обявява, че „процедурата за даване на убежище в България, както и тамошните условия за прием и настаняване на бежанци, не показват толкова сериозни системни слабости, че обратното връщане на бежанци в страната да е невъзможно". Точно обратното решение взима Административният съд в Хановер, провинция Долна Саксония, който забранява връщането на 19-годишен кюрд в България през април 2017 г. Според съда, в България съществува риск от нехуманно отношение, застрашаващо живота на бежанеца. Ето и част от аргументите: „Нуждаещите се от защита бежанци и мигранти в България рискуват да се окажат направо на улицата. Те фактически нямат достъп до пазара на труда, нито до социалните облаги на държавата. Дори хората с признат статут на бежанци се намират в несравнимо по-тежко положение, отколкото местните хора, чийто живот също не е лек" (Дойче Веле, 2017).

През юли 2017 г. Съдът на Европейския съюз постановява, че Дъблинският регламент може да се прилага по отношение на пристигнали по време на мигрантската криза лица, с което оставя отворена възможността за връщане на мигранти и бежанци в държавите-членки, изиграли ролята на входни врати в Европейския съюз.

Европейската съдебна практика обаче търпи развитие. През октомври 2017 г. Съдът на ЕС разглежда случая на М. Шири от Иран, който е поискал международна закрила първо в България, а след нейното напускане е направил същото и в Австрия. Съдът постановява, че Австрия трябва да разгледа заявлението за убежище, въпреки че той първо е потърсил закрила в България. В мотивите е изтъкнато, че съгласно действащия Дъблински регламент, страна членка, която е първа точка от влизането в ЕС, в случая България, е длъжна да разглежда заявленията за предоставяне на бежански статут. Но след като М. Шири не е бил върнат от Австрия в България в шестмесечен срок, отго-

ворността автоматично се прехвърля върху австрийските власти (БТА, 2017).

Последното съдебно решение от тази поредица е от 29.01.2018 г. на съда в германската провинция Долна Саксония. След разглеждане на жалбата на сирийски гражданин, получил статут на бежанец в България през 2014 г., но след това заминал за Германия, където повторно е кандидатствал за убежище с аргумента, че в България са нарушени човешките му права, съдът постановява, че търсещите убежище, които вече са признати за бежанци в България, не може да бъдат депортирани там от германските власти. В мотивите на решението е изтъкнато, че в България бежанците биха изпаднали в ситуация на необходимост от помощ, без обаче да имат реална перспектива за получаването на такава. По този начин те ще бъдат заплашени от крайна бедност и невъзможността да си намерят подслон. Ето защо депортацията им в България би означавала нарушение на Европейската конвенция за правата на човека. Съдът изключва възможността за преразглеждане на решението (Die Welt, 2018).

Разгледаната европейска съдебна практика обуславя малкия брой на входящите трансфери на бежанци към България. Към настоящия момент тази вторична миграция също не може да окаже съществено влияние върху демографските процеси в страната. Значително по-големият брой на запитванията обаче показва, че в сегашния си вид Дъблинският регламент има известен демографски потенциал. При влошаване на миграционната обстановка в страните крайни дестинации, например при идването на власт на антиимигрантски политически формации или при затруднена интеграция на конкретни бежанци, може да се очаква увеличаване на реализираните връщания в България. Подобна перспектива, особено като се има предвид, че става въпрос за лица, които са имали възможност на базата на предоставения статут да останат в страната, но не са пожелали да направят това, прави бъдещата им интеграция у нас още по-проблематична.

Вторият рисков в миграционно отношение за България момент след втората половина на 2013 г. представлява наблюдаваната през 2016 г. тенденция страната да се превърне в миграционен буфер (отворен вход, затворен изход). Причините за това явление са както пропус-

кливостта на българо-турската граница поради все още незавършилия строеж на защитното гранично съоръжение и проблеми при експлоатацията му, така и въведеният съвместен режим на засилена охрана на сръбско-българската граница от страна на Сърбия, Словения, Хърватия, Австрия и Чехия и съществуващите защитни съоръжения по Западно-Балканския миграционен маршрут. В тези условия мигрантите сравнително лесно проникват на българска територия, но трудно я напускат, което довежда до препълване на капацитета на специализираните институции за настаняване на бежанци и мигранти.

През 2017 г. строителството на защитното гранично съоръжение по българо-турската граница е завършено. През същия период Турция също довършва изграждането на защитно съоръжение по границата си със Сирия. Тези нови реалности правят по-малка вероятността от бъдещо превръщане на България в миграционен буфер в краткосрочен и средносрочен план. Поради тази причина овладеният миграционен натиск ще има все по-малък потенциал да повлияе на демографските процеси в страната.

Към настоящия момент също така е малък потенциалът за повлияване на демографските показатели на населението на България и от страна на тези бежанци, които по плана на ЕС подлежат на релокация. През 2016 г. за България са обявени 1 302 места за бежанци от Гърция и Италия, от които едва 4.61% идват в страната. На 16 май 2017 г. Европейската комисия призова България „да покаже по-голяма гъвкавост по отношение на предпочитанията си и да започне релокацията (на бежанци, б.м.) от Италия възможно най-скоро“ (European Commission, 2017). В края на ноември 2017 г. МС одобрява актуализация на времевата рамка, в която страната ни трябва да изпълни ангажиментите си по презаселване като удължава срока за изпълнение на ангажиментите до 31 октомври 2019 г. Броят на лицата, които се предвижда страната ни да приеме по механизма за презаселване, се запазва на 110 души (Министерски съвет, 2017). Очевидно е, че този процес трудно ще протича както поради нежеланието на самите бежанци да се установят в страна с нисък жизнен стандарт, така и поради затрудненията при функционирането в България на механизмите за интеграция.

С оглед на констатирания транзитен характер на потоците, упражняващи миграционен натиск върху България, преминаването през страната и временното пребиваване на лица, търсещи закрила, в краткосрочен и средносрочен аспект не би следвало да се разглежда като значима възможност за увеличаването на работната сила и развитието на икономиката.

С това ефектите от миграционния натиск не се изчерпват, защото безконтролните и неуправляеми миграционни процеси пораждат много други критически заплахи. В доклад от октомври 2013 г. относно миграционната обстановка и предприетите мерки от Националния оперативен щаб за овладяване на кризата с незаконните имигранти е констатирано, че миграционният натиск натоварва значително социалните системи на държавата по отношение настаняването, издръжката, социалните плащания, здравното осигуряване и интеграцията. Пораждат се и рискове за държавните финанси във връзка със значителните допълнителни разходи за националния бюджет, необходими за осигуряване на приемане, разпределение, настаняване, разглеждане на молби и статути и др. Горните дейности следва да се осъществяват с многократно увеличен административен капацитет на компетентните институции (МВР, МО, МЗ, МЗХ, МОН, ДАБ, ДАНС, областни администрации, кметства и др.), което неизбежно има отражение в публичните финанси.

В случай, че непосредственият миграционен натиск не бъде овладян, институциите в страната могат да изпаднат в затруднение при приемането, настаняването и защитата на живота и здравето на бежанците и мигрантите, както и при предприемането на мерки за интеграцията им в социално-икономически аспект. В такъв случай кризата може бързо да засегне всички останали сфери от обществения живот и да се превърне във вътрешна хуманитарна.

Друг ефект от неовладяването на миграционния натиск може да представлява риска от повишаване на напрежението в местата, където се концентрират бежанците. Още през 2005 г. Институтът за философски изследвания при БАН предупреди, че „при нарастващия миграционен интерес към България (независимо дали ще е крайна дестинация или транзитна територия) е възможно формиране и масово разпростра-

нение на негативни нагласи, свързани с имигрантите по подобие на други страни в Западна Европа. А засега у нас липсва цялостна национална имиграционна политика за неутрализиране на подобни етностереотипи по отношение на миграционните потоци и бежанците“ (Рискове за…, 2005). За съжаление през последвалия период не са предприети мерки в тази посока, поради което подобно негативно явление е ясно забележимо особено през периода 2015-2016 г., когато е налице значително надвишаване на капацитета на съществуващите бежански центрове, най-вече на тези от отворен тип. Недоволството сред местното население се провокира най-вече поради факта, че то научава за мигрантските проблеми най-вече от слухове, а не от информационните канали на държавата. Засиленото присъствие на чужденци, ползващи закрила в страната, може да доведе до изостряне търпимостта на населението към тях, в резултат на което сред местното население се наблюдават прояви на ксенофобия и расизъм.

Освен това значителната концентрация на чужди граждани може до доведе до развитие на различни вирусни заболявания и епидемии, включително и такива неспецифични за територията на страната, с което да се застраши здравния статус на населението, например през 2015 г. девет бежанци са регистрирани като заболели от малария. През 2016 г. Националният център за заразни и паразитни болести потвърди наличието на още шест случая на малария в бежанските лагери. Според официалните данни над четиридесет са случаите на заболели от краста. Сред настанените в бежанските лагери у нас лица са доказани случаи на коремен тиф, холера, морбили, рубеола, лепра, туберкулоза, детски паралич, въшков тиф, туларемия и др. В групата на мигрантите значително по-голям е процентът на болните с хепатит В и С, както и на тези с HIV инфекция и СПИН. Трябва да се има предвид, че на първо време е уязвимо не само местното население покрай бежанските лагери, но също така и населението, живеещо в териториите, през които минават нелегалните транзитни миграционни маршрути и с което мигрантите влизат в контакт. Като особени рискови групи се очертават трафикантите и техните семейства, сутеньорите, жертвите на сексуална експлоатация и лицата, предоставящи квартири за временен престой на нелегално влезлите транзитни мигранти.

Като специфичен риск от неовладяването на миграционния натиск трябва да се посочи навлизането на лица, свързани с екстремистки организации и организираната престъпност. Има реална опасност по минаващите през или покрай България миграционни маршрути, заедно с бежанците и мигрантите да навлязат и лица, изповядващи радикални и екстремистки идеи, както и членове и симпатизанти на различни терористични организации или представители на международната организирана престъпност (Приложения, фиг. 1).

В интервю за българската информационна агенция БГНЕС от 25.03.2016 г. македонският президент Г. Иванов дава следните подробности за преминаващите през македонска територия мигранти и бежанци: „Констатирахме, че огромна част от бежанците са мъже между 18 и 30 години. Установихме, че голяма част от тях имат изгаряния по дясната си ръка, което само по себе си е доста странно. Ние информирахме службите и започна сътрудничеството. Още от самото начало през август, когато настъпи голямата вълна, настоявахме всички да бъдат регистрирани. Тогава това беше почти невъзможно, защото пристигащите искаха колкото се може по-бързо да напуснат територията на нашата страна и да се оправят към Германия или Швеция. Но забелязахме също така, че много хора не искат да се регистрират. А кой не иска да се регистрира? Само този, който има зловещи намерения“ (БГНЕС, 2016).

От справките за извършените терористични актове в Европа е видно, че част от терористите са минали през България. Така например близък на Ш. Куаши, един от атентаторите срещу френския сатиричен седмичник „Шарли ебдо“ през януари 2015 г., е бил настанен в център за нелегални бежанци в България. Взривилият се през 2016 г. М. Далеел на музикален фестивал в Ансбах, Германия, през 2013 г. влиза у нас като нелегален имигрант. Специалистите от ДАНС и от Агенцията за бежанците не намират нищо обезпокоително за него, няма налични данни да е радикализиран по времето, когато пребивава в България и затова получава хуманитарен статут. А. Чатаев, един от организаторите на атентатите през 2016 г. на летище „Ататюрк“ в Истанбул, през 2011 г. е задържан в България при опит за нелегално влизане в Турция.

След разгрома на ИДИЛ в Сирия към края на 2017 г., се очаква неговите бойци, които са с европейски произход или притежават разрешен престой в отделни държави членки, да се завърнат в ЕС. Подобна перспектива допълнително измества част от основните направления в европейската миграционна политика върху нейните връзки с различни аспекти на сигурността.

Също така трябва да се има предвид, че поради преобладаването на лица с ниски образователни степени сред търсещите закрила в България, те по-лесно попадат в трафикантски мрежи. Така например Европейската полицейска служба (Европол) на няколко пъти предупреди, че трафикантите на наркотици са активни по маршрутите, по които бежанците и мигрантите достигат до Европа. Наблюдава се в практиката каналите, които използват трафикантите на хора, да бъдат идентични с тези, използвани от дилърите (European Police Office, 2017). От друга страна хуманитарните и социални рискове повлияват на криминогенните фактори, което предполага допълнителни мерки за тяхното овладяване с цел минимизиране на възможните последствия от тях в краткосрочен и дългосрочен план.

3.3. Политики за намаляване на бъдещия миграционен натиск в страните на произход

Ограничителните миграционни политики на транзитните и приемащите държави сами по себе си не намаляват миграционния натиск, а водят до неговото овладяване. Натискът за емиграция в страните на произход продължава да съществува, но в този случай изпитва затруднения при реализирането си именно поради поставените прегради по пътя на миграционните потоци. Единствено успешното провеждане на социално-икономически реформи в изпадналите в криза страни на произход, адекватни на определяната от демографските процеси динамика на пазара на труда, подкрепени с проактивна политика на икономически силните приемащи държави, може да доведе до постепенно намаляване на миграционния натиск.

При възникването на масиран миграционен натиск, най-важният приоритет в краткосрочен план е да се извърши пропорционално уве-

личение на хуманитарна помощ за задоволяване на непосредствените нужди на засегнатите хора, намиращи се както в зоните на конфликти в страните на произход, така и в страните, които са непосредствени съседи и приемат голям брой бежанци. В тази насока важна роля може да изиграе създаването на зони на сигурност, в които да намират убежище лицата, чийто живот е застрашен. Идеите за такива зони в страните на произход или в съседни на тях държави под контрола на ООН, НАТО или на ЕС се дискутират по време на мигрантската криза през 2015 и 2016 г., но едва след като през м. март 2017 г. американският президент Тръмп издава заповед на Пентагона да разработи план за създаването на зона на сигурност в Сирия, където да се разположат лагери за прием на бежанци, ЕС приема аналогични решения. По този начин бежанците биха получили своевременна хуманитарна закрила и се елиминира ролята на трафикантите, като в същото време се създава база за разграничаване на икономическите мигранти от действително нуждаещите се от хуманитарна закрила лица.

Като следващ етап за разрешаването на мигрантската криза е създаването на план за обособяване извън Европа на изнесени приемни центрове (горещи точки) за настаняване на бежанци и там те да могат да подават молби за закрила. Освен в Сирия и съседните държави, такива центрове трябва да се създадат и в Либия, Нигер и Чад, като тук инициативата е изцяло европейска. В някои от документите на ЕС подобни центрове в Африка се наричат „мисии за закрила“. В такива изнесени центрове предварително ще могат да се изработват интеграционни профили на всички бежанци, които биха желали да се установят в отделни държави от ЕС съобразно техните условия и възможности за прием. В подобни центрове ще може да се прилага и директивата за Европейска синя карта с цел привличане на повече висококвалифицирани граждани на страни извън ЕС. По този начин ще се ускори създаването на легални канали за миграция, което е от особено голямо значение както за сигурността на ЕС, така и на самите мигранти и бежанци, например през 2018 г. се предвижда само от Либия до 10 хил. бежанци „да дойдат в Европа без риск, по хуманитарни коридори“ (AFP, цитирана по Фокус, 2017).

В европейските дебати за създаване на зони на сигурност България има определен принос. Още през октомври 2015 г. на заседание на Европейския съвет в Брюксел премиерът Б. Борисов заявява, че „ЕС и неговите партньори трябва спешно да се фокусират върху стабилизирането на страните на произход и да подкрепят транзитните страни. Ние трябва да търсим решението на проблема там, където е възникнал. Необходимо е да се засили както финансовата, така и материалната подкрепа, да се разработят регионални програми и проекти. Тези мерки трябва да имат за цел стабилизирането и подобряването на условията за живот на сирийските бежанци в съседните страни, като Турция, Ливан и Йордания. България подкрепя идеята за създаване на „горещи точки" не само в Гърция и Италия, но по-важно е тяхното създаване в страните на произход и съседните на тях държави" (Борисов, 2015). Български изследователи като В. Цанков по този въпрос смятат, че „първоначалното установяване на правния статус и разграничението между икономическите имигранти и бежанците по възможност трябва да става преди да са влезли на територията на ЕС. По този начин ще се определи кои лица и при какви процедури да бъдат допуснати до територията на ЕС" (Цанков, 2016). За значението на тези зони на сигурност говори фактът, че в началото на ноември 2017 г. Ливан обявява, че именно в тях ще започне да връща под международен контрол намиращите се на негова територия 2 млн. сирийски бежанци.

Подобна политика на ЕС поставя вече акцент освен върху интеграционния подход, поставяйки го на едно ниво и търсейки баланс с хуманитарния подход, така и върху сигурността. В средата на февруари 2017 г. е гласуван регламент, според който всички граждани на ЕС и трети страни, които преминават външните граници на Съюза, трябва да бъдат проверявани. Този акт, който изменя Кодекса на шенгенските граници, задължава държавите членки да извършват систематични проверки на всички лица, които преминават външните граници на ЕС, в базите данни за изгубени или откраднати документи, Шенгенската информационна система и други приложими бази данни на Съюза. Това задължение се прилага за всички външни граници както на влизане, така и на излизане. Промяната в правилата е в отговор на терористични атентати в Европа като тези в Брюксел, Париж и Берлин, както и фе-

номенът „чуждестранни бойци“. Последните са европейски граждани, които се присъединяват към терористични групи в конфликтни зони, като например „Даеш“ в Сирия и Ирак.

В тази насока в областта на европейското законодателство вече настъпват промени, които ще дадат отражение на бъдещата европейска миграционна политика. В началото на март 2017 г. Европейският съд в Люксембург обявява в свое решение, че държавите от ЕС не са длъжни да издават хуманитарни визи на хора, търсещи международна закрила. В мотивите на съда е посочено, че придобиването на статут на закрила означава пребиваване повече от 90 дни, поради което общоевропейското право не обвързва страните от ЕС да правят това, а подобни въпроси се регулират от националното законодателство на всяка отделна страна.

Тези действия на ЕС, които са непосредствен отговор на мигрантската криза, не отменят очерталата се като приоритет необходимост в средносрочен и дългосрочен план от помощ за омиротворяване на страните на произход и насърчаване на развитието им с цел подпомагане възстановяването на инфраструктурата. Подобни политики целят засилването на икономическата и социалната устойчивост в конфликтните региони. Тук могат да се откроят три вида дейности:

- Помощ на икономическите и социалните институции в страните на произход с цел предотвратяване на превръщането им в неработещи или бюрократизирани, което би възпрепятствало възстановяването;
- Приоритетни публични разходи за защита на човешкия живот, ограничаване покачването на фискалните дефицити и запазване потенциала за икономически растеж;
- Стабилизиране на макроикономическото и финансовото развитие.

Помощта за развитие трябва да бъда съчетана с прилагането на ефективни рамки за сътрудничество между страните донори, които в повечето случаи са и крайни дестинации за миграционните потоци, и страните получатели, голяма част от които са страни на произход. Успехът от ефективно използване на финансирането ще зависи от анга-

жимента на донори за предоставяне на помощ с цел подобряване на ситуацията и на реципиента за политически и икономически реформи, които насърчават растежа. Единствено подобна политика може да доведе до ускоряване протичането на миграционния преход (фиг. 3.8).

Трябва да се има предвид, че в наши дни миграционният преход е тясно свързан с фазите на демографския преход, защото самият демографски преход е повлиян от процесите на раждаемост, смъртност и миграция. Според автора на концепцията за миграционния преход У. Зелински, началото му съвпада с наблюдаван демографски взрив в държави, където демографският преход не е приключил (Zelinsky, 1971). В случая единствено икономическото развитие може да предложи поминък на лицата, които навлизат в групата на населението в трудоспособна възраст и по този начин теорията на Зелински за миграционния преход се доближава до теорията на Бруни, Вентурини и Щраубар за миграционния натиск.

Фигура 3.8

Протичане на миграционния преход.

Ускоряването на миграционния преход би позволило на бежанци и мигранти да се завърнат по домовете си, след като условията го позволяват. Международната практика показва, че в такива случаи

част от бежанците се завръщат, което допринася за потенциала за растеж на страната и по-успешен преход от война към мир. Подобни страни в миграционен преход имат особен интерес към привличането на квалифицирани работници, които са напуснали по време на конфликта, защото завърналите се въвеждат нови умения, контакти и опит, придобити в чужбина. Тук трябва да се има предвид, че реинтегрирането на някогашните бежанците е предизвикателство. За да се извърши успешно подобен процес и предотвратят бъдещи конфликти, той трябва да бъде съчетан с ускорените реформи за икономически растеж. От тази гледна точка трябва да се обърне специално внимание на проблемите, които доведоха до радикализация след арабската пролет от края на 2010 г. и 2011 г., тъй като и към настоящия момент те остават до голяма степен без внимание в повечето страни в Близкия Изток и Северна Африка. Особено необходимо е увеличаването на разходите за образование, здравеопазване и обществена инфраструктура, като особено критична е ситуацията с изключването от пазара на труда. Безработицата сред жените и младите в Близкия Изток и Северна Африка, от където тръгват основните миграционни потоци, оказващи миграционен натиск върху България и ЕС, продължава да бъде сред най-високите в света, както и продължават да съществуват големи неравенства между централните и периферните региони.

Като се има предвид мащабната неефективност в публичния сектор на региона, само частни фирми могат да генерират достатъчен брой производителни работни места, за да се преодолее предизвикателството на заетостта. Създаването на повече икономически възможности за повече хора, в комбинация с повече възможности за участие в политическия живот, е основата, върху която може да се проведе трайна успешна реформа. На конференцията на високо равнище през 2014 г. в Аман, над 30 политически формации и организации на гражданското общество от целия регион на Близкия Изток и Северна Африка, идентифицират четири приоритетни области за реформа:

- Управление и прозрачност – Необходими са повече усилия, за да се пребори с корупцията и да се осигури достъп до услуги и равни възможности за насърчаване на предприемачеството, което да даде надежден сигнал към скептичната част от население-

то за настъпил обрат в правителствените ангажименти за по-конкурентен и приобщаващ икономически модел. Важно измерение в тази област е да се осигури по-голяма свобода на гражданите и подобряване на политическата отговорност.

- Фискална политика за работни места, растеж и справедливост – Фискалните разходи трябва да се насочат към дейности за повишаване на растежа, а чрез реформа на държавната администрация да се намали цената на заетостта в обществения сектор. По отношение на приходите, реформите трябва да се съсредоточат върху по-справедливото събиране на приходите, включително чрез разширяване на данъчната основа, например чрез прогресивни данъчни системи и подобряване на събираемостта.
- Реформи в бизнес климата и достъп до финансиране – Реформите трябва да намалят разходите за правене на бизнес, премахване на формалните бариери и по-доброто интегриране на стоки и услуги на пазарите. Разширяването на достъпа до финансиране, особено за малките и средните предприятия, изисква развитие на местните финансови пазари и добре капитализирани банкови системи.
- Политики на пазара на труда – Реформите следва да целят да се отстранят нарушенията, които обезсърчават наемането на работници, като същевременно се гарантират адекватни мерки срещу риска от безработица и осигуряване на стимули за фирмите да спазват правилата на трудовото законодателство. Политиките за наемане и компенсации, които са ориентирани към заетостта в публичния сектор, следва да бъдат пренасочени към създаването на умения, необходими за продуктивна заетост в частния сектор.

Инвестициите не трябва да бъдат насочени единствено към преодоляване на конфликтите, а да бъдат обвързани с приспособяване на населението в страните на произход към новите условия. Това изисква да се обърне сериозно внимание на климатичните промени, които все по-често стават причини за възникване или продължаване на съществуващи конфликти. По повод проведената през ноември 2017 г. све-

товната климатична среща на ООН в Бон, Германия, в изследване на британската неправителствена Фондация за екологична справедливост се заявява, че „десетки милиони души ще бъдат принудени да напуснат домовете си заради климатичните промени, които ще настъпят през следващото десетилетие. Това от своя страна ще създаде най-голямата бежанска криза в света“ (The Guardian, 2017). По този повод пенсионираният американски бригаден генерал С. Чейни* заявява: „Ако Европа си мисли, че има мигрантски проблем днес…, изчакайте 20 години… Вижте какво става, когато климатичните промени карат хората да напуснат Африка и особено Сахел (субсахарски район в Африка). И сега говорим не за един или два милиона, а за 10 или 20 млн. Те няма да тръгнат към Южна Африка, те ще прекосят Средиземно море“ (БГНЕС, 2017). Изградената система от защитни гранични съоръжения, която към момента успешно овладява непосредствения миграционен натиск, едва ли ще може да се справи с миграционни потоци с такива мащаби. Основното противодействие срещу подобна перспектива е лидерите на развитите страни да продължат усилията си за прилагането на мерки срещу климатичните промени и последствията им в лицето на хуманитарните кризи в различни региони.

От демографска гледна точка трябва да се има предвид, че населението на страните на произход ще продължи да увеличава своя брой, независимо от прогнозираното забавяне в темповете на нарастване. През периода 2020-2050 г. само в четирите основни страни, от които тръгват миграционни потоци, оказващи миграционен натиск върху България: Афганистан, Сирия, Ирак и Пакистан, общият брой на населението ще нарасне от 306.84 млн. души на 484.38 млн. или за 30 г. ръстът ще е с 57.86%. Погледнато в регионален аспект, страните от Северна Африка и Близкия Изток ще разполагат с младо и нарастващо население, като 60% от него е под 30-годишна възраст, което го прави вторият най-млад район в света след Субсахарска Африка. Тази голяма група от млади хора ще продължи да търси своята реализация, като при успешното провеждане на икономически и социални реформи мо-

* Член на Държавния департамент на САЩ по външните работи и главен изпълнителен директор на Проект Американска Сигурност.

же да се постигне бърз икономически растеж, или при техния неуспех да се стигне до още по-голямо чувство на неудовлетвореност и размирици. Тези две крайни алтернативи заставят ЕС като една от основните дестинации на миграционните потоци да провежда проактивна политика в страните на произход, а България като входна врата да бъде един от основните двигатели за нейното изработване.

3.4. Информация за наличните миграционни потоци в предграничните райони като основа за оценка на непосредствения миграционен натиск

Опазването сигурността на границите на България, част от които се явяват външна граница на Европейския съюз, е приоритетна задача за България и в частност на МВР и Главна дирекция „Гранична полиция". С увеличаването на броя на нелегалните влизания се наблюдава процес на непрекъснато усъвършенстване на системите за граничен контрол чрез увеличаването на граничния персонал и броя наблюдателни кули, интегриране или разширяване употребата на инфрачервени камери, термовизионни системи за денонощно наблюдение, цифрови клетъчни радиосистеми, хеликоптери с безшумен режим на опериране и други в механизмите за граничен контрол. Тези мерки в реално време съдействат за разкриването на лица, влезли в съприкосновение с държавната граница и оказващи натиск за нейното преминаване.

За успешното превантивно провеждане на мероприятия по охрана на държавната граница от особено важно значение са сведенията за броя на мигрантите, които се намират в различни участъци на даден миграционен маршрут, водещ към и преминаващ през българска територия. Особено когато се намират в пригpаничните райони, вероятността такива мигранти да направят опит за преминаване на държавната граница е голяма. Поради тази причина наличието на предварителна информация за подобни групи мигранти е индикатор за предстоящ непосредствен миграционен натиск. Своевременното получаване на данни за броя и разположението на мигрантите би позволило порационалното използване на наличните ресурси, предвидени за охрана на държавната граница от нелегални влизания. В методологията на

Фронтекс за анализ на риска, факторът разузнаване е станал неразделна част. Първоначално разузнавателната информация се събира от отделните държави, но в процеса на усъвършенстване на общата европейска миграционна система, на Фронтекс се възлага да поеме ролята на централна точка за обмен и събиране на информация в бъдещата Европейска система за наблюдение на границите, което да послужи за разработването на обща разузнавателна картина на предграничните райони.

Като една от основните входни врати на ЕС, с увеличаването на непосредствения миграционен натиск върху България, българските миграционни служби започват да събират и обработват постъпващата информация за броя и движението на мигранти в крайграничните райони и най-вече в Турция. За целта се ползват както дипломатически източници, така и данни, събирани от средствата за масова информация в съседните държави.

Кадър от телевизионен репортаж за мигранти в Одрин в готовност да поемат към границата с България.
Източник: **Нова телевизия (септември 2015).**

Освен тези начини за събиране на информация, в самите гранични участъци се разполагат различни системи за известяване, състо-

ящи се от термокамери, визьори и др., данните от които имат за цел да информират граничните служители за приближаването на мигранти.

Концепцията за охрана на границата от нелегални влизания включва четири фази: предварително известяване за предстоящо нарушение, определяне и класифициране на нарушителите, вземане на решение за предотвратяване на нарушението, реагиране и разрешаване на ситуацията.

Граничната охрана на национално ниво включва:

- Избор на оптимално техническо оборудване, изразяващо се в подбор на вида сензори, техния брой, разполагане в зависимост от топографията и заплахите в района.
- Събиране и анализиране на оптимално количество данни от многобройни източници за възникващата ситуация.
- Осигуряване на междуведомствено взаимодействие на национално, регионално и местно ниво за обезпечаване на оперативните нужди.

Краткото време за преминаване на цикъла от национално към регионално ниво е ключово значение за ефикасността при възпиране на нарушенията.

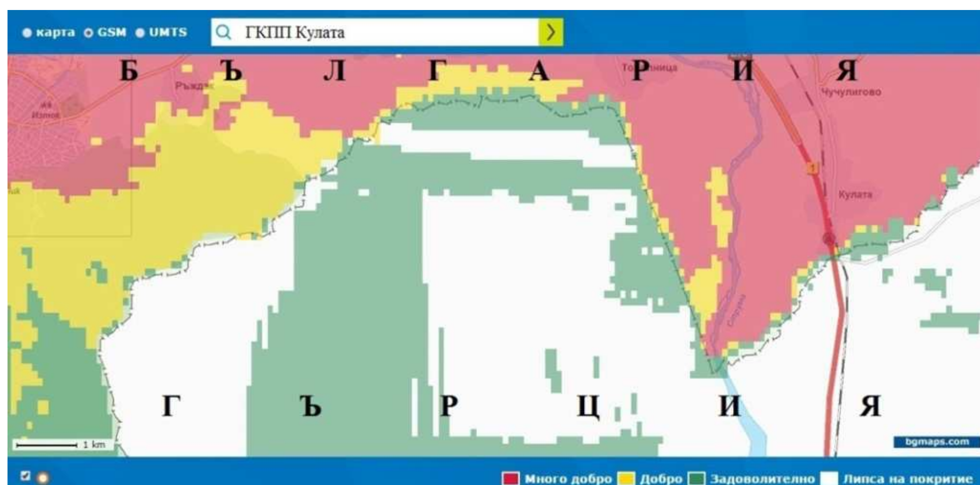
За да се отговори на необходимостта от своевременно събиране и подаване на информация за наличния брой мигранти в крайграничните райони, през 2015 г. е разработен проект за известяване и оперативен контрол в реално време за възникване на миграционен риск и на нелегална имиграция в България.*

Като основна цел на проекта е определена събирането и подаването на информация в реално време за предстоящо потенциално незаконно преминаване на държавната граница, а също така за придвижва-

* Проектът е разработен от автора. При разглеждането на проекта от Съвета по сигурността към МС е констатирано, че „представлява съществен интерес за държавните институции с преки отговорности в осъществяването на държавната политика по въпросите на бежанците, убежището и миграцията. Наред с това проектът е значима за практиката научна разработка“ (писмо с Изх. № 20, С-25/12.12.2016).

нето на отделни нелегално влезли мигранти или групи през територията на Р България.

За да се постигне тази важна цел, е анализирана възможността с помощта на изградените мрежи на българските мобилни оператори още в граничните райони на съседните държави с България, които се покриват от българските мобилни оператори, да се събира и подава информация за броя и разположението на приносителите на мобилни телефони със SIM-карти с международен код на рискови в миграционно отношение или транзитни държави. Регистрирането на такива лица, особено извън главните пътища или в райони с липса на пътища се разглежда като информация с висока достоверност за предстоящ опит за преминаване на държавната граница. Освен това чрез разкриването на специфичния за мобилните телефони IMEI (International Mobile Equipment Identity) номер може да бъде получена важна информация за телефона – дали е оригинален, марка, модел, къде е произведен и за кой пазар е бил предназначен. При всяко включване на телефонния апарат или при регистрирането му в мобилната мрежа, устройството автоматично предава своя IMEI независимо с каква SIM-карта е.

Пример – Карта на покритие на български мобилен оператор на крайграничната зона в района на ГКПП Кулата.

Регистрирането на такива мобилни телефони в приграничните зони на покритие от страна на българските мобилни оператори и сво-

евременното подаване на тази информация към българските миграционни служби позволява да се прогнозира къде може да се направи опит за пресичане на държавната граница от лица, приносители на такива мобилни устройства, а при евентуалното им преминаване през територията на България, да се проследи маршрута на придвижването им и контактите, които установяват. При транзитните мигранти може да се установи и участъкът, през който смятат да напуснат територията на страната.

Разработеният проект позволява засичане и подаване в реално време на информация за придвижването към границата на отделни лица или групи мигранти, намиращи се на съседна територия, но попадат в зоната на покритие на отделните клетки на българските мобилни оператори и са приносители на SIM-карти или IMEI , произхождащи от рискови в миграционно отношение или транзитни държави. Зоната на проникване на сигнала на българските мобилни оператори може да бъде с дълбочина от 3-4 до 10-15 км в зависимост от релефа, разположението и насочеността на антената на базовата станция. Тъй като в граничната зона мигрантите обикновено се придвижват пеш, това дава достатъчно време за обработване на събраната информация и организиране и провеждане на ответни мерки на българска територия. По този начин може своевременно да бъде предвиден участъка на предстоящо преминаване на държавната граница и съответно нарушението да бъде предотвратено.

Така например влизането в контакт с българска мобилна мрежа на мобилни телефони със SIM-карти с международен код на рискови в миграционно отношение или транзитни държави, намиращи се на съседна територия и установяването, че приносителите им не се насочват към ГКПП, а към други участъци, е достатъчно основание да се допусне намерението за нейното нелегално преминаване. В подобни случаи информацията може да бъде предадена до тристранния координационен център на ГКПП „Капитан Андреево“ и от там да се уведоми турската страна с цел проверка на въпросните лица и изясняване на целта на пребиваването им в близост до общата ни граница.

Освен тази възможност, при евентуално успешно преминаване на българска територия от нелегално влезли мигранти, може да се

проследява техния маршрут на територията на България, да се установи степента на натоварване на подобни транзитиращи коридори, а също така и реализираните контакти на българска територия. Това съдейства за разкриването на съществуващите канали и използващите ги каналджии. Установяването на подобни контакти е особено важно при мигранти, носители на радикални политически или религиозни идеи. След като такъв тип мигранти бъдат разкрити от българските миграционни служби, от съхраняваните данни в мобилните телефони в случай, че е била активирана апликацията Google-Maps, може да се разбере какъв е бил маршрута на дадено лице в приграничната територия, къде е пресякло държавната граница и какъв е маршрута на придвижването му във вътрешността на страната. Друг източник на миграционна информация могат да бъдат и GPS-данните на снимките, заснети с телефоните на мигрантите.

Мигранти зареждат мобилните си телефони на гръцко-македонската граница.
Източник: **Picture alliance/DPA/Zum Press (по Дойче Веле, 25.02.2017).**

С тази система могат да се предвидят и участъците по държавната граница, през които може да се напусне територията на страната.

Това би позволило да се направи баланс на нелегалната имиграция в България и да се установи дали и каква част от нея остава на българска територия.

Ползата от събираната по този начин информация е очевидна. Например дълбочината на проникване на термокамерите, разположени за охрана на държавната граница, е твърде малка. Това не позволява своевременно да се получи информация за придвижването на по-големи групи мигранти. Ако граничният участък се охранява от малък брой служители, в такива случаи е необходимо повикването на подкрепления. До пристигането им нарушителите обикновено преминават на българска територия, поради което при задържането им те трябва да бъдат регистрирани и настанени в центрове. Чрез събирането на своевременна надеждна информация за предстоящ опит за преминаване на държавната граница би могло по-правилно да се организират мероприятията по овладяване на миграционния натиск, в т.ч. и организирането и провеждането на превантивни мерки срещу нелегални преминавания. На базата на оперативната информация в реално време наличните кадри могат да се концентрират в застрашени в миграционно отношение участъци, което води до по-рационалното им използване.

При отчитането на резултатите трябва да се има предвид, че когато се намират в граничната зона, тези мобилни телефонни апарати, които са настроени за регистрация в мрежата в ръчен режим, ще се регистрират в мрежа на български мобилен оператор едва след като изчезне сигнала на чуждия. Следователно за част от нелегалните мигранти няма да се получи своевременна информация още докато се намират на чужда територия. Освен това не всички нелегални мигранти ползват мобилни телефони, като това важи най-вече за жените и децата, мигриращи в семейство или в групи с придружител, т.е. броят на мигрантите ще бъде по-голям от броят на регистрираните в мрежата SIM-карти или IMEI , произхождащи от рискови в миграционно отношение или транзитни държави.

От гледна точка на техническото обезпечаване на проекта е важен фактът, че не е необходимо съществено допълнително бюджетиране. Той може да се изпълнява с наличните технически възможности и средства на мобилните оператори, като събираната от тях информа-

ция се предоставя в реално време в единен център, където информацията се обобщава, анализира и се разработват съответни мерки. В случай на необходимост, базовите станции на отделните мобилни оператори могат да се настроят за по-дълбоко проникване на техния сигнал в съседна територия. Това би позволило подобряване качеството на събираната информация.

3.5. Политики за смекчаване на ефектите от бъдещия миграционен натиск върху приемащите държави

Тъй като миграционният натиск се упражнява отвън върху държавните граници, а силата му зависи най-вече от изтласкващите фактори в страните на произход и транзитните коридори, политиките, провеждани на територията на приемащите държави, нямат пряко отношение към намаляването му, а най-вече към контролирането му. Независимо от това, в приемащите държави се разработват четири важни аспекта на миграционната политика, насочени към ограничаване на негативните ефекти, произтичащи от затруднения в овладяването му:

- Използване на информационни канали за популяризиране на различни аспекти от миграционната политика на приемащата държава, в т.ч. и мерките, насочени срещу нелегалните влизания на мигранти;
- Въвеждане и усъвършенстване на различни възпрепятстващи системи (не само инженерно-технически съоръжения, но и правни механизми), насочени срещу нелегалните влизания на мигранти, целящи овладяване и ограничаване на непосредствения миграционен натиск.
- Усъвършенстване на политиките на връщания на тези нелегално влезли мигранти, които нямат основание за узаконяване на своя престой или представляват заплаха за националната сигурност.
- Успешна интеграция на тези лица, на които им е предоставено убежище.

Мигрантската криза в Европа през 2015-2016 г. показва, че тази част от общата европейска миграционна система, която е свързана с предоставянето на убежище и овладяване на миграционния натиск, практически не функционира. Все повече водещи европейски политици изразяват мнението, че сегашната система за предоставяне на убежище се оказва скъпоструваща, несъстоятелна и неефективна, че тя не е приспособена за решаване на бъдещи кризи, свързани с бежанци и мигранти.

Разгледаните слабости особено силно проличават в затрудненията при прилагането на Дъблинския регламент, който оформя рамката на общата политика в областта на убежището. При разработването на регламента, се изхожда от разбирането за съпоставимостта най-вече на материалните условия за прием на бежанци, за да могат търсещите убежище ефективно да получат такова в която и да е страна членка. По този начин трябва да се избегне практиката за подаване на молби в конкретни предварително избрани от бежанците страни. С разширяването на ЕС обаче това не се случи, като основната причина за този резултат са коренно различните условия на прием, породени от разликите в стандарта на живот в отделните страни и техния различен исторически опит и съответно различни възможности и нагласи за прием на търсещи закрила лица. Граничните държави на ЕС имат едни интереси, страните във вътрешността имат други интереси и виждания и е налице обективно разминаване в отстояваните от тях политики.

Тези различия във възможностите на отделните държави членки на ЕС довеждат до асиметрия и непропорционалност в миграционния натиск: от една страна неговото проявление е най-силно върху външните южни граници на ЕС, а от друга страна държавите крайни дестинации се намират в неговото историческо ядро. В тези условия разпоредбите на Дъблинския регламент, задължаващи бежанците да се устроят за дълго време или завинаги в периферната държава входна врата, се оказват неработещи. Поради същата причина не заработи пълноценно в Централна и Източна Европа и механизмът за задължително квотно разпределение на бежанци. Независимо, че ефектът на Дъблинското споразумение върху България е минимален, тъй като по-малко от 5% от запитванията за връщане на хора водят до ефективно изпълнени

трансфери, страната е силно заинтересована при промяната на неработещия регламент да се отстрани това разделение между входните врати и крайните дестинации в ЕС.

Като основен проблем след европейската мигрантска криза през 2015 и 2016 г. се очертава спорът за отговорността за прием на държавите, където мигрантите подават молба за убежище и на държавите на първо влизане в ЕС. През ноември 2017 г. Европейският парламент с голямо мнозинство от 390 гласа „за“, срещу 175 гласа „против“ и 44 „въздържали се“, одобри мандат за преговори за преразглеждане на Дъблинския регламент. Предвижда се след реформирането му страната, в която първо пристига търсещият убежище, вече да не става автоматично и единствено отговорна за обработването на молбата му за убежище. Вместо това търсещите убежище трябва да се разпределят сред всички държави от ЕС. За тази цел те ще могат да бъдат автоматично и бързо пренасочвани към друга държава от съюза.

След мигрантската криза, в общоевропейските миграционни дебати се обсъждат различни варианти за реформа в системата за предоставяне на убежище, сред които се очертават следните:

- Запазване и дори облекчаване на принципа на провеждане на процедура по преценка на молбата за убежище в първата гранична страна-членка, в която е влязло лицето, но тази процедура да не се провежда от национални служители, а служители на ниво ЕС в рамките на обща европейска система за предоставяне на убежище. Ако молбата бъде уважена, полученият по този начин статут важи във всички страни членки на ЕС, с което бежанецът получава свобода на вътреобщностно придвижване. Подобен солидарен принцип обаче поставя необходимостта тежестта по охраната на външните граници на ЕС да бъде пропорционално споделена от всички негови страни членки, като в същото време се гарантира правото на свободно придвижване в общото европейско пространство. Такъв подход предполага окончателното възстановяване на свободата на движение в Шенгенското пространство, частично ограничена през 2016 г. поради мигрантската криза;

- Запазване на централно изработеното на ниво ЕС квотно преразпределение на бежанци, като в случаите, когато в държава-членка, играеща ролята на входна врата, се надвиши нейната квота, да се задейства т.нар. „коригиращ механизъм“ и мигрантите автоматично да бъдат пренасочвани към други страни от ЕС. Ако държава-членка откаже да участва в системата, ще се спира достъпът ѝ до еврофондове. Подобна система за убежище е особено важна за гранични държави като България, Гърция и Италия, тъй като по този начин ще се спази принципа на солидарност и тежестта няма да е само върху държавите, разположени на външната граница на ЕС. В същото време изграждането на подобна солидарна европейска система е предизвикателство, тъй като уеднаквяването на условията за прием на бежанци във всички държави-членки не кореспондира със съществуващите в момента големи икономически различия помежду им и произтичащите от това разлики в жизнения стандарт;
- Развитие на по-горния вариант представлява разработеният в края на ноември 2017 г. от Естония (през този период ротационен председател на ЕС) компромисен план. Той има за цел да намали противоречията между държави като Италия и Гърция, които понасят основната част от бремето от пристигането на мигранти през Средиземно море, и страните от Вишеградската четворка, които твърдо отказват да бъдат задължени да приемат имигранти. Този план предвижда ЕК да определи „справедливи дялове“ от кандидати за убежище, които страните биха могли да приемат на границите си, т.е. за всяка страна ще бъде въведена „горна граница“ за прием на бежанци. Тези дялове, аналогично на квотите за релокация на бежанци, ще се определят основно на базата на населението и жизнения стандарт в съответните страни.

  Планът предвижда две фази на действие при евентуално възникване на нова мигрантска криза. В случай, че някоя страна-членка запълни 90% от капацитета си за прием на бежанци и незаконно влезли мигранти, в рамките на 14 дни ЕК трябва да

призове останалите държави в общността да започнат да я подпомагат с персонал, помощ или пари. ЕК би могла също така да поиска от другите държави да се включат в изграждането на бежански лагери или да предоставят транспортни средства. Всичко това обаче е на доброволен принцип, т.е. никоя страна не може да бъде принудена да предоставя такава помощ. Втората фаза настъпва, когато броят на пристигащите мигранти започне да надвишава 150% от капацитета за прием на бежанци на дадена страна-членка. Тогава се предвижда да бъде задействан специален механизъм за „ранно предупреждение“ и останалите в общността трябва да ѝ предоставят допълнителни помощи и, по възможност, да ѝ предложат да вземат част от нейните бежанци. На практика това означава солидарно подпомагане на най-застрашените държави. Тези мерки трябва да бъдат приети от Съвета на министрите. При такова положение се предвижда другите страни членки да бъдат призовани да окажат помощ по различни начини – не само чрез приемане на хора, а и чрез предоставяне на материална подкрепа, персонал, финансиране и т.н. (Медиапул, 2017). Този компромисен план обаче не отменя основния принцип на Дъблинския регламент, според който отговорна за даден бежанец е страната, в която той за първи път е влязъл на територията на общността. Външният министър на Унгария П. Сиярто вече се обяви против компромисното предложение за бежанците: „Позицията на Унгария за миграцията е ясна и категорична: Ние смятаме, че незаконната имиграция е опасна“ (Медиапул, 2017). В отговор на тези опасения, Европейската комисия заявява, че предлага задължителните квоти за разселването на мигранти да бъдат прилагани при „сериозни кризи“, докато в останалото време тези действия да бъдат на доброволна основа.

- Всяка отделна страна-членка, независимо от миграционния натиск, сама да определя колко и какви мигранти може да приема. Това изисква окончателен отказ от сегашния миграционен принцип всяко лице, търсещо убежище, при влизането на територията на страна-членка на ЕС, да получи юридическо гаран-

тирано право на оставане до излизане на решение по делото му. В този дух е и решението на Европейския съд в Люксембург от началото на март 2017 г., според което държавите от ЕС не са длъжни да издават хуманитарни визи на хора, търсещи международна закрила.

- Отговорността за бежанците да се поема от държавите на първо подаване на молбата, независимо дали тази държава е държавата на първо влизане, или не. Подобно решение е най-близко до мотивите на по-голямата част от бежанците, които преминават през България транзитно, а крайната им дестинация са Германия и Скандинавските държави. В тези случаи спирането на еврофондове за страни, които не участват в квотната схема за преразпределение на бежанците, не е оправдано.
- ЕС да създаде единен общоевропейски механизъм на връщане на мигранти, защото инструментът на връщането има съществена роля при контролирането на миграционните процеси. Според това предложение, механизмите за връщане са важен и необходим инструмент и трябва да се осъществяват на общоевропейско ниво, а не да се определят от отделните национални правителства. Досегашната практика показва, че големите европейски страни се справят с връщанията, но сравнително малки държави, особено когато са входни врати, изпитват сериозни затруднения.

Разгледаните идеи и залегналите в тях принципи очертават рамката, от която ще се изхожда при разработването на новата европейска миграционна политика. Началото на този процес съвпада с българското европредседателство през първата половина на 2018 г. и това обяснява специфичния интерес на България към проблема.

Като оптимална цел на европейската миграционна политика се поставя превръщането ѝ в силна, балансирана, ефективна и хуманна система за предоставяне на убежище, която да е справедлива както за ЕС и неговите граждани, така и за мигрантите, бежанците и страните на произход и на транзитно преминаване. Постигането на тази цел не трябва да нарушава два основни принципа, около които вече е постиг-

нат общоевропейски консенсус, а именно външните граници на Европа да бъдат по-добре защитени, а броят на мигрантите, влизащи незаконно в ЕС, да е максимално нисък.

В каквато и насока да се разработи бъдещата общностна миграционна политика, тя трябва да бъде съобразена с основните закономерности в миграциологията. При изучаването на миграционния натиск още в края на XX в. е констатирано, че при наличието на сходна регионална миграционна обстановка, установените от една държава по границата си прегради пред пътя на миграционния поток, бързо трябва да бъдат въведени и от съседните. В противен случай пренасочването на миграционния поток заплашва съседите, защото той търси и се насочва към най-слабото звено и там се опитва да премине границата. По този начин се появяват проблеми от огромен мащаб, които на национално ниво не могат да се решат. Затова само единната общностна политика, синхронизирана с партньорите на ЕС, може да създаде ефективни механизми за трайно овладяване на миграционния натиск.

Приемането на новите европейски правила, които трябва да заменят неработещия Дъблински регламент, трябва да бъдат гласувани с квалифицирано мнозинство от 2/3 в Съвета на ЕС. Към настоящия етап нито страните от Вишеградската четворка, от където идваха най-силните критики към досегашната европейска миграционна политика, нито друга група членки може да състави блокиращо малцинство. Това е така, защото Вишеградската четворка, към която все по-често гравитират Австрия и държавите от Западните Балкани, се явяват източна вертикална периферия на ЕС, която от една страна е вътрешноевропейския транзитен коридор, а от друга разположените по него държави имат по-различни интереси от тези на силния икономически европейски център. По време на европейската мигрантска криза през 2015-2016 г. най-рестриктивната миграционна политика в ЕС се провежда по транзитиращия източен вертикал. Тази политика, наречена „ефективна солидарност”, обаче не среща разбиране на ниво ЕС най-вече поради ограничения брой държави в този регион, в резултат на което се стига до разнообразие на мненията, но не и до съществена промяна на европейския баланс.

В същото време основните входни врати на Европа са разположени по южния европейски хоризонтал. Опитвайки се да играят ролята на бариера пред миграционните потоци, държавите по този хоризонтал също имат своите общи миграционни цели. В тази ситуация приемането на една обща консенсусна позиция на страните, играещи ролята на вход и транзитен коридор, може да изиграе съществена роля при разработването на новата европейска миграционна политика. Две важни събития, случили се в края на 2017 г. и началото на 2018 г., са предпоставка за сближаване на позициите на южноевропейските държави с тези на Вишеградската четворка. Първото е решението в края на декември на премиера на Италия П. Джентилони да поиска одобрение от парламента на Италия за изпращането на войски, които да охраняват границата на Нигер с Либия с цел спиране на тероризма и нелегалните миграционни потоци, които оказват миграционен натиск върху страната през Централно-Средиземноморския миграционен маршрут. Второто събитие е решението на лидерите на средиземноморските страни от ЕС – Кипър, Гърция, Малта, Италия, Франция, Испания и Португалия да защитават по-добре собствените си граници и отправеният от тях призив за солидарност на ЕС пред имиграционната заплаха, като акцентът е поставен върху „предотвратяване на незаконните миграционни потоци“ (El Mundo, 2018). Констатацията, че затварянето на Балканския маршрут е довело до нарастване на натоварването на Централно- и Западно-Средиземноморския маршрут показва, че успешната миграционна политика може да бъде резултат само от едновременното контролиране на всички основни входни врати в ЕС.

В хода на европейския миграционен дебат, България, която се явява пресечена точка на входния южноевропейски хоризонтал и транзитиращия източноевропейски вертикал, може да играе специфична роля при създаването на един нов европейски баланс и в крайна сметка политика. При нея периферията, с оглед на нейната по-голяма роля при входа и транзитирането на миграционните потоци, ще може да аргументира и отстоява по-добре своите интереси пред европейския център. Подобна цел фигурира сред приоритетите на българското европредседателство. Според министъра на вътрешните работи В. Радев „приоритет на българското председателство е ефективното управление

на миграцията… голям шанс за България е да постави своите теми и да покажем, че можем да ги придвижим… Ще търсим консенсус за общата европейска система за убежище“ (Фокус, 2017). На базата на сходството в интересите и постигнат консенсус, България може да играе поактивна роля при търсенето и намирането на съмишленици за изграждането и развитието на новата европейска миграционна политика, съобразяваща се с разкритите от съвременната наука закономерности при формирането и придвижването на миграционните потоци.

Като основа при действията на България в тази насока трябва да бъде изясняването на тази част от миграционната политика на отделните страни членки на ЕС, по която е възможно постигането на съгласие. Това са предимно решения, свързани с управлението на границите и схема за по-бързо връщане на имигранти, чиито молби за убежище са били отказани. Като оптимално решение се очертава практиката на „гъвкава солидарност“. Тя ще позволява да се съгласуват общоевропейските политически стъпки с мненията, интересите и особеностите на всяка страна. Гъвкавата солидарност е най-реалния път за така необходимото обединение на множеството направления на европейската миграционна политика.

Такива форми на сътрудничество на ниво ЕС са налице и в момента. Една от тях е Общата политика за сигурност и отбрана (ОПСО), в рамките на която систематично се идентифицират, залавят и унищожават плавателни съдове, използвани от трафиканти. Значението на тази дейност все повече ще нараства, тъй като входът в Европа по море се очертава като основен. Усъвършенстването на подобни политики, хармонизирани с международното право, ще доведе до по-систематичното събиране и по-добро използване на информацията за идентифициране на трафикантите и целенасочени действия срещу тях.

Междуведомственото сътрудничество между Фронтекс, Европол и други европейски и национални институции в рамките на „гъвкавата солидарност“ ще доведе до повишаването на миграционната сигурност на ЕС. Така например в Германия полицията и службите за чужденци имат достъп до данните, съхранявани в мобилните телефони на лицата, искащи убежище. Предвижда се такива права да бъдат предоставени и на Федералната служба за миграция и бежанци, като целта

е по-лесно да се установява реалната идентичност на всеки кандидат. Чрез апликацията Google-Maps или GPS-данните на снимките, заснети с мобилните телефони, може с голяма точност да се установят миграционните маршрути, преминаващи през транзитните държави. По този начин чрез обмен на информация между българските миграционни служби и германските може да се съберат сведения за местата на преминаване на границата на вход и изход, за трафикантските канали и пунктовете за укриване на нелегално влезли мигранти, намиращи се не само на българска, но и на пригранична територия, което е от особено значение за превенцията на миграционния натиск.

Целта на подобни действия е все по-голяма част от миграционната политика на ЕС да се реализира в страните на произход, техни съседи или извън европейските транзитни коридори. По време на своята лекция, изнесена на 20 ноември 2017 в УНСС, в която са посочени основните приоритети на ЕС по време на българското европредседателство, премиерът Б. Борисов заявява, че „най-правилно е да държим миграционния натиск извън Европейският съюз“ (Медиапул, 2017). Прилагането на практика на идеята за изнесени извън Европа бежански центрове (hot spots) и създаваната в тях възможност за предварително изработване на интеграционни профили на всички бежанци, които биха желали да се установят в ЕС, чрез създаването на легални канали за имиграция, поставя бежанците в съвършено нова ситуация. От една страна формирането на миграционните потоци продължава да бъде функция на натиска към емиграция в страните на произход, но от друга страна чрез предварителното получаване на разрешение за легално влизане, тези бежанци вече няма да упражняват натиск за нелегално преминаване на границата.

Другият важен елемент за намаляването на отрицателните последици от миграционния натиск върху приемащите държави е успешното осъществяване на връщанията на тези нелегално влезли мигранти, които не съответстват на критериите за предоставянето на хуманитарен статут или бежанец. Един от стимулите за незаконно влизащите мигранти е констатацията, че системата на ЕС за връщане на незаконни мигранти или лица, които са получили отказ на молбите си за убежище, не работи добре. Мрежите за незаконно прекарване през грани-

ца често се възползват от факта, че относително малко решения за връщане се изпълняват.

По време на европейската мигрантска криза масово явление е нелегалното преминаване на границата без документи за самоличност. По принцип връщането в родината им на бежанци, на които е отказано убежище, представлява значим и трудно решим проблем, но най-големи затруднения се срещат при връщането на недокументирани мигранти, защото установяването и доказването на гражданството на такива лица, в това число и получаването на съгласие на държавата на произход за завръщането им, е до голяма степен проблематично. В тази насока като добра практика може да бъде посочено взаимодействието на приемащите и изпращащите държави и Международната организация по миграция. В резултат на това сътрудничество в редица приемащи държави се създават регистрационни центрове за приемане на формуляри за издаване на лични карти за граждани на Афганистан. Подобни лични карти се предоставят на афганистанци без документи, чрез което получават право на временен престой, докато се уредят формалностите по завръщането им. Подобни завръщания на лица, пребивавали в продължение на десетилетия в чужбина, се нуждаят от подкрепа от страна на правителствата на страните на произход и хуманитарни организации с цел успешното реинтегриране. Според оценките на Международната организация по миграция, през 2017 г. по този начин в Афганистан трябва да са се завърнали около 500 хил. нелегално мигрирали афганистанци. Разширяването на тази практика и с други страни на произход позволява да се намалят отрицателните ефекти от миграционния натиск както за приемащите държави, така и за самите мигранти.

Разгледаните най-общи варианти на бъдещата европейска миграционна политика имат пряко отношение и към усъвършенстването на процеса на интеграция на лицата, на които е предоставена закрила в приемащите държави. В тази насока важно е проучването и използването на добри практики, които са дали своя принос за разрешаването на някои основни проблеми на лицата, получили убежище. В предвижданите изнесени извън Европа бежански центрове могат да се прилагат и в момента съществуващи пилотни модели. Такава е например идеята

за бежански европейски квалификационен паспорт, която се реализира в Гърция и в 15 региона на Италия с помощта на Съвета на Европа, като постигнатите резултати са положителни. Бежанците и мигрантите получават европейски квалификационен паспорт, в който се посочва образователно ниво, обучения и придобити квалификации, както и членство в професионални организации. Чрез този квалификационен паспорт може да се облекчи признаването на квалификациите на бежанците и мигрантите и по-бързото им включване в следващо обучение или на пазара на труда. Идеята е с този документ да се улесни адаптацията им в новата страна, а също така да се даде възможност те да използват своята образователна квалификация, дори когато тя не може да бъде подкрепена с документи.

Самият европейски квалификационен паспорт представлява формуляр, който съдържа индивидуален номер, име, снимка, квалификация, включително с приложени документи, ако има такива. Посочват се опит, предишна месторабота, стаж, информация за ниво на владеене на езиците, членство в организации и др. Бежанците и мигрантите първо вписват информацията за себе си, а след това се явяват на интервю с двама експерти за потвърждение на информацията. Интервюто от 23 въпроса дава възможност да се установи от какви знания и от каква подкрепа имат нужда чужденците. Идеята е този паспорт да се попълва в първата страна приемник на бежанците и мигрантите, но да е универсален за всички държави в Европа.

Друга добра практика е постигнатата договорка на 13 ноември 2017 г. по време на срещата на Контактната група за Централното Средиземноморие в Берн между министрите на вътрешните работи и на правосъдието от ЕС и Северна Африка, да се оказва финансова помощ на намиращите се в Либия мигранти, за да се подобрят условията на престоя им там. Сред обсъжданите варианти е и предоставяне на стипендии на млади мигранти от Африка за законно обучение в Европа.

Подобни политики на приемащите държави, насочени към създаването на механизми за легална имиграция на лица, произхождащи от страните, в които се формират миграционните потоци, оказващи миграционен натиск, води до намаляване на силата на неговото въздействие.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Миграционният натиск върху България, макар че се упражнява от лица, придвижващи се по вторичен маршрут, не е изолирано явление. Той не може да бъде разглеждан извън контекста на миграционния натиск върху ЕС, още повече, че за огромното мнозинство от лицата, които мигрират по него, страната е само транзитен етап от пътя им към Западна Европа.

Броят на лицата, оказващи миграционен натиск, е функция на комбинираното действие на различни изтласкващи фактори в страните на произход: икономически, политически, климатични, военни и др., като демографските процеси формират рамката на тяхното проявление, определят най-горната хипотетична граница на миграционния потенциал. Разликите между навлизанията за първи път на население в трудоспособна възраст и окончателните напускания на същата група, определят броя на лицата с най-голяма склонност към миграция, докато социално-икономическите, политическите или екологичните детерминанти влияят до каква степен миграционният потенциал ще се реализира. Практиката показва, че при намаляване на миграционния потенциал се наблюдава и намаляване на броя на мигрантите и бежанците дори и в случаите, когато е налице ескалация на политическите и военни конфликти.

Миграционният натиск е един от механизмите за глобално преразпределение на населението. Днес в света живеят повече от 7.5 млрд. жители и само 9.8% от тях са в Европа. Населението на Европа старее и за запазване на конкурентоспособността си, ЕС трябва да се погрижи за регулиране на този проблем. Бързият ръст на населението в условията на ниски икономически показатели и допълнителното въздействие на политическите и социални конфликти, ще продължи да оказва постоянен миграционен натиск върху Европа. Поради трайно оформилият се демографски дисбаланс, изграждането и провеждането на политики по въпросите на контрола и управлението на имиграцията и интеграцията на мигрантите ще остане приоритетно направление в политиката на ЕС в продължение на десетилетия. Като оптимално решение за европейската миграционна политика се очертава практиката на „гъвкава

солидарност“. Само тя може да подсигури постигането на баланс между икономическата недоразвитост и специфичната народопсихология в източните страни-членки на ЕС и неговото кохерентно ядро, съставено от старите страни членки в Западна Европа.

Подобна европейска политика е изключително необходима, защото миграционният натиск в страните на произход ще продължава да бъде висок и сравнително устойчив поради бавното настъпване на изменения във възрастовите структури на населението с оглед на демографските процеси. Анализът на досегашния непосредствен миграционен натиск върху ЕС показва, че през периоди на относително спокойствие в страните на произход, към Европа се опитва да се реализира около 10% от техния миграционен потенциал. При ескалиране на вътрешните конфликти обаче, съчетано със затруднения на приемащите държави по овладяването на миграционния натиск, опитът за реализацията на миграционния потенциал на страните на произход към ЕС е над 40%, като не е ясно до какви размери би стигнал този процес, ако не бе затворен Западно-Балканския маршрут през пролетта на 2016 г.

При прогнозирането на миграционния потенциал на страните на произход е важно да се работи с актуализирани прогнози за тяхното население. Практиката показва, че независимо, че демографските процеси се повлияват бавно, когато е налице продължителна ескалация на политическите и военни конфликти, какъвто е случаят със Сирия, в резултат на намаляването на тези възрастови групи население, които са най-склонни към миграция, миграционният потенциал намалява, което с неактуализирани данни няма как да бъде отчетено. В същото време в някои страни, в които се наблюдава по-голяма концентрация на бежанци и мигранти, както в Ливан и Йордания, рязко нараства миграционният потенциал. Миграционните прогнози, правени само преди няколко години, вече могат да бъдат неактуални, което налага периодичното им преразглеждане.

Подобни локални изменения в демографските структури вследствие на миграцията обаче не се отразяват съществено на регионалното измерение на проблема, поради което очакваното след 2030 г. намаление на миграционния потенциал на страните на произход ще продължава, но неговите стойности ще останат високи. Анализът на миграци-

онния натиск чрез общия интегриран модел за анализ на риска (Common Integrated Risk Analysis Model – CIRAM) показва, че големината и вероятността за миграционна заплаха остават високи. Този резултат се дължи на високия миграционен потенциал, който съчетан с криза на икономиките на страните на произход, политическите и военните конфликти и неблагоприятните прогнози за климатичните промени, ще продължава да генерира миграционни потоци от смесен тип, оказващи миграционен натиск върху ЕС и България.

ЕС и България като негова външна граница ще останат уязвими, защото разработените мерки за овладяване на миграционния натиск чрез договори за реадмисия, изграждането на защитни гранични съоръжения, на бежански центрове извън Европа, на канали за легална миграция, на зони на сигурност в конфликтните държави и около тях и др., водят единствено до намаляване, но не и до отстраняване на миграционната заплаха. За да се постигне трайно намаляване на миграционния натиск, приемащите държави трябва да водят проактивна политика в страните, от които се формират миграционни потоци. Тази проактивна политика трябва да е насочена както към създаването на поминък, така и на политическа и социална стабилност. Без такава помощ рискът от миграционен натиск остава висок.

Поради съществената роля на такива специфични детерминанти като миграционния потенциал на държавите на произход, икономическото развитие, социалната и политическата стабилност, климатичните промени и др., свързаните с тях индикатори трябва да станат неразделна част от комплексния миграционен анализ и най-вече при анализа на миграционния натиск. Необходимо е да се промени и тази част от досегашната методология, по която у нас се прави оценка на миграционния натиск чрез динамиката в броя на регистрираните опити и реализираните нелегални влизания. Тъй като миграционният натиск се упражнява отвън върху държавната граница, която играе ролята на основна преграда чрез изградените по нейното протежение различни възпрепятстващи съоръжения, системи за видеонаблюдение и др., измененията в броя на нелегалните влизания показва единствено степента на овладяване на непосредствения миграционен натиск, а не на неговото увеличаване или намаляване. Така например според оповестен

отчет на специализираната част към командването на турската пехота „Гранични орли“, за 2017 г. само на граничната бразда с България и Гърция са спрени, заловени и върнати към вътрешността на Турция 20 014 мигранти и бежанци (БГНЕС, 2018). Ако се разчита само на разработените към момента FRAN-индикатори, действително може да се създаде невярна представа, че непосредственият миграционен натиск намалява, например данните за 2017 г. за индикатор FRAN 4 показват 2 864 регистрирани случая на опити на мигранти, които са влезли в досег с държавната граница, но не успяват да я преминат поради отказа на българските гранични власти да ги допуснат в страната. В същото време ако се вземе предвид информацията за предотвратените от турските гранични органи опити за влизания от Турция в България и Гърция за същия период, ще се констатира, че непосредственият миграционен натиск върху нашата страна продължава да бъде висок, но българската миграционна статистика самостоятелно не може да го отчете, тъй като въпросните лица не са влезли в контакт с българската държавна граница.

Анализът, основаващ се на досегашните FRAN-индикатори може да служи като основа за оценка от наша страна на прилаганите политики или ефективността на преградните съоръжения. Овладяването на съществуващия натиск само по себе си е успех, който трябва да бъде оценен високо както на национално, така и на европейско ниво, когато става въпрос за външни граници на Европейския съюз. Твърденията обаче, че наблюдаваното явление представлява намаляване на миграционния натиск, само пречи за обективната оценка на натиска, защото води до грешни изводи и произтичащи от тях грешни политики.

Главните причини в страните на произход, довели до формирането на значими миграционни потоци, провокирали европейската мигрантска криза, са все още актуални. Миграционният или по-точно емиграционният натиск е относително устойчив и бавно се променя във времето, поради което прилаганата у нас практика за отчитане на изменението в силата на миграционния натиск върху България чрез увеличаващият се или намаляващ брой на опитите или осъществените нелегални влизания е с малка практическа стойност.

Намаляването на непосредствения миграционен натиск може да бъде резултат само от ограничителната или интеграционна политика на транзитната държава, през която преминава миграционния маршрут преди да навлезе на българска територия. Подобна политика включва изграждането на бежански лагери, провеждането на курсове по интеграция, даването на възможност за включването на мигрантите в стопанския живот на транзитните страни и не на последно място изграждането на възпрепятстващи гранични съоръжения.

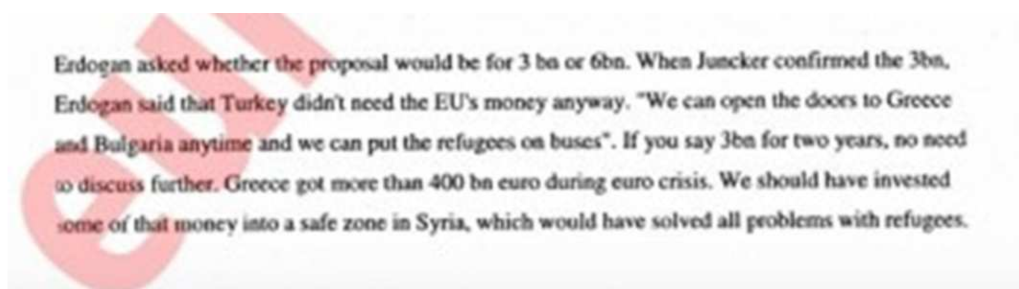

Мигранти и бежанци, опитващи се да преодолеят защитното съоръжение на Турция по границата със Сирия.
***Източник:* Телевизия Ал Джазира (2015).**

Конкретно за България, завършването на строежа в Турция на защитното съоръжение по границата със Сирия и засилването на контрола по границата с Ирак водят до постепенното намаляване на непосредствения миграционен натиск върху нашата граница. Това намаление е бавно, защото намиращите се на турска територия около 3 млн. мигранти играят ролята на буфер, който докато е в такъв обем, ще продължи да генерира миграционни потоци. От тази гледна точка направеният от различни европейски политици извод, че Турция е един

от основните регулатори на миграционния натиск върху ЕС, е верен и това важи особено за Югоизточна Европа.

В страните на произход миграционният натиск обаче не намалява. За основните миграционни потоци транзитният маршрут е затворен, поради което натискът е изместен и вече се упражнява върху границата на Турция с държавите от Близкия и Средния Изток. Дали на нейна територия ще има или няма да има нови мигранти и бежанци, ще зависи главно от политическото решение на турските власти. В случай, че такива бъдат допуснати, част от непосредствения миграционен натиск отново ще се упражнява върху турско-българската граница. Дори и хипотетично, такъв сценарий не трябва да се отхвърля. Така например от стенограмата на разговора, провел се на 16 ноември 2015 г. по време на срещата на върха на Г20 в Анталия, турският президент Р. Ердоган заявява на председателя на Европейската комисия Жан-Клод Юнкер и президента на Европейския съвет Д. Туск, че „можем във всеки един момент да отворим вратите към България и Гърция и да натоварим бежанците на автобуси“ (Reuters, 2016).

Erdogan asked whether the proposal would be for 3 bn or 6bn. When Juncker confirmed the 3bn, Erdogan said that Turkey didn't need the EU's money anyway. "We can open the doors to Greece and Bulgaria anytime and we can put the refugees on buses". If you say 3bn for two years, no need to discuss further. Greece got more than 400 bn euro during euro crisis. We should have invested some of that money into a safe zone in Syria, which would have solved all problems with refugees.

Стенограма на разговор, провел се на 16 ноември 2015 г. по време на срещата на върха на Г20 в Анталия, между турския президент Реджеп Ердоган, председателя на Европейската комисия Жан-Клод Юнкер и президента на Европейския съвет Доналд Туск.
***Източник:* euro2day.gr (2016).**

Спецификата на демографските процеси в страните на произход, тлеещите в тях продължителни конфликти, неблагоприятните прогнози за развитието на икономиките им и очакваното задълбочаване на климатичните промени още дълго ще пораждат миграционен

натиск. Подобен извод се споделя от българските институции и редица български политици, например при актуализацията през 2017 г. на Стратегията за национална сигурност, чийто времеви хоризонт е до 2027 г., е залегнало разбирането, че съществуват „очевидни рискове от увеличен миграционен натиск“ и непосредствено с това засилване на влиянието на радикални движения и активиране на международни терористични мрежи в непосредствена близост до Европа. На проведената през декември 2017 г. среща между председателя на Държавна агенция „Национална сигурност“ Д. Георгиев и европейския комисар по сигурността Дж. Кинг се констатира, че „България като страна-членка с външни граници за Европейския съюз е изправена пред сериозен миграционен натиск. Рисковете пред страната ни са свързани с инфилтрирането на чуждестранни бойци, пътуващи към и от зони на конфликти“ (ДАНС, 2017). На 25 октомври 2017 г. на работна среща с Д. Аврамопулос, европейски комисар с ресор миграция, вътрешни работи и гражданство, българският Вицепрезидент И. Йотова заявява, че „не можем да разчитаме, че миграционния поток ще бъде толкова слаб, колкото е в момента, това е по-скоро временно“ (Кросс, 2017). В регионален аспект, подобни предвиждания за развитието на миграционната криза се споделят и в съседни на България страни. В интервю от 30.01.2018 г. за телевизия Блумбърг, гръцкият министър по миграционната политика Я. Музалас заявява: „Мигрантската криза ще продължи и смятам, че тя няма да бъде разрешена за една или две години“ (Блумбърг ТВ, 2018).

Независимо, че миграционният натиск върху страната е транзитен, поради което демографският ефект от него е минимален, България като входна врата на ЕС трябва да проявява изключителна бдителност по отношение на миграционната обстановка в региона. При евентуалното установяване на по-голям брой мигранти и бежанци на територията на Турция и при затворен Западно-Балкански миграционен маршрут, България отново може да бъде изправена пред риска да се превърне в миграционен буфер. Данните за миграционната обстановка на югоизточната ни граница показват, че значителна част от опитите за нелегално влизане са през късната есен и зимата. Например на 1 ноември 2017 г. турските гранични власти залавят група от 149 мигранти и

бежанци при опит да преминат нелегално в България и Гърция, на 6 ноември 71 мигранти, на 8 ноември 575 мигранти, на 23 ноември 225 мигранти, опитващи се да преминат нелегално от окръг Одрин в България и Гърция.

В същото време върху гръцкото правителство се оказва натиск от различни обществени организации и представителят на Върховния комисариат на ООН за бежанците – да се позволи на намиращите се по гръцките острови над 15 хил. бежанци и мигранти да пътуват до континенталната част на страната, което би изложило на миграционен риск гръцко-българската граница.

Тези данни по категоричен начин показват, че към края на 2017 г. непосредственият миграционен натиск върху България е овладян, но той продължава да е висок и представлява сериозен миграционен риск. Поради тази причина и с оглед на констатирания на базата на демографските характеристики на населението в страните на произход факт, че в тях миграционният потенциал до 2030 г. ще продължи да нараства, след което ще започне бавно да намалява, но стойностите му ще бъдат високи, може да се направи извода, че миграционният натиск ще запази силата си. Тази миграционна обстановка изисква продължаването и усъвършенстването на индивидуалните и колективни мерки от страна на транзитните и приемащите държави по овладяването и минимизирането на натиска, упражняван върху тях.

БИБЛИОГРАФИЯ

Агенция по заетостта. Агенцията по заетостта съдейства на 60 бежанци за намиране на работа. 29.09.2014. https://www.az.government.bg/bg/news/view/agencijata-po-zaetostta-sydejstva-na-60-bejanci-za-namirane-na-rabota-1061/

БГНЕС. Турция: Нови групи бежанци се отправят към България. 11.01.2018. http://www.bgnes.com/bylgariia/obshchestvo/4560522/

БГНЕС. Експерти: Климатичните промени ще доведат до най-голямата бежанска криза. 03.11.2017. http://www.bgnes.com/sviat/evropa/4546283/

БГНЕС. Турция няма да разширява бежанските лагери. 29.09.2017. http://www.bgnes.com/sviat/balkani/4538902/

БГНЕС. Георге Иванов: България да прегърне Македония, предадох на Борисов картата с мигрантските маршрути. 25.03.2016. http://www.bgnes.com/analizi-i-interviuta/analizi-i-interviuta/4418342/

Блумбърг ТВ. Мигрантската криза няма да спре скоро, но може да бъде овладяна. 30.01.2018. http://www.bloombergtv.bg/novini/2018-01-29/migranstkata-kriza-nyama-da-spre-skoro-no-mozhe-da-bade-ovladyana

БНТ. Германия разкри над 300 случая на злоупотреби със социални помощи на бежанци. 02.01.2017. http://news.bnt.bg/bg/a/germaniya-razkri-nad-300-sluchaya-na-zloupotrebi-ss-sotsialni-pomoshchi-na-bezhantsi

Богоев, Пл. Как ще посрещнем миграционния натиск? [Интервю с Пл. Богоев, взето от В. Явруков]. Общество и право, 1991, № 10, с. 13-14.

Борисов, Б. Министър-председател на Република България. 2015. http://boykoborissov.bg/bg/content/бойко-борисов-необходим-е-целенасочен-подход-на-ес-към-първопричините-за-бежанските-потоци

БТА. Съдът на ЕС постанови, че Австрия трябва да разгледа заявлението за убежище на мигрант от Иран. 25.10.2017. www.bta.bg/bg/c/MI/id/1677762

Ванкова, З. Доклад от мониторинг на изпълнението на Националната програма за интеграция на бежанците в Република България (2011–2013г.) през 2013 г. София, 2013, 65 с.

Велев, С. Екологична сигурност. София, ВА „Г. С. Раковски“. 2015, 311 с.

Вечер. Балканска бегалска рута: Политичка одлука е дали ќе надојде нов бран бегалци. 27.03.2017. http://vecer.mk/makedonija/balkanska-begalska-ruta-politichka-odluka-e-dali-kje-nadojde-nov-bran-begalci

Владимирова, К. Трансконтиненталното движение на населението – икономически и демографски предизвикателства за България. Население, 2016, 1, с. 101-131.

ДАНС. Председателят на ДАНС Димитър Георгиев проведе работна среща с европейския комисар за Съюза на сигурност Джулиан Кинг. 14.12.2017. http://www.dans.bg/bg/press-releases-menu-bul/753-sreshtapredsedateljking-14122017-art-bul

Дойче Веле. Да връщат ли бежанци в България? 14.06.2017. http://p.dw.com/p/2efcv

Дойче Веле. Брюксел се отказва от квотите за бежанци? 02.12.2017. http://p.dw.com/p/2oe9P

Европейская экономическая комиссия. Конференция европейских статистиков. Группа экспертов по статистике миграции населения. Рабочая сессия по статистике миграции населения. Измерение групп мигрантов, трудно поддающихся подсчету: важность, определения и категории. 2012. 18 с.

Европейска комисия. Изменение на климата и международна сигурност. Документ от върховния представител и Европейската комисия до Европейския съвет. S113/08. 14 март 2008, 11 с.

Европейска комисия. Съобщение на Комисията до Европейския парламент и Съвета. Финансова обосновка, придружаваща Регламент (ЕС) № 1168/2011, Брюксел, 23.10.2012, 23 с.

Коцева, Т. Чужденците в България – нагласи и поле за социална работа. В: Сборник доклади от международна конференция „Предизвикателства пред висшето образование и научните изследвания в условията на световна икономическа криза", Бургаски свободен университет, 2010, с. 167-174.

Кросс. Вицепрезидентът: Европейската комисия трябва да завърши своя мандат с цялостна политика за миграцията. 26.10.2017. http://www.cross.bg/bulgariya-migratziyata-vitzeprezidentut-1558863.html#.Wn_scefLhPY

Маринов, В. Управление на миграционни кризи. Докторска дисертация. София, 2014.

Медиапул. Позицията на Унгария за миграцията е ясна и категорична: Ние смятаме, че незаконната имиграция е опасна. 04.12.2017. http://mediapool1.rssing.com/browser.php?indx=13240484&item=22554

Медиапул. Естония с нов план за преодоляване на разногласията за мигрантите в ЕС. 29.11.2017. http://www.mediapool.bg/estoniya-s-nov-plan-za-preodolyavane-na-raznoglasiyata-za-migrantite-v-es-news272461.html

Медиапул. Ако Балканите останат извън ЕС, идват джихадистите и мафията. 20.11.2017. http://www.mediapool.bg/ako-balkanite-ostanat-izvan-es-idvat-dzhihadistite-i-mafiyata-news272048.html

Медиапул. 40 000 бежанци ще бъдат разселени в ЕС, но на доброволен принцип. 25.06.2015. http://www.mediapool.bg/40-000-bezhantsi-shte-badat-razseleni-v-es-no-na-dobrovolen-printsip-news235870.html

Международная организация по миграции. Справочник по терминологии в области миграции (русско-английский). Handbook on Migration Terminology (Russian-English). Москва, 2011, 166 с.

Министерски съвет. Стенографски запис. Извънредно заседание на Министерския съвет, 31 март 2017 г. Проект на Постановление за отменяне на Наредбата за условията и реда за сключване, изпълнение и прекратяване на споразумение за интеграция на чужденци с предоста-

вено убежище или международна закрила, приета с Постановление №208 на Министерски съвет от 2016 г.

Министерски съвет. Дневен ред на заседанието на Министерския съвет на 28.11.2017 г. http://www.government.bg/special/bg/prestsentar/zasedaniya-na-ms/dneven-red-na-zasedanieto-na-ministerskiya-savet-na-28-11-2017-g

Министерски съвет. Министерство на отбраната на Република България. Национална отбранителна стретегия. София, 2016, 22 с.

Министерство на вътрешните работи. Доклад за предприетите действия от органите на държавната власт по управление на кризата, породена от засиления миграционен натиск. София, 2014, 13 с.

Наама, К. Перспективите пред Евро-Средиземноморското партньорство. Геополитика, 2012, 4, с. 42-50.

Попов, С., Ганев, Г., Попов, Ю., Стамболова, А., Кабакчиева, П., Гарнизов, В. Националната сигурност на България. Рискове до 2020-2025 г. София, 2013, 56 с.

Рискове за България от ислямски фундаментализъм и тероризъм. София, ИФИ – БАН, 2005, 228 с.

Фокус. AFP: До 10 хиляди бежанци ще бъдат доведени в Европа от Либия през 2018 година. 24.12.2017. http://www.focus-news.net/news/2017/12/24/2470705/afp-do-10-hilyadi-bezhantsi-shte-badat-dovedeni-v-evropa-ot-libiya-prez-2018-godina.html

Фокус. Protothema: Германия не е спазила обещанието си към Гърция за бежанците. 24.12.2017. http://www.focus-news.net/news/2017/12/24/2470641/protothema-germaniya-ne-e-spazila-obeshtanieto-si-kam-gartsiya-za-bezhantsite.html

Фокус. Министър Валентин Радев: Приоритет на българското председателство е ефективното управление на миграцията. 19.09.2017. http://m.focus-news.net/?action=news&id=2437466

Цанков, В. Миграционната криза и предизвикателствата пред Европейския съюз и Република България. В: Сборник доклади от конференция 02.09.2016. ВСУ „Ч. Храбър“, с. 8.

Цонева, М. Европа и Средиземноморието. Благоевград, ЮЗУ „Неофит Рилски“, 2011, 352 с.

Чуков, В. Защо се стигна до бежанската вълна и кои са основните предизвикателства пред Европейския съюз и България. В: Бежанската вълна и предизвикателствата пред националната сигурност. София, 2015, с. 98.

Avato, J. Migration Pressures and Immigration Policies: New Evidence on the Selection of Migrants. Tuebingen, 2009, 69 p.

Bauer, Th. Zimmermann, K. Klaus F. Assessment of Possible Migration Pressure and its Labour Market Impact Following EU Enlargement to Central and Eastern Europe. Bonn, 1999. 117 p.

Bermejo, M. J. Bordonado. El fenómeno de la inmigración: consecuencias económicas e implicaciones de politica economica. Madrid, 2010, 303 p.

Bohning, W. R., Schaeffer, P. V. and Straubhaar, Th. Migration Pressure: What is it? What can one do about it? Geneva, 1991, 69 p.

Bruni, M., Venturini, A. Pressure to Migrate and Propensity to Emigrate: The Case of the Mediterranean Basin. In: International Labour Review, Vol. 134, 1995, № 3, p. 377-400.

Bundesministerium des Innern. Modellrechnungen zur Bevölkerungsentwicklung in der Bundesrepublik Deutschland bis zum Jahr 2050. Bonn, 2000.

Choucri, N. The new migration in the Middle East: A problem for whom? International Migration Review, 11, 1977, 4, p. 412-443.

Die Welt. Abschiebung anerkannter Flüchtlinge nach Bulgarien gestoppt. 29.01.2018.
https://www.welt.de/regionales/niedersachsen/article172981688/Abschiebung-anerkannter-Fluechtlinge-nach-Bulgarien-gestoppt.html

Die Welt. Übernahme von Flüchtlingen „weitgehend abgeschlossen“. 29.01.2018. https://www.welt.de/politik/deutschland/article172935933/EU-Vereinbarung-Uebernahme-von-Fluechtlingen-weitgehend-abgeschlossen.html

El Mundo. Los líderes del sur de Europa piden solidaridad a la UE ante el desafío de la inmigración. 10.01.2018. http://www.elmundo.es/internacional/2018/01/10/5a5612df46163f63648b460a.html

Esipova, N., Ray, J., Srinivasan, R. The World's Potential Migrants. Who They Are, Where They Want to Go, and Why It Matters. Gallup 2010 – 2011, 28 p.

European Commission. Labour market integration of asylum seekers and refugees. Bulgaria. Brussels, 2016, 15 p.

European Police Office. European Union Serious and Organised Crime Threat Assessment. Crime in the age of technology. The Hague, the Netherlands, 2017. 60 p.

Eurostat. Europe in Figures. Eurostat Yearbook 2012. Brussels 2012, 692 p.

Frontex, FRAN Quarterly · Q3 2014, Warsaw, 2014, 62 p.

Frontex. Annual Risk Analysis 2015, Warsaw, 2015, 68 p.

Frontex. Western Balkans Annual Risk Analysis 2015, Warsaw, 2015, 52 p.

Frontex, Western Balkans Annual Risk Analysis 2016, Warsaw, 2016, 44 p.

Frontex. Risk Analysis for 2017, Warsaw, 2017, 60 p.

Frontex. Western Balkans Annual Risk Analysis 2017, Warsaw, 2015, 48 p.

Frontex. Migratory flows in 2017 – Pressure eased on Italy and Greece; Spain saw record numbers. 05.01.2018. http://frontex.europa.eu/news/migratory-flows-in-2017-pressure-eased-on-italy-and-greece-spain-saw-record-numbers-8FC2d4

Frontex. Risk Analysis for 2018, Warsaw, 2018, 56 p.

International Organization on Migration. Glossary on Migration. Geneva, 2011, 118 p.

International Organization for Migration. Climate Change, Environmental Degradation and Migration. Geneva, 2012, 81 p.

Hankinson, R. POPIN Thesaurus. Population Multilingual Thesaurus. New York, 1993, 266 p.

Hatton, T., Williamson, J. Demographic and Economic Pressure on Emigration out of Africa. Scandinavian Journal of Economics, Vol. 105, 2003, 3, p. 465-486.

Human Rights Watch. „План за овладяване“. Отпращане и задържане от страна на България на сирийци и други търсещи убежище и мигранти. 2014, 92 с.

Kniveton D., Schmidt-Verkerk, K., Smith, Ch., Black, R. Climate Change and Migration: Improving Methodologies to Estimate Flows. Geneva, 2008, 68 p.

Kelley, C., Mohtadi, Sh., Cane, M., Seager, R., Kushnir, Y. Climate change in the Fertile Crescent and implications of the recent Syrian drought. Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America (PNAS), vol 112, no 11, Washington DC, 2015.

Kritz, M., Lim, L., Zlotnik, H. International Migration Systems. A Global Approach. Oxford, Clarendon Press, 1992, 345 p.

Li, Ching Chun. An Introduction to Population Genetics. 1948, 274 p.

Massey, D. The Social and Economic Origins of Immigration. The Social Contract, Spring 1994. p. 183-185.

Meyers, E. International Immigration Policy: A Theoretical and Comparative Analysis. New York, 2004, 156 p.

Migration News. August 2000, Volume 7, Number 8. Germany: Immigration Policy. https://migration.ucdavis.edu/mn/more.php?id=2164

Mueller, V. Gray, C. Kosec, K. Heat Stress Increases Long-term Human Migration in Rural Pakistan. In: Nature Climate Change, 2014, Vol. 4, p. 182-185.

Peach, C. West Indian Migration to Britain: A Social Geography. Institute of Race Relations, 1968, 21 p.

Pew Research Center. Europe's Growing Muslim Population. 2017. 59 p.

Reuters. Turkey's Erdogan threatened to flood Europe with migrants: Greek website. 08.02.2016. https://www.reuters.com/article/us-europe-migrants-eu-turkey/turkeys-erdogan-threatened-to-flood-europe-with-migrants-greek-website-idUSKCN0VH1R0

Rother, B., Pierre, G., Lombardo, D., Herrala, R., Toffano, P., Roos, E., Auclair, G. and Manasseh, K. The Economic Impact of Conflicts and the Refugee Crisis in the Middle East and North Africa. September 2016, SDN/16/08, 43 p.

Schaeffer, P. A Definition of Migration Pressure Based on Demand Theory. International Migration, vol. 31, 1993, № 1, p. 43-72.

Schmid, S. Migration Potential from North Africa to Europe. 2012, 13 p.

Sell, R. Egyptian international labor migration and social processes: Toward regional integration. International Migration, 22, 1988, 3, p. 87-108.

Skeldon, R. Migration and Development: A Global Perspective. London, Longman, 1997, 253 p.

Stratfor, Decade Forecast: 2015-2025, 23.02.2015. https://worldview.stratfor.com/forecast/decade-forecast-2015-2025

Straubhaar, Th. Migration Pressure. International Migration, vol. 31, 1993, № 1, p. 5-41.

The Guardian. Climate change 'will create world's biggest refugee crisis'. 02.11.2017. https://www.theguardian.com/environment/2017/nov/02/climate-change-will-create-worlds-biggest-refugee-crisis

United Nations. World Population Prospects. The 2012 Revision. New York, 2013, 94 p.

Tir, J., Diehl, P. Demographic Pressure and Interstate Conflict: Linking Population Growth and Density to Militarized Disputes and Wars, 1930-89.

Journal of Peace Research. Special Issue on Environmental Conflict. vol. 35, May, 1998, № 3, p. 319-339.

Warnecke, A., Tänzler, D., Vollmer, R. Climate Change, Migration and Conflict: Receiving Communities under Pressure? In: Climate Change and Migration. Study Team on Climate-Induced Migration. Washington, June 2010, p.12.

Welt am Sonntag. Griechenland trickst bei der Flüchtlingszahl. 15.10.2017. https://www.welt.de/politik/deutschland/article169640255/Griechenland-trickst-bei-der-Fluechtlingszahl.html

Zaiceva, A. Assessment of potential migration pressure in the enlarged Europe (Preliminary version), October, 2003, 19 p.

Zaiceva, A. IZA Discussion Paper № 2519. Reconciling the Estimates of Potential Migration into the Enlarged European Union. Bonn, 2006, 33 p.

Zelinsky, W. The hypothesis of the mobility transition. Geographical Review, vol. 61, 1971, № 2, p. 219-249.

ПРИЛОЖЕНИЯ

Таблица 1

FRAN-индикатори за ЕС през периода 2009-2017 г.

Година	FRAN-индикатори							
	Нелегални влизания извън ГКПП	Нелегални влизания през ГКПП	Разкрити организатори на канали	Разкрит нелегален престой	Откази за допускане на влизане	Разкрити фалшиви документи	Решения за връщане на незаконно пребиваващи	Реализирани връщания на незаконно пребиваващи
2008	159092	НД	9881	441200	121294	НД	НД	НД
2009	104599	296	9171	412125	113029	7872	НД	65828
2010	104060	242	8629	353077	108651	9439	НД	74110
2011	141051	282	6957	350948	118277	5255	231385	149045
2012	72437	591	7662	344928	116524	7804	269949	158955
2013	107365	599	7252	345098	129235	9804	224305	160418
2014	282962	3052	10234	424967	114887	9421	252003	161309
2015	1822177	3303	12023	699374	139151	8365	286725	175173
2016	511047	2219	12621	491918	215403	7042	305463	175377
2017	204719	1618	10213	435786	183548	6725	279215	151398
Общо	3509509	12202	94643	4299421	1359999	71727	1849045	1271613

Източник: **Фронтекс (2018).**

Таблица 2

Разкрити нелегални влизания извън ГКПП на имигранти по основните миграционни маршрути и общо за ЕС през периода 2009-2017 г.

Година	Миграционен маршрут									Общо по години
	ИС	ЗБ	ЦС	ЦМАГ	ЗС	ИГ	ЗА	ЧМ	Д	
2009	39975	3089	11043	40250	6642	1335	2244	1	20	104599
2010	55688	2371	4450	35297	5003	1052	196	0	3	104060
2011	57025	4658	64261	5269	8448	1049	340	0	1	141051
2012	37224	6391	15151	5502	6397	1597	174	1	0	72437
2013	24799	19951	45298	8728	6838	1316	283	148	4	107365
2014	50834	43357	170664	8841	7243	1275	276	433	10	282933

Продължение на таблица 2

2015	**885386**	**764038**	**153946**	**8932**	**7004**	**1927**	**874**	**68**	**2**	**1822177**
2016	**182 277**	**130261**	**181459**	**5121**	**10231**	**1349**	**671**	**1**	**1**	**511371**
2017	**42305**	**12178**	**118962**	**6396**	**23143**	**776**	**421**	**537**	**0**	**204718**
Общо по маршрути	**1375513**	**986294**	**765234**	**124336**	**80949**	**11676**	**5479**	**1189**	**41**	**3350711**
%	**41.05**	**29.43**	**22.84**	**3.71**	**2.42**	**0.35**	**0.16**	**0.04**	**0**	**100**

Бележка: ИС – Източно-Средиземноморски, ЗБ – Западно-Балкански, ЦС – Централно-Средиземноморски, ЦМАГ – Циркулиращ маршрут от Албания към Гърция, ЗС – Западно-Средиземноморски, ИГ – Източни граници, ЗА – Западно-Африкански, ЧМ – Черноморски, Д – Други

Източник: **Фронтекс (2018).**

Таблица 3

Разкрити нелегални влизания извън ГКПП по Източно-Средиземноморски и Западно-Балкански миграционни маршрути и мигранти по страни на произход през периода 2009-2016 г.

Маршрут	**Година**								**Общо**	**%**
	2009	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**		
Източно-Средиземно-морски	**39975**	**55688**	**57025**	**37224**	**24799**	**50834**	**885386**	**182 277**	**1333208**	**100**
По море	**28848**	**6175**	**1467**	**4370**	**11831**	**44057**	**873179**	**174 605**	**1144532**	**85.85**
Сирия	**184**	**139**	**76**	**906**	**5361**	**27025**	**489011**	**81 570**	**604272**	**45.32**
Афганистан	**11758**	**1373**	**310**	**1593**	**4080**	**11582**	**212286**	**41 775**	**284757**	**21.36**
Ирак	**-**	**-**	**76**	**47**	**57**	**382**	**90130**	**26 573**	**117265**	**8.80**
Други	**5675**	**416**	**1005**	**1824**	**2333**	**5068**	**81752**	**24 687**	**122760**	**9.21**
По суша	**11127**	**49513**	**55558**	**32854**	**12968**	**6777**	**12207**	**7 672**	**188676**	**14.15**
Сирия	**354**	**495**	**1216**	**6216**	**7366**	**4648**	**7329**	**3 015**	**30639**	**2.30**
Ирак	**2674**	**2704**	**1054**	**987**	**372**	**483**	**2591**	**1 405**	**12270**	**0.92**
Афганистан	**639**	**21389**	**19308**	**7973**	**2049**	**893**	**1349**	**1 345**	**54945**	**4.12**
Други	**-**	**-**	**33980**	**17678**	**3181**	**753**	**938**	**1 907**	**58437**	**4.38**

Продължение на таблица 3

Западно-Балкански	**3089**	**2371**	**4658**	**6391**	**19951**	**43357**	**764038**	**130261**	**974116**	**100**
Неуточнени	**-**	**-**	**75**	**39**	**38**	**153**	**556258**	**102430**	**658993**	**67.65**
Сирия	**-**	**12**	**34**	**178**	**1171**	**7320**	**90065**	**-**	**98780**	**10.14**
Афганистан	**700**	**469**	**983**	**1665**	**2174**	**8342**	**53237**	**10620**	**78190**	**8.03**
Други	**2389**	**1890**	**3566**	**4509**	**16568**	**27542**	**64478**	**17211**	**138153**	**14.18**

Източник: **Фронтекс (2017).**

Таблица 4

FRAN-индикатори за България през периода 2009 – март 2017 г. по тримесечия.

Година / Тримесечие		FRAN-индикатори							
		Нелегални влизания извън ГКПП	Нелегални влизания през ГКПП	Разкрити организатори на канали	Разкрит нелегален престой	Откази за допускане на влизане	Разкрити фалшиви документи	Решения за връщане на незаконно пребиваващи	Реализирани връщания на незаконно пребиваващи
2008		**НД**	**НД**	**НД**	**НД**	**НД**	**НД**	**НД**	**НД**
2009		**НД**	**НД**	**29***	**НД**	**1658***	**НД**	**НД**	**НД**
2010		**НД**	**НД**	**22***	**НД**	**2035***	**НД**	**НД**	**НД**
2011	**1**	**140**	**42**	**23**	**1123**	**486**	**12**	**581**	**147**
	2	**130**	**38**	**19**	**1021**	**786**	**41**	**453**	**258**
	3	**169**	**85**	**67**	**1502**	**1335**	**22**	**578**	**205**
	4	**222**	**33**	**30**	**1094**	**645**	**40**	**492**	**229**
2012	**1**	**125**	**71**	**18**	**811**	**430**	**6**	**544**	**250**
	2	**172**	**30**	**30**	**505**	**702**	**10**	**428**	**249**
	3	**553**	**58**	**76**	**612**	**1273**	**16**	**700**	**178**
	4	**898**	**53**	**63**	**1242**	**676**	**38**	**1279**	**233**
2013	**1**	**728**	**32**	**50**	**1453**	**420**	**100**	**732**	**147**
	2	**1082**	**25**	**42**	**712**	**506**	**33**	**977**	**238**
	3	**3673**	**28**	**75**	**1596**	**760**	**95**	**1522**	**265**
	4	**5621**	**79**	**72**	**2783**	**382**	**104**	**2430**	**324**

Продължение на таблица 4

2014	**1**	**432**	**63**	**64**	**6665**	**374**	**80**	**6071**	**283**
	2	**991**	**255**	**82**	**2379**	**462**	**73**	**2406**	**285**
	3	**1829**	**481**	**264**	**3964**	**802**	**171**	**3345**	**192**
	4	**1215**	**953**	**155**	**2440**	**492**	**164**	**5804**	**192**
2015	**1**	**978**	**1019**	**125**	**3316**	**239**	**84**	**3158**	**146**
	2	**1543**	**758**	**118**	**4548**	**459**	**66**	**4987**	**181**
	3	**3033**	**630**	**149**	**6486**	**865**	**95**	**7761**	**170**
	4	**1755**	**641**	**177**	**8454**	**404**	**70**	**8272**	**160**
2016	**1**	**910**	**242**	**73**	**1925**	**362**	**67**	**1798**	**129**
	2	**682**	**93**	**118**	**1396**	**288**	**36**	**1779**	**150**
	3	**4774**	**345**	**132**	**3625**	**797**	**42**	**4423**	**301**
	4	**5351**	**250**	**110**	**3863**	**598**	**73**	**3622**	**646**
2017	**1**	**1533**	**89**	**48**	**921**	**476**	**26**	**713**	**747**
	2	**488**	**123**	**46**	**1115**	**691**	**НД**	**978**	**423**
	3	**404**	**67**	**43**	**1673**	**929**	**НД**	**873**	**344**
	4	**202**	**93**	**47**	**928**	**768**	**46**	**617**	**217**
Общо за периода 2011 - 2017		**39633**	**6676**	**2316**	**68152**	**17407**	**1600****	**67323**	**7289**

*Бележка: * непълни данни, ** липсват данни за 2-ро и 3-то тримесечие на 2017 г.*

Източник: **Административна справка на Главна дирекция „Гранична полиция“ (2018).**

Таблица 5

Информация за лицата, потърсили закрила и взетите решения за периода 1993-2017 г.

Година	Брой потърсили закрила	Предоставен статут			Откази	Прекратено производство	Общ брой решения
		Бежански	Хуманитарен	Общо			
1993	276	0	0	0	0	0	0
1994	561	0	0	0	0	0	0

Продължение на таблица 5

1995	451	73	14	87	6	28	208
1996	283	144	13	157	28	132	474
1997	429	145	2	147	28	88	410
1998	834	87	7	94	104	235	527
1999	1349	180	380	560	198	760	2078
2000	1755	267	421	688	509	996	2881
2001	2428	385	1185	1570	633	657	4430
2002	2888	75	646	721	781	1762	3985
2003	1549	19	411	430	1036	528	2424
2004	1127	17	257	274	335	366	1249
2005	822	8	78	86	386	478	1036
2006	639	12	83	95	215	284	689
2007	975	13	322	335	245	191	1106
2008	746	27	267	294	381	70	1039
2009	853	39	228	267	380	91	1005
2010	1025	20	118	138	386	202	864
2011	890	10	182	192	366	213	963
2012	1387	18	159	177	445	174	973
2013	7144	183	2279	2462	354	824	6102
2014	11081	5162	1838	7000	500	2853	17353
2015	20391	4708	889	5597	623	14567	26384
2016	19418	764	587	1351	1732	8932	13366
2017	3700	804	900	1704	3048	9662	14414
Общо	83001	13160	11226	24426	12719	44093	81238

***Източник:* Държавна агенция за бежанците при МС (2018).**

Таблица 6

Разкрити нелегални влизания от България в Сърбия през периода 2011-2016 г.

Година	Брой
2011	1
2012	36
2013	503
1014	820

Продължение на таблица 6

2015	48495
2016	11767
Всичко	61622

***Източник:* Фронтекс (2012-2017).**

Таблица 7

Релоцирани лица в България и останалите страни членки на ЕС от септември 2015 до септември 2017 г.

Държава	Брой бежанци, договорени за релоциране	Фактически релоцирани			
		от Италия	от Гърция	Общо	
				Брой	%
Австрия	1953	15	0	15	0.77
Белгия	3812	259	677	936	24.55
България	1302	0	50	50	3.84
Великобритания	0	0	0	0	0
Германия	27536	3405	4447	7852	28.52
Естония*	---	0	141	141	---
Ирландия	600	0	487	487	81.17
Испания	9323	168	1089	1257	13.48
Кипър	320	34	96	130	40.62
Латвия*	---	27	294	321	---
Литва*	---	27	355	382	---
Лихтенщайн*	---	0	10	10	---
Люксембург	557	111	271	382	68.58
Малта*	---	47	101	148	---
Норвегия*	---	815	693	1508	---
Полша	6182	0	0	0	0
Португалия*	---	299	1116	1415	---
Румъния	4180	45	682	727	17.39
Словакия	902	0	16	16	1.77
Словения	567	45	172	217	38.27
Унгария	1294	0	0	0	0
Финландия*	---	755	1196	1951	---

Продължение на таблица 7

Франция	19714	330	3948	4278	21.70
Холандия	5947	713	1595	2308	33.81
Хърватия*	---	18	60	78	---
Чехия	2691	0	12	12	0.45
Швейцария*	---	778	344	1122	---
Швеция	3766	511	1391	1902	50.50

*Бележка: * държава, която през 2015 г. не е била включена в европейската система за релокация или не е член на ЕС, но е приела бежанци по същата система.*

Източник: **Европейската комисия (2017). Изчисления на автора.**

Таблица 8

Годишен ръст на брутния вътрешен продукт в проценти, годишен ръст на населението в проценти и брутен вътрешен продукт на човек от населението, изчислен по паритета на покупателната способност в международни долари за Афганистан, Ирак, Пакистан и Сирия през периода 1990-2016 г.

Година	Афганистан			Ирак			Пакистан			Сирия		
	А	Б	В	А	Б	В	А	Б	В	А	Б	В
1990	НД	3.93	НД	57.82	2.49	7446.88	4.46	2.91	1974.52	7.64	2.98	НД
1991	НД	5.90	НД	-64.05	2.68	2693.44	5.06	2.79	2084.43	7.90	2.92	НД
1992	НД	7.33	НД	32.59	2.83	3550.70	7.71	2.69	2235.33	13.47	2.86	НД
1993	НД	7.67	НД	30.29	2.96	4598.33	1.76	2.61	2268.86	5.18	2.82	НД
1994	НД	6.90	НД	3.85	3.03	4731.53	3.74	2.55	2343.13	7.65	2.80	НД
1995	НД	5.57	НД	2.12	3.07	4783.44	4.96	2.52	2448.17	5.75	2.80	НД
1996	НД	4.14	НД	11.02	3.11	5242.19	4.85	2.50	2549.15	4.40	2.82	НД
1997	НД	3.09	НД	21.24	3.13	6264.92	1.01	2.47	2555.20	1.80	2.82	НД
1998	НД	2.59	НД	34.86	3.12	8278.30	2.55	2.42	2585.38	6.34	2.76	НД
1999	НД	2.82	НД	17.58	3.05	9585.62	3.66	2.36	2657.68	-3.55	2.62	НД
2000	НД	3.49	НД	1.41	2.96	9651.69	4.26	2.28	2770.17	2.74	2.43	НД
2001	НД	4.25	НД	2.31	2.87	9813.44	1.98	2.20	2826.65	5.20	2.15	НД
2002	НД	4.72	875.52	-6.90	2.80	9020.77	3.22	2.13	2900.07	5.90	1.90	НД
2003	8.44	4.82	922.83	-33.10	2.72	5989.84	4.85	2.09	3037.22	0.60	1.90	НД
2004	1.06	4.47	916.33	54.16	2.65	9239.31	7.37	2.06	3282.32	6.90	2.22	НД

Продължение на таблица 8

2005	**11.18**	**3.87**	**1011.60**	**4.40**	**2.59**	**9701.24**	**7.67**	**2.05**	**3573.53**	**6.20**	**2.70**	**НД**
2006	**5.55**	**3.23**	**1065.62**	**10.16**	**2.52**	**10740.84**	**6.18**	**2.05**	**3831.58**	**5.00**	**3.33**	**НД**
2007	**13.74**	**2.76**	**1210.48**	**1.38**	**2.47**	**10905.91**	**4.83**	**2.04**	**4040.35**	**5.70**	**3.72**	**НД**
2008	**3.61**	**2.51**	**1247.07**	**8.23**	**2.51**	**11736.74**	**1.70**	**2.04**	**4104.91**	**НД**	**3.47**	**НД**
2009	**21.02**	**2.57**	**1482.10**	**3.38**	**2.65**	**11905.20**	**2.83**	**2.06**	**4166.51**	**НД**	**2.43**	**НД**
2010	**8.43**	**2.81**	**1581.60**	**6.40**	**2.86**	**12460.34**	**1.61**	**2.08**	**4196.96**	**НД**	**0.93**	**НД**
2011	**6.11**	**3.10**	**1660.74**	**7.55**	**3.09**	**13261.60**	**2.75**	**2.10**	**4309.76**	**НД**	**-0.74**	**НД**
2012	**14.43**	**3.27**	**1873.15**	**13.94**	**3.25**	**14895.39**	**3.51**	**2.12**	**4447.90**	**НД**	**-2.15**	**НД**
2013	**1.96**	**3.32**	**1877.41**	**6.57**	**3.32**	**15603.91**	**4.40**	**2.11**	**4619.74**	**НД**	**-3.04**	**НД**
2014	**1.31**	**3.18**	**1875.45**	**0.70**	**3.26**	**15481.38**	**4.67**	**2.09**	**4820.58**	**НД**	**-3.11**	**НД**
2015	**1.11**	**2.94**	**1861.12**	**4.80**	**3.12**	**15895.23**	**4.71**	**2.05**	**4998.76**	**НД**	**-2.47**	**НД**
2016	**2.23**	**2.69**	**1876.54**	**11.00**	**2.97**	**17353.48**	**5.74**	**2.00**	**5249.29**	**НД**	**-1.64**	**НД**

Бел: А – годишен ръст на брутен вътрешен продукт в проценти; Б – годишен ръст на общия брой на населението в проценти; В – брутен вътрешен продукт на глава от населението, изчислен по паритета на покупателната способност в щатски долари.

Източник: **Световна банка (2017). Изчисления на автора.**

Фигура 1

Чуждестранни бойци, сражаващи се в Сирия. След разгрома на ИДИЛ, част от тях се завръщат в Западна Европа, като маршрутът им преминава през или покрай България.

Източник: **International Center for the Study of Radicalisation and Political Violence – ISCR (2014).**

SUMMARY

Migration pressure on Bulgaria 2008 - 2017
Manifestation and consequences

The migratory pressure in this study is typologized as:

- Indirect, appearing in the first stages of its occurrence in the countries of origin. Its upper limit is close to the hypothetical migration potential;
- Direct, put on the state border of the countries that migratory flows are trying to cross. Its reporting is done with the help of some of the Frontex-developed FRAN indicators;
- Transient, put on the state borders, which acts as a barrier to migration flows towards their final destination;
- Final, put on the borders of destination countries of the migration flows.

The study develops a thesis that the factors influencing transit migratory pressure are, by their nature, a separate group from the push-pull factors operating in the country of origin and in the host countries. The analysis of push-pull factors is not sufficient when the migration pressure is also transient. For the needs of the migration research is also introduced the use of a coefficient of migration potential.

Based on the analysis of various theoretical studies and personal research, a working definition of migratory pressure has been proposed as follows:

Migratory pressure expresses the impact of migration flows on the state border of the transient or host country by looking for opportunities to cross it. It is a result of the international migration that had started in the countries of origin but is still not completed in the host countries, caused by isolated or combined impact of demographic, economic, social, political or environmental reasons. The migrants putting migratory pressure are part of a potential migration from the countries of origin, which is not allowed to be realized due to restrictions introduced by the transit or receiving state. If not controlled, the number of migrants putting migratory pressure reflects the rate of the migration process and it's potential.

The study found that during the period 2011-2017, the total direct migratory pressure on Bulgaria resulted in 193 490 registered cases of attempts and

illegal crossing of its border. The main countries of migrants' origin were Afghanistan, Syria, Iraq and Pakistan.

In 129 379 cases or 66.87% this resulted in transit across Bulgaria. Only 64 111 migrants or 33.13% applied for asylum in Bulgaria, but for 37 225 of them or 19.24% the procedure was terminated because it was found that by the time of assessing their cases, majority of them had already left the territory of Bulgaria. The number of people whose asylum applications were denied was very small – 7 068 persons or 3.65%. The asylum claims of 18 483 people or 9.55% were approved. However, the majority of those individuals also had left Bulgaria. By the end of 2017 there were about 1 000 people in the refugee centers in Bulgaria, in addition to about 1 400-1 700 people who have received protection and had stay permanently in the country.

The migratory pressure on Bulgaria is a result of the combined impact of economic, political and environmental factors, but its high values are results of the high migration potentials of the countries of origin. In 2017, the combined migration potential of the four major countries of origin, from which the migration flows had started and had put pressure on Bulgaria, was 5.11 million people. Between 2020 and 2050, the population of the four major countries will grow from 306.84 million to 484.38 million. Due to the specific age structure of their population, their migration potential will increase to 5.77 million in 2027, after which time it will start to slowly decline and will reach 4.39 million in 2050. This means that the migration potential of these countries will continue to be high, so migratory pressure will remain one of the main threats to Bulgaria and the EU.

Various proposals for changes of the migration policy have been considered to reduce the negative effects of migratory pressure.

Спас Ташев

МИГРАЦИОННИЯТ НАТИСК ВЪРХУ БЪЛГАРИЯ
2008 – 2017 г.
ПРОЯВЛЕНИЕ И ПОСЛЕДИЦИ
*
Рецензенти:
Проф. д. ик. н. Пенка Найденова
Проф. д. ик. н. Веселин Цанков
*
Формат 70/100/16